

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI MOĞOLİSTAN DIŞ
POLİTİKASININ ÇİN, RUSYA VE ABD EKSENİNDE
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçem KARAMAN

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU

HAZİRAN- 2017

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI MOĞOLİSTAN DIŞ
POLİTİKASININ ÇİN, RUSYA VE ABD EKSENİNDE
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Tuğçem KARAMAN (157207005)

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez .././.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- ☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

- ☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

- ☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Tuğçem KARAMAN

28.05.2017

ÖNSÖZ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile devletler arasındaki güç dengeleri değişmiş, uluslararası ilişkiler ortamındaki iki kutuplu dengenin taraflarından biri olan Sovyetler Birliği dağılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlığını elde eden devletlerden biri de Moğolistan olmuştur. Moğolistan jeopolitik konumu nedeniyle, bağımsızlığından önce olduğu gibi bağımsızlığından sonra da bölge güçleri olan Rusya ve Çin'in dikkatini çekmektedir. Hem siyasi hem de ekonomik bağlamda bölgedeki denkleme önemli bir yere sahip olan Moğolistan, büyük güçlerin çekişmesinden kendini koruyabilmek adına, 1990 sonrası dış politikasında denge politikasını benimsemiştir. Rusya ve Çin gibi iki büyük gücün arasına sıkışmış olan küçük bir güç olan Moğolistan, ulusal çıkarlarını gözeterek, uluslararası sistemde güvenliğini sağlayabilmek adına; bölge güçleri Çin ve Rusya ile bu iki devleti dengeleyecek bir büyük güç olan ABD'yi denge politikasındaki taraflar olarak belirlemiştir.

Moğolistan tezde küçük devletler yaklaşımına uygun bir devlet örneği olarak ele alınmaktadır. İki komşusunun ikisinin de büyük bir güç olması, küçük devletlerin uluslararası sistemde nasıl hayatta kalabileceğine dair önemli bir örnek oluşturmaktadır. Uygulanan denge politikası, jeopolitik konumun rasyonel kullanımı ve ekonomide yabancı yatırımlar ile küçük bir gücün hem siyasi hem de ekonomik gelişimi Moğolistan üzerinden açıklanmaktadır. Moğolistan'ın tez konusu olarak seçilmesinin en önemli nedeni ise; büyük güçler arasında yer alan küçük bir güç olarak, bölgede en hızlı demokratikleşen, siyasi ve ekonomik bağlamda stratejik seçimler ile gelişmesini sağlayabilen bir devlet olarak ortaya çıkmasıdır.

Çalışmamın tüm aşamalarında yardımcı olan, emeği geçen değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Kaan Diyarbakırlıoğlu'na ve araştırma ve yazım aşamalarında desteğini esirgemeyen değerli hocam Dr. Süreyya Yiğit'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışmalarım boyunca maddi manevi

destekleriyle yanımda olan annem Seval Karaman ve babam Hüseyin Karaman'a sonsuz teşekkür ederim.

Tuğçem Karaman

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	v
TABLO LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: MOĞOLİSTAN VE ÇİN İLİŞKİLERİ	9
1.1 Moğolistan- Çin İlişkilerinin Tarihi	9
1.2 Moğolistan Dış Politikasında Çin'in Yeri& Çin Dış Politikasında Moğolistan'ın Yeri	11
1.3. Moğolistan ve Çin'in Siyasi İlişkileri	16
1.4. Moğolistan ve Çin'in Ekonomik İlişkileri	22
BÖLÜM 2 : MOĞOLİSTAN VE RUSYA İLİŞKİLERİ	33
2.1. Moğolistan Rusya İlişkilerinin Tarihi	33
2.2. Moğolistan Dış Politikasında Rusya'nın Yeri& Rusya Dış Politikasında Moğolistan'ın Yeri	37
2.3. Moğolistan ve Rusya'nın Siyasi İlişkileri	43
2.4. Moğolistan ve Rusya Arasındaki Ekonomik İlişkiler	51
BÖLÜM 3 : MOĞOLİSTAN VE ABD İLİŞKİLERİ	58
3.1. Moğolistan- ABD İlişkilerinin Tarihi ve Siyasi Gelişimi	58
3.2. Moğolistan'ın ABD İçin Önemi ve Yeri & ABD'nin Moğolistan İçin Önemi.	71
3.3. Moğolistan ve ABD Arasındaki Ekonomik İlişkiler	75
SONUÇ VE ÖNERİLER	87
KAYNAKLAR	94
ÖZGEÇMİŞ	102

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MAHN (MPRP)	: Mongolian Peoples Revolutionary Party (Moğol Halkları Devrimci Partisi)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
UEA	: Uluslararası Enerji Ajansı
USAID	: United States Agency for International Development (Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Moğolistan'ın Dönemlere Bölünmüş Siyasi Gelişimi	20
Tablo 2: Moğolistan'ın İthalat ve İhracat Yaptığı Ülkeler ve Payları	24
Tablo 3: Moğolistan'ın Yıllara Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının Değişimi	27

YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Soğuk Savaş Sonrası Moğolistan Dış Politikasının Çin, Rusya ve ABD Ekseninde İncelenmesi	
Tezin Yazarı: Tuğçem Karaman	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kaan Diyarbakırlıoğlu
Kabul Tarihi: 16.06.2017	Sayfa Sayısı: X (Ön Kısım)+ 102 (Tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Bu çalışmada Moğolistan'ın Soğuk Savaş sonrasındaki dış politikası araştırılmıştır. Komşuları olan Çin ve Rusya ile, Üçüncü Komşuluk Politikası bağlamında ABD ile olan ilişkileri üzerine odaklanılmıştır. Çin, Rusya ve ABD ile Moğolistan'ın gerçekleştirmiş olduğu tarihi, siyasi ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde, Moğolistan'ın dış politika yaklaşımları incelenmiştir. Jeopolitik önemi ve tarihi geçmişi ile bölgede önemli bir aktör olan Moğolistan'ın günümüzdeki ilişkileri ve bu ilişkilerdeki önemi ele alınmıştır. Moğolistan'ın Küçük Devletler Yaklaşımına uygun davranışlarının dış politikaya etkileri incelenerek, siyasi ve ekonomik ilişkilerdeki önemi üzerinde durulmuştur. Büyük güçler arasında konumlanmış olan Moğolistan; Çin, Rusya ve ABD ile olan ilişkileri temelinde kurulmuş olan denge politikasını uygulayarak, ulusal çıkarlarını koruyarak güvenliğini sağlamaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Moğol Dış Politikası, Denge Politikası, Çin, Rusya, ABD	

Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: The Examination of the Post-Cold War Mongolian Foreign Policy in the Axis of China, Russia and USA	
Thesis Author: Tugcem Karaman	Advisor: Asst. Prof. Kaan Diyarbakırlıoğlu
Date of Acceptance: 16.06.2017	Total Number of Pages: X(Pre Tex)+102 (Main Body)
Department: International Relations Field of Study: International Relations	
This study investigated the Post- Cold War foreign policy in Mongolia. It focuses on Mongolia's Relations with its neighbours China and Russia and with the United States in the contex of the Third Neighbourhood Policy. Mongolia's foreign policy approaches have been examined within the framework of historical, political and economic relations that China, Russia and the US. The geopolitical importance of Mongolia is an important actor in the region with its historical past and the present relations and the importance of these relations is discussed. The effects of Mongolia's attitude toward the Small States Approach were examined and the importance of political and economic relations was emphasized. Mongolia, located between the great powers; which is founded on the basis of relations with China, Russia and the United States by implementing a policy of balance, to ensure the safety of protecting the national interests.	
Keywords: Mongolian Foreign Policy, Balance Policy, China, Russia, USA	

GİRİŞ

1990'lar uluslararası ilişkiler için yeni bir sayfaya geçişi ifade etmektedir. Uluslararası sistemde yer alan gerek büyük gerekse küçük aktörlerin politikalarını ve sistemdeki davranışlarını belirleyen önemli siyasi dönüşümleri içeren bu yıllar, devletlerin dış politikalarının bugün bile korunan çerçevelerinin çizilmesinde önemli rol oynamıştır. Tezde incelenecek Moğolistan dış politikası da bu yıllarla birlikte ciddi dönüşümler ile şekillenerek; hem sistemin değişiklikleri, hem de sistemdeki diğer devletlerin politikalarının değişiklikleri doğrultusunda, ortaya 1990 sonrası olarak adlandırılabilir, uluslararası sistemin gerekliliklerine ve sistemdeki aktörlerin davranışlarına bağlı oluşturulmuş bir dış politika olarak ele alınacaktır.

Moğolistan mercek altına alındığında, devletin tüm özelliklerini ve tercihlerini belirleyen en önemli faktörün konumlandığı yer olduğu göze çarpmaktadır. Uzun yıllar Rusya ve Çin arasında yaşadığı siyasi, ekonomik, sosyolojik, askeri sorunlar Moğolistan'ın bağımsızlığından sonra da etkilerini sürdürmüştür ve bugün bile bağımsız bir devlet olmasına karşılık bu iki büyük güce göre politikasını ayarlamadığı takdirde güvenliğini tam olarak sağlayamayacağının farkında olan bir devlettir. Literatürde neorealist teori ve küçük devletler (small states) yaklaşımı yardımı ile yapılan okumalar, Moğolistan'ın dış politika analizinin kilit unsurunun güvenlik kavramı olduğunu ortaya koymaktadır. Moğolistan'ın uluslararası sistemde güvenliğini nasıl sağladığı sorulduğunda ortaya çıkan cevaplar çoğunlukla "güç" unsurunun etrafında şekillenmektedir. Sistemde güç elde etme arzusu, devletler arasındaki güvenlik probleminin birincil sorunu olmaktadır. Devletler neden sistemde baskın güç olmak isterler, bu devletler için ne kadar güç yeterli olacaktır, güç elde etme olgusuna rağmen devletler arasında güçler dengesi kurulabilir mi gibi soruların tümü güvenlik faktörü ile yakından ilintilidir. Küresel veya bölgesel anlamda büyük güce sahip devletlerin politikaları için dahi cevaplaması zor olan bu sorular, Moğolistan gibi daha mütevazı aktörler için oldukça kritik sonuçlar içermektedir. Ve kritik durumlarda devletlerin en büyük kaygısı güç değil, güvenlidir. (Waltz, 2013: 176)

Uluslararası sistemin, Neorealizm ya da diğer bir deyişle yapısal realizm ile okunduğu zaman anarşik olduğu görülmektedir. Anarşik bir sistemde, nihai bir belirleyicinin olmadığı bir alanda hayatta kalmak isteyen devletlerin diğer devletlerin niyetleri hakkında en kötüsünü varsaymak ve onlarla iktidar mücadelesine girmek dışında hiçbir seçenekleri yoktur.(Mearsheimer,2016: 90) Diğer devletlerin niyetleri yani dış politikaları hakkında en kötüsünü varsaymak, tehdit algısının nasıl ortaya çıktığını açıklamaya yardımcı olacaktır. Özellikle Moğolistan gibi küçük güçte devletler, teoride bahsedildiği gibi diğer devletlerle mücadeleye girişmek konusunda yeterli siyasi, askeri ve ekonomik kabiliyete sahip değildirler. Bu yeterli olmama durumu, tehdit unsurunun devletin politikasında olduğundan daha büyük bir yer tutmasına neden olur ve güvenlik dış politikanın en önemli faktörü haline gelir. Moğolistan da Çin ve Rusya gibi iki büyük gücün arasında hayatta kalabilmek için bu iki devletin niyetleri için en kötü istatistiği hesaplarken, onlarla mücadeleye girişmek yerine çeşitli ilişkilerle dengeli bir politika oluşturmayı tercih etmektedir. Buna en basit açıklama ise; Moğolistan'ın güvenliğini sağlamak istemesi olacaktır. Anarşik bir sistemde, büyük ve orta güçlerin arasında hayatta kalmaya çalışan küçük güçlerin uygulayabileceği dış politikanın en güzel örneklerinden biri Moğolistan'dır.

Çalışmanın Amacı: Tez uluslararası sistemi çok kutuplu olarak ele almaktadır. Aktörlerin içinde bulunduğu uluslararası sistemin anarşik olması, güvenliklerini sağlamaları için güçler arasında dengeli bir davranış ortaya koymalarını gerektirmektedir. Moğolistan dış politikası da bu ifade ekseninde şekillenmektedir. Söz konusu güçler arası dengenin, güvenliği sağlayacak şekilde başarılı bir politika olması için de sistemde bulunan güçlerin analizi iyi yapılmalıdır. Sistemdeki büyük güç ve ya güçler kimlerdir, bölgesel güçlerin politikaya etkisi nedir, sistemdeki küçük güçlerin dengedeki yeri nedir gibi soruların cevaplarına ulaşıldığında, uygulanması gereken denge siyasetinin denkleminde ulaşılmış olunur. Bu denklemi oluşturmak için de iki konu hakkında temel unsurların ne olduğuna karar vermek gerekmektedir: birincisi uluslararası sistemin nasıl bir yapıya sahip olduğu yani diğer bir deyişle, sistemin kaç kutuplu olduğu; ikincisi ise sistemdeki güçlerin niteliklerinin sınıflandırılması, yani aktörlerin hangi güç tipine uygun olduğunun belirlenmesidir.

Uluslararası sistemin yapısı neorealist teoriye göre şekillenen bu tezde, iki kutuplu sistemin değil de çok kutuplu sistemin ele alınmasında zaman faktörü oldukça önemlidir. 2001'den sonra güvenlik algısı ve sistemdeki aktörlerin davranışları değişime uğradığından, sistemin yapısındaki değişimler de göz ardı edilmemelidir. Teorik olarak bakıldığında, Waltz'ın neorealist açıklamalarında çok kutuplu dünya da tanınmasına karşılık iki kutuplu dünyanın avantajları göze çarpmaktadır. Soğuk savaş döneminde çift kutuplu olan uluslararası sistem; soğuk savaş sonrası tek kutba dönüşmüştür. Fakat ABD 2001'deki 11 Eylül saldırılarından sonra sistemin tek kutuplu yapısını sürdürmediğini gözler önüne sermiştir. Yapıda, dolayısıyla sistemde ortaya çıkan değişiklikler, büyük güç sayısındaki değişiklikler ile ortaya çıkar. (Waltz, 2013: 176) Küreselleşen dünya düzeninde öne çıkmaya başlayan diğer aktörler, sistemin çok kutuplu yapıya doğru şekillenmeye başladığının işaretini vermişlerdir. Bölgesel bir güç olan Çin'in küresel bağlamda, özellikle ekonomik açıdan yükselen bir aktöre dönüşmesi; sistemde lider olma potansiyeli tarihi dönemlerden bu yana bulunan Rusya; Hindistan, Japonya, İran gibi pek çok aktörün çeşitli alanlarda gerek bölgesel gerek küresel olarak önemli rol oynamaya başlaması çok kutuplu yapıya kanıt olmaktadır. Tezin konusunu oluşturan Moğolistan'ın sistemdeki yeri de çok kutuplu bir sistem incelemesi ile daha net ortaya konulacaktır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, Moğolistan'ın küçük devletler yaklaşımı ile ele alınacak olmasıdır; soğuk savaş sonrası dönemde küçük devletler uluslararası sistemde daha geniş role sahip olmuşlardır. Sovyetler Birliğinden sonraki Moğolistan da tam olarak bu davranışı göstermiştir. İkincisi, Moğolistan hem komşusu olan iki büyük güçle yani Rusya ve Çin ile, hem de üçüncü komşu politikasına uygun olarak ABD ile siyasi ilişkilere sahip olmasıdır; politikasında ana unsur olan üç devlet de büyük güç olduğu için bu aktörlerin her birini sistemde bir kutup olarak ele almak, tez için daha açıklayıcı olacaktır.

Çalışmanın Yöntemi: Literatürde, konu ile ilgili farklı teorilere göre farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Tez çalışmasında neorealist teori yardımı ile bir sistem analizi yapılacağından, uluslararası arenada çok kutuplu bir yapı olduğu görüşü ile hareket edilecektir. Fakat tez konusunda realizm, liberalizm gibi başka temel teoriler çerçevesinde bir analiz yapılacak olunursa, sistemin yapısının da farklılaşacağı gözlemlenecektir. Tez çalışması realist teoriye göre şekillendirilip, sistem için tek kutuplu bir yapı var sayılsa idi; Moğolistan dış politikası tek bir büyük güç odağında,

denge politikasından ziyade; bağımlılık ve uyum politikaları ile ele alınmış olacaktı. Sistemin kutupsal yapısında nihai bir karar olmadığı için, teoriler ışığında farklı boyutlarda ele alınabilecek bu mesele; bu tez çalışmasında çok kutuplu bir yapı olarak ele alınacaktır.

Moğolistan dış politikasını, küçük devletler (small states) ile ele almak devletin sistemdeki diğer aktörler ile ilişkilerini analiz ederken daha doğru sonuçlara ulaşmada yardımcı olacaktır. Küçük devletler yaklaşımında tanımlama yapmak çok zordur ve literatürde farklı ölçütlere göre farklı tanımlar bulunmaktadır. Bir devletin hangi güç grubuna ait olduğuna karar vermek için devletin yüzölçümü, nüfusu, coğrafyası, tarihi, ekonomik kaynakları gibi fiziksel özelliklerinden ziyade; sistem içinde gösterdiği davranışları ve uyguladığı politikalarının analizi daha doğru sonuçlar verecektir. Moğolistan da bu şekilde bir incelemeden geçirildiğinde, Rusya ve Çin ile olan komşuluk ilişkileri ve komşusu olmamasına rağmen ABD ile olan “Üçüncü Komşu Politikası” çerçevesindeki ilişkileri; küçük devletler yaklaşımına uygun bir politikaya sahip olduğunu ortaya koyacaktır. Bu da küçük güçlerin güvenliğini garanti altına alma amacı ile başvurduğu bir “üçüncü yol” (Pedi, 2016: 64) arayışı olarak tanımlanmaktadır. Moğolistan küçük devletler yaklaşımındaki tanımlamalarda, fiziksel bağlamdaki tanımlamaların yanıltıcı olabileceğine dair örnek teşkil etmektedir. Moğolistan’ın Cengiz Han’a dayanan tarihi, geniş yüzölçümü, yeraltı kaynakları gibi unsurlarına rağmen; günümüz siyasi kararları ve davranışları, sistemde küçük devletler yaklaşımından bir role büründüğünü göstermektedir.

Büyük güçler uluslararası ilişkilerin limitlerini tanımlar, ama küçük devletler bu kısıtlamaların içinden farklı seçenekleri seçebilirler. (Pedi, 2016: 55) Küçük devletin siyasi tercihleri, büyük güçlerin ana hatlarını oluşturduğu uluslararası sisteme göre şekillenmektedir. Moğolistan da tıpkı teoride olduğu gibi, dış politikada atacağı siyasi ve ekonomik adımları, öncelikle Çin, Rusya ve ABD’nin kararına uyumlu olacak şekilde belirlemektedir. Küçük devletlerin sistemdeki diğer aktörleri hesaba katmadan, istekleri ve idealleri doğrultusunda strateji belirlemesi mümkün değildir. Esas unsurun güvenlik olduğu bir alanda yalnız başına alınacak kararlar, Moğolistan’ı tehdit altında bırakacak sonuçlara yol açabileceği için, genel bağlamda küçük devletlerin karar verme aşamaları ile Moğolistan’ın karar verme aşaması benzerlik göstermektedir. Karar verme

aşamalarında esas etkili olan devletin idealleri, istekleri, tarihi geçmişinin getirdikleri gibi milli unsurlar değil; devletin uluslararası sistemdeki çıkarlarıdır. Uluslararası sistemin güncel sorunlarına göre, küçük devlet siyasi ve ekonomik çıkarını maksimize etmesini sağlayacak stratejiyi seçmek durumunda kalmaktadır. Fakat küçük güç olmak her zaman dezavantaj demek değildir; eğer devlet stratejik adımlar atarak etrafındaki büyük güçler ile politikasına uygun olarak ilişkilerini düzenlerse, güvenliğini sağladığı gibi bölgede kilit bir ülke konumuna da ulaşabilir. Bu noktada iki ayrı davranış arasında ayırım yapılmalıdır. Söz konusu küçük devlet bir denge politikası mı uygulamaktadır, yoksa “bandwagon” olarak nitelendirilen davranışı mı sergilemektedir? (Toje, 2010: 14) Denge politikası stratejik olarak kullanıldığında, sistemde hedeflenen ağırlığa kavuşulabilirken; büyük devletin etrafında uydu devlet gibi hareket ederek “bandwagon” davranışını gösterirse tam tersi bir sonuç ortaya çıkacaktır. Devlet küçük güç etiketinin avantaj mı, dezavantaj mı olacağını seçtiği davranışlarla belirlemektedir. 1990 öncesi dış politikası incelenseydi, Moğolistan’ın da Rusya ile bir bandwagon ilişkisi içinde olduğu gözlemlenebilirdi. Ancak günümüzdeki sistemde Moğolistan’ın da dış politika adımlarının avantaj elde etme adına attığı gözlemlenmektedir. Böylece yaklaşımın savunduğu “küçük ama akıllı” (small but smart) (Pedi, 2016: 133) prensibi sağlanmaktadır. Tezde de Moğolistan’ın dış politika analizi yapılırken bu yaklaşıma uygun sonuçlara varılacağı öngörülmektedir.

Moğolistan’ın dış politikası incelenirken, bahsedilen yöntem ve yaklaşımlar kadar jeopolitiğin de önemli olduğu görülmektedir. Moğolistan’dan herhangi bir küçük devlet gibi bahsetmenin, konumlandığı yere bakıldığında doğru olmadığı görülecektir. Hem bölgesel hem de küresel bağlamda büyük güç olarak nitelendirilen iki devlete de sınır komşusu olan bir devletten bahsederken; bu devlet küçük devletler statüsüne de girse diğerlerinden farklı ele alınması gerektiğini göstermektedir. Özellikle bu devletlerden biri Soğuk Savaş döneminde iki kutuptan biri olan Rusya; diğeri tarihi zamanlardan günümüze dek büyük bir bölgesel güç olan ve son yıllarda küresel boyutta sistemi etkileyen Çin ise, Moğolistan’ın coğrafi konumu kesinlikle önem kazanmaktadır. Küçük devletlerin, büyük güçlerin kontrolü altına girmesi için coğrafi uzaklığın bir önemi olmadığı aşikârdır. Büyük devletlerin politikaları doğrultusunda kontrol etmeleri gereken devletlere ulaşmaları, doğru hamleler sonucunda fiziki uzaklıklardan bağımsız bir süreç olarak işlemektedir. Fakat hedef devlet ne kadar

yakınsa, süreç bölgesel çapta ilerleyeceği için daha kolay olacağı söylenebilir. Nitekim Moğolistan’a bakıldığında Rusya ve Çin coğrafi avantajlarıyla zaten asırlardır Moğolistan’ı etkilemektedirler. Fakat küresel bir güç olan ABD’yi buraya üçüncü komşu olacak kadar özel bir strateji ile yakınlaştıran unsur sadece Rusya ve Çin arasında konumlanması mıdır? Öyleyse tüm bu devletlerin Moğolistan hakkındaki politikalarının sadece komşu birer devlet oldukları için ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Jeopolitik teorilerden Kara Hakimiyet Teorisi, Moğolistan’ın içinde bulunduğu alanın önemini açıklayarak bu sorunun cevabını vermektedir.

Mackinder’in Kara Hakimiyet Teorisi incelendiğinde Avrasya’nın güç sahibi olmak adına oldukça önemli olduğu görülmektedir. Moğolistan da tam olarak Mackinder’in incelemesinde yer alan bölgede bulunduğu için jeopolitik açıdan günümüzde de önemini korumaktadır. Bu bağlamda incelendiğinde Moğolistan’ın, Çin ve Rusya’nın yanı sıra ABD’nin de politikasındaki yeri açıklamaya kavuşmaktadır. Mackinder’in açıklamaları değerlendirildiğinde, Avrasya’nın iç bölgelerinin “kalpgah” olarak nitelendirildiği görülmektedir. Dünya’nın büyük kısmı üzerinde yani “dünya adasında” mutlak bir hakimiyet oluşturabilmek için kontrol edilmesi gereken esas alanın, Moğolistan’ın da içinde bulunduğu bu bölgeden oluştuğu belirtilmektedir. Bu alanların belirtildiği haritalar incelendiğinde Moğolistan’ın kalpgahta bulunduğu görülmektedir. (Mackinder, 1942: 78) Teoriye göre; “Kim Doğu Avrupa’ya hakim olursa, kalpgaha hakim olur; kim kalpgaha hakim olursa, dünya adasına hakim olur; kim dünya adasına hakim olursa Dünya’ya hakim olur.” (Mackinder, 1942: 15) Bu da teoriye göre Moğolistan’ın ne kadar önemli bir alanda yer aldığını göstermektedir. Jeopolitik açıdan önemi kavrandığı zaman Moğolistan dış politikasında yer alan aktörlerin ve Moğolistan’ın söz konusu aktörlerle olan ilişkilerin yorumu daha doğru yapılabilecektir. Teorik olarak küçük bir devlet olan Moğolistan’ın küresel boyutlardaki büyük güçlerin dış politikasında yer alması, Kara Hakimiyet Teorisi temel alınarak jeopolitikten de faydalanarak açıklanacaktır. Tezde Moğolistan’ın dış politikası incelenirken jeopolitik öneminin neden bu kadar ön planda olduğu, bu teoriden temelle ele alınacaktır.

Çalışmanın Önemi: Tez konusu olarak, Çin ve Rusya ekseninde şekillenen Moğolistan dış politikasının 1990 sonrası gelişiminin seçilmesinin yukarıda da

bahsedildiği üzere geçerli sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan biri, Moğolistan, yukarıdaki bölümlerde ele alındığı üzere; coğrafi ve jeopolitik açıdan önemli bir yerde konumlanmasıdır. Bir diğer önemli araştırma sebebi ise Moğolistan'ın küçük devletler teorisi çerçevesinde incelendiğinde, uluslararası sistem için kayda değer bir aktör olmasıdır. İki güçlü devlet arasında, uluslararası sistemde hayatta kalma mücadelesini sürdüren Moğolistan'ın; gerek demokratikleşme süreci gerekse dış politikada attığı adımlar incelendiğinde, “küçük güçler” nitelendirmesi altında olan devletlerin de uluslararası sistem için önemli bir yere sahip olabileceğine dair bir örnek olarak sunulması amaçlanmaktadır. Seçilen tez konusunun, literatür için nasıl bir önemi olduğu konusu bu bağlamda ele alınacaktır. Küçük devletler yaklaşımı doğrultusunda Rusya ve Çin arasında konumlanmasını, üçüncü komşu politikası ile şekillendirip bu iki bölgesel güce, ABD gibi küresel bir gücü de ekleyerek uluslararası sistemde kritik bir denklem kurmuştur. Güç dengesi var olmaya devam edecektir, çünkü bazı ülkeler politikalarında bilinçli olarak onu kendi politikalarının amacı yapmışlardır veya diğer devletlerin üzerinde hakimiyet kurmak isteyen bazı devletlerin yarı otomatik reaksiyonlarından dolayı var olacaktır. (Waltz, 2009: 201) Bu bağlamda Moğolistan'ın dış politikası incelenerek önemini destekleyen bir sonuca varılması öngörülmektedir.

Mevcut uluslararası ilişkiler literatürü incelendiğinde, Moğolistan dış politikasını ele alan araştırmaların genellikle yabancı kaynaklar olduğu görülmektedir. Var olan araştırmalar da genellikle realist veya eleştirel bakış açısıyla analizler yapmışlardır. Tez çalışmasında Moğolistan dış politikasının Çin, Rusya ve ABD çevresinde, neorealist teori çerçevesinde ele alınacak olması, farklı bir açıdan Moğol dış politikasının incelenecek olması anlamına gelmektedir. Özellikle konunun “küçük devletler” yaklaşımı ışığında değerlendirilecek olması, Moğolistan'ın uluslararası sistemdeki yerinin sadece görünen siyasi ve ekonomik davranışlarının yanı sıra, bu davranışları oluşturan stratejilerin arka planının yorumlanmasına da yardımcı olacaktır.

Tez çalışmasının hipotezi temel olarak, Moğolistan'ın 1990 sonrası dış politikasının “küçük devletler” yaklaşımına uygun olarak Çin, Rusya ve ABD ekseninde gelişmesidir. Hipotez, neorealist teori çerçevesinde ele alınacak olan “küçük devletler” yaklaşımının da yardımı ile geliştirilecektir. Bağımsız değişken olarak belirlenen 1990

sonrası Moğolistan dış politikasının bağımsız değişkenleri olan üç büyük güç ile olan ilişkileri ayrı bölümlerde ele alınarak yorumlanacaktır.

Tez çalışması temel olarak üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Moğolistan'ın Çin ile olan ilişkileri siyasi ve ekonomik olarak incelenirken; iki devlet arasındaki ilişkilerin tarihi boyutundan başlanarak, birbirleri için öneminden bahsedilerek günümüz ilişkilerine kadar incelenecektir. İkinci bölümde Moğolistan'ın Rusya ile ilişkileri ele alınacaktır. İki devletin tarihi etkileşimi aşikar olduğundan, Sovyetler Birliği dönemi etkilerinden ve 1990 sonrasında ilişkilerin hangi yöne gittiğine dair siyasi ve ekonomik açılardan incelemelerde bulunulacaktır. Üçüncü bölümde Moğolistan ve ABD ilişkileri, “üçüncü komşu” ilişkileri bağlamında siyasi ve ekonomik olarak incelenecektir. Uluslararası örgütlerin bu yakınlaşmadaki rolü de ele alınacaktır. Bu iki devletin zaman içinde nasıl ve ne şekilde yakınlaştığı tarihi olarak ele alınıp, güncel ilişkileri ile değerlendirilecektir. Üç bölümde de güncel sorunlar olup olmadığı araştırılarak, aralarındaki siyasi ilişki mercek altına alınacaktır. Sonuç bölümünde ise 1990'dan günümüze, söz konusu devletler ile ilişkilerindeki dış politikanın değişimi, çözülen ve devam eden sorunlar değerlendirilecek; küçük devletler yaklaşımının Moğolistan'ın dış politikası ile uygunluğu tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: MOĞOLİSTAN VE ÇİN İLİŞKİLERİ

1.1 Moğolistan- Çin İlişkilerinin Tarihi

Moğolistan'ın kuruluşu ve günümüzdeki halini alışı oldukça uzun bir tarihi sürece dayanmaktadır. Moğol devleti, 1200lerden itibaren yapılanmaya başlamıştır ve çeşitli süreçlerden geçerek günümüz Moğolistan'ını oluşturmuştur. Moğolistan'ın on üçüncü yüzyıla dayanan köklü tarihi gelişimi “Moğolların Gizli Tarihi” başta olmak üzere tarih kitaplarında mevcuttur.

Bu tarihi bilgiler incelendiğinde, Moğol- Çin ilişkisinin tarihinin, Moğol Devleti'nin ortaya çıkışı kadar eskiye dayandığı görülmektedir. Bu veriler ışığında, günümüz Moğolistan ve Çin ilişkilerinin iki devlet nazarında da önemli oluşunu, tarihi olgular ile birlikte analiz ederek değerlendirdiğimizde, iki devletin ilişkileri daha doğru yorumlanabilecektir. Tezde 1990 sonrası ilişkiler ve dış politika üzerinde durulacağından, yakın tarihli olaylar analize yardımcı olacaktır. Aksi takdirde zaman sınırlaması yapılmadığında iki devletin tarihini 1200lere kadar dayandırmak mümkündür. Ama Moğolistan'ın Çin ile ilişkilerinin yakın tarihi incelenirken, üç dönemdeki gelişmeler dikkat çekmektedir. Birinci dönem olarak 1910-1921 arası yaşanan gelişmeler, ikinci dönem olarak 1921-1946 arası yaşanan önemli gelişmeler ve üçüncüsü de 1946'dan itibaren günümüz ilişkilerinden oluşan bölümler olarak ayrılabilir.

1911 ve 1921 arasında iki tane devrim yaşanmıştır ve bu açıdan Çin'den bağımsızlaşmaya başlamak adına önemli bir dönemdir. 1911'de yaşanan devrim, Dış Moğolistan'ın Çin hükümdarlığından bağımsız bir demokratik yönetim kurulması açısından önemlidir. 1921'de ise Moğolistan tamamen bağımsızlığını kazanmıştır. Bu iki devrim karşılaştırıldığında; İlk devrim Çin hükümdarlığına karşı milliyetçi hareketlere bağlı olarak, ikinci devrim ise Rusya etkisinde ideolojik sebeplere bağlı olarak yaşanmıştır. (Soni, 2006: 75) 1946'ya kadar süren dönemde ise Moğolistan'ın Sovyet yörüngesine girmesi açısından dikkat çekmektedir. Ama bu dönemdeki asıl önemli gelişme Moğolistan'ın bağımsızlığını kabul ettirme çabalarının sonuç bulmaya başlamasıdır. 1945'te Moğolistan Rusya tarafından; Moğolistan Halk Cumhuriyeti olarak ulus devlet (nation state) olarak kabul edilmiştir ve Rusya tarafından tanınması

sonucu Çin'in Moğolistan'ı tanıması sağlanmıştır. Fakat Çin ile özel meselesi olan İç Moğolistan (Inner Mongolia) meselesi yüzünden aralarındaki siyasi ilişkilerin düzenlenmesi zaman almıştır. İç Moğolistan (Dotogadu Monggol veya Çin Nei Menggu) terimi, İç Moğolistan'ın "iç" yöneticileri (jasags veya hükümdarlar) ile Dış Moğolistan'ın, Kökenuur ve Sincan'ın "dış" yöneticileri arasındaki Qing Hanedanlığı (1636-1912) bünyesindeki ayırmadan kaynaklanmaktadır (Bugünkü Moğolistan Devleti). (Atwood, 2004: 245) Çin tarafından bağımsızlığı kazanılmış bir ülkeye uygulanan bu özerklik muamelesi, Moğolistan'ın bütünlüğünü kağıt üzerinde tanımasına rağmen, hanedanlığından kalma özerklik uygulamalarını devam ettirdiğini göstermektedir. İç Moğolistan terimi, Moğolistan tarafından sahiplenilmiş bir isim değil, Çin tarafından hanedanlık dönemlerindeki özerkliği belirtmek adına kullanılan bir terimdir. 1947'de Moğol Halk Cumhuriyeti'nde kullanımın etkisi altında "İç (Dotogadu) Moğolistan" Moğolca "Güney (Öbör) Moğolistan" ile değiştirildi, oysa Çin'de Nei Menggu veya "İç Moğolistan" olarak muhafaza edildi. (Atwood, 2004: 245)İsimlendirmede dahi iki ülke arasında sorunlar olduğundan anlaşılacağı üzere, Moğolistan'ı tamamen bağımsız bir devlet olarak tanımak Çin için çabuk gerçekleşen bir süreç olmamıştır.

1946 ve günümüz dönemine bakıldığında ilk olarak Moğolistan'ın 1960'ta Birleşmiş Milletlere kabulü dikkat çekmektedir. Bu kabul, Moğolistan'ın uluslararası sistem tarafından kabulünü temsil etmektedir. Sosyalizmi benimseyen Moğolistan'ın Batı'dan farklı bir tercih yapması, sistemden kendini dışlamasını ifade etmekteydi. 1960'taki üyelik ile gelişen durum, Moğolistan'ın uluslararası sistemde kendine yer edinmesini ifade etmektedir. 1940ların sonlarından 1960ların sonuna kadar, bağımsız olan Moğolistan'ın komşularındaki sosyalist düzeni benimseyip uygulaması ile birlikte Çin ile olan ilişkileri olumlu yönde gelişmiştir. Fakat Moğolistan'ın Sovyetler ile yakınlaşması sonucu bozulan ilişkileri, Sovyetler Birliği'nin Moğolistan'dan askerlerini çekmesi ile ancak normale dönmüştür. Bunun sebebi Çin ve Sovyetler Birliği arasındaki husumettir. Tarihten bu yana Moğolistan- Çin ilişkilerini etkileyen en önemli unsur Rusya'nın varlığıdır. Moğolistan üzerinde Rusya'nın da Çin kadar güçlü bir etkiye sahip olması, Çin'deki tehdit alarmı ile birlikte Moğolistan ilişkilerini etkilemektedir.

Tarihi olgulara bakıldığında Çin'in Moğolistan'a uyguladığı baskı, müdahale ve kontrol altına alma amaçlı adımları, zaman ve mekân değişse dahi, günümüzde de farklı

formlarda etkisini göstermektedir. Moğolistan'ın siyasi bağımsızlığını ve demokratik rejimini tanımış olsa bile Çin, bugün ekonomik, iktisadi ve sosyolojik unsurlar ile Moğolistan için bir tedirginlik oluşturmaktadır. Elbette Çin'in hem ekonomik hem de siyasi açıdan Moğolistan ile gelişmiş olan olumlu ve modern ilişkileri mevcuttur. Fakat tarihten kaynaklanan Çin imajı, halen bir tehdit algısı olarak anılmasının önüne geçememektedir. Son dönem ilişkilerde Moğolistan açısından bakıldığında, hem olumlu hem de olumsuz olmak üzere iki ayrı Çin imajı gözlemlenmektedir. İlk olarak, Moğol siyasi elitlerinin Çin'e karşı tutumları, artan etkileşimler ve ekonomik faydalar nedeniyle 2000 yılının ortalarından belirgin biçimde değişmektedir; İkinci olarak, geçmişin olumsuz kalıcı etkileri ve siyasi elitlerin aşırı negatif şemaları bozmak istemediği için halkın tutumları değişmemektedir. (Jargalsaikhan, 2011: 15) Sonuç olarak denilebilir ki, diplomatik ilişkilerin gelişip düzelmesi, siyasi ve ekonomik ilişkilerin modern boyutlara taşınması, devletler arası ilişkileri normalleştirse dahi, halkın gözünde tarihi olaylarla oluşan imajı değiştirmek kolay değildir, bugün dahi milliyetçi hareketler gözlemlenmektedir. Yapılan anketlerde, ekonomik alanlarda bile Moğol milliyetçiliğini savunan kesimler göze çarpmaktadır. Son yıllardaki yabancı yatırımları hoş görmeyen kesimin varlığının ne kadar önemli yüzdelerde olduğu bir vakıf anketinde görülmektedir: ankete katılanların %24,7'si yatırımların yüzde yüzünün Moğol kökenli olmasını savunduğunu, katılanların %56'sı da yarısından çoğu Moğol yatırımcılara ait olan yatırımları savunmuştur. (Sant Maral Foundation Anketi: 2014) Moğolistan'daki milliyetçiliğin doğal kaynaklar ve yatırım konularına kadar duyarlı olduğunu gözler önüne sermektedir.

1.2 Moğolistan Dış Politikasında Çin'in Yeri& Çin Dış Politikasında Moğolistan'ın Yeri

Çin tarihten günümüze kadar uzanan süreçte, uluslararası arenada büyük önem arz eden bir devlet olarak karşımıza çıkmıştır. Günümüzde büyük güç olarak adlandırdığımız birçok devletten daha köklü bir geçmişe sahip olan Çin, devletten de öte bir medeniyet niteliğine sahiptir diyebiliriz. İmparatorluktan sosyalizme, sonrasında cumhuriyete uzanan değişimlerle dolu siyasi tarihinde Çin; sürekliliğini sağlayabilmiş güçlü bir yapı olarak uluslararası düzeyde devletlerin dikkatini çeken, bu düzende ağırlığını hissettiren bir devlettir. Sürekliliğini sağlamasının yanı sıra kendini

güncelleyerek, askeri ve ekonomik gücünü modernize eden; bunun yanı sıra uyguladığı politikaları yararına olacak şekilde değiştirip, kendi içinde güncel kalan bir güçtür. Örneğin Çin'in saldırıya uğraması halinde; savunma doktrini Mao'nun zamanından beri önemli ölçüde değişerek "insanların savaşı" üzerine odaklanmaktan, "derin savunma" sağlama aracı olarak değişmiştir. (McDougall, 2007: 61) Zaman içinde sert güçten yumuşak güce geçişi, kendini ekonomik ve siyasi olarak modernize edişi ve bu sayede uzun süre büyük bir güç olmayı başarabilmesi Çin'in gücünü göstermektedir. Moğolistan da Çin'in hem alanda hem de uluslararası sistemdeki bu siyasi ve ekonomik gücünü tarihi zamanlardan bu yana deneyimleyerek kabul etmiş bir devlettir. Çin ile olan dış siyaseti oluşturulurken, alanda komşu bir devlet olmasının yanı sıra, uluslararası sistemde de önemli bir güç olduğunu göz önünde bulundurarak adımlar attığı gözlemlenmektedir. Daha önce da bahsedildiği üzere, Moğolistan'ın küçük devletler (small states) yaklaşımına uygun olarak, denge politikası ile sistemde sorunsuz bir dış siyaset oluşturabilmesi için, komşuları olan Çin ve Rusya başta olmak üzere büyük güçleri içeren kapsamlı bir analiz ile hareket etmesi yararına olmaktadır. Bu bakımdan, Moğolistan'ın Çin ile olan ilişkilerinde bu güç unsurunu dikkate alması bir yana, genel politikasını oluştururken dahi Çin'i arka planda bırakması mümkün değildir. Çin'in dış politikadaki karar alma mekanizması için önemi, dış politikasını bu kadar yakından ilgilendiren bir devlet oluşu; hem Moğolistan'ın komşu ülkesi olması unsuru ile hem de sistemdeki büyük güçlerden biri olması ile ilişkilendirilebilir.

Çin, Moğolistan'ın dış politikada karar alma aşamasında sadece siyasi bağlamda etkili değildir: siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda etkilidir. Bölgede önemli bir güç unsuru olduğunu belirtirken kastedilen güç sadece siyasi ve askeri güç ile tanımlanırsa, Çin'in etki gücü eksik tanımlanmış olacaktır. İki devlet arasındaki ilişkilerde, devletlerin önemi ve yeri nedir diye incelenirken, Çin'in ekonomi alanındaki etkisinin Moğolistan adına oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu etki Moğolistan'ın yalnızca Çin ile olan ilişkilerini değil, ekonomik bağlamda ilişki kurduğu diğer devletler ile olan politikalarında da doğrudan veya dolaylı olarak gözlemlenmektedir. Moğolistan'ın diğer ülkeler ile kurduğu ekonomik ve ticari iş birlikleri Çin hesaba katılmadan incelenecek olunursa, ortaya eksik bir denklem çıkacaktır. Moğolistan'ın Çin'i hesaba katmadan, bölgede kuracağı diğer ekonomik bağlar, iki devlet arasında da sorunlara yol açacak sonuçlar ortaya koyacaktır. Bunun nedeni, ilişkilerin ele alınırken iki taraflı analiz

yapılması gerekliliğidir. Moğolistan için Çin'in ekonomik yatırımları, ticari anlaşmaları, ulaşım anlaşmaları gibi iş birlikleri önemli olduğu kadar; Çin için de bölgede Rusya tam olarak ile arasında konumlanmış, ekonomik yatırımlar ile etkisi altına aldığı bu bölge oldukça önemlidir.

Moğolistan dış politikasındaki Çin'in yeri ve öneminin anlaşılabilmesi için, Çin'in de ayrıntılı olarak analiz edilmesi gerekmektedir. Sadece iki devlet arası ilişkiler değerlendirilerek net sonuçlar elde etmek mümkün olamayacağı için; Çin dış politikasını oluşturan siyasi ve ekonomik unsurlar nelerdir, Çin bu unsurları hangi enstrümanları kullanarak sistemdeki devletlere ulaşmaktadır gibi sorulara hazırlanacak cevaplar, Çin'in genel dış politika analizini ortaya koyduğu gibi Moğolistan ile olan ilişkilerine de daha yakından ışık tutacaktır. Uluslararası ilişkiler ortamında analizlerin genellikle salt güç unsuru üzerinden yapılması, olayların ve davranışların öncelikli olarak siyasi ve ekonomik boyutta yorumlanmasına yol açmaktadır. Tezde ele alınan neorealist teori de Moğolistan'a bu şekilde yaklaşmaktadır. Fakat farklı teorilerde görülen; devletleri oluşturan iktisadi, milli, sosyal ve kültürel unsurların da dış politikaların oluşmasında oldukça etkilidir. Mesela sayılan iktisadi unsurlar inşacılık kuramını destekleyenlerin bir savı olarak ön plana çıkmaktadır. Rasyonalistler kararların kendi çıkarları açısından rasyonelliğini vurgularken, bu şekilde bağlamın rolünü en aza indirmekle birlikte, inşacılar toplumsal boyutları yeniden gündeme getirmiştir. (Fierke, 2013: 192) Özellikle Çin dış politikası incelendiğinde, Neorealizmin savlarının yanı sıra, inşacılık teorisinin ön plana aldığı bu unsurların devletin davranışlarına etkileri gözlemlenmektedir. Böylelikle Moğolistan ile olan ilişkilerinin siyasi ve ekonomik açıdan yorumunun daha doğru yapılabilmesi adına, Çin dış politikasını kısaca tüm yönleriyle okuyabilmek önem arz etmektedir.

1.2.1. Çin Dış Politikasının Yorumlanması

Çin'in dış politikası, esas olarak 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ile uluslararası sistemdeki devletler için daha fazla önem arz eden duruma gelse de; Çin'i 20. yy 'da kurulup, sisteme dahil olmuş bir devlet olarak nitelendiremeyiz. MÖ üçüncü yüzyılda birleşik bir devlet olarak ortaya çıkışından Qing Hanedanı'nın 1912

yılında yıkılışına kadar geçen süre zarfında Çin, dikkate değer bir devamlılık gösteren Doğu Asya uluslararası sisteminin merkezinde yer almıştır. (Kissinger, 2015: 23) Ortaya çıktığından beri başarılarının yanı sıra birçok savaş, iç savaş, rejim değişiklikleri, durgunluk içinde geçen iktidarsız dönemler gibi çalkantılı dönemlerden geçen Çin; her seferinde kendi kendini tamir ederek süreklilik sağlamayı başarmış bir devlettir. Düzensiz dönemlerinin sonunda Çin'i tekrar toparlayıp, devlet formunda idare eden bir hükümlar olsa da, bu yeniden toparlanmanın temelindeki olgunun, Çin'in bir medeniyet kökenine dayanması olduğu söylenebilir. Çin kültürü, yüzyıllardır uygulanagelen öğretilerle temelde Çin halkına; bu temelden hareketle de Çin devletinin siyasi, sosyal, ekonomik politikalarına etki ederek sürekliliği sağlamaya yardımcı olmuştur. Çin dış politikasını oluşturan piramidin zeminine yayılı medeniyet kavramı ve bunun devlette oluşturduğu bir takım diplomasi uygulamaları Batı tarzından farklıdır. Tarihi dönemlerden gelen zıtlıklar sonucu Batı'nın Çin'e karşı temkinli hareket ediyor olması anlaşılabilir bir boyuttadır. Aynı zamanda bugünkü Çin dış politikasının ekonomiye ve işbirliğine dayalı yapısı da aynı nedene bağlanabilir.

Tarihi ve kültürel etmenlerden sonra Çin dış politikasını etkileyen unsurların bir diğer temeli Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ile gelişmiştir. Esas niteliği barışa ve bağımsızlığa dayanan bu politika, günümüz Çin dış politikasının da bir özeti niteliğindedir. Çin Halk Cumhuriyeti, ülkelerin sorunlarının bu ülkeler dışında hiçbir ülkeyi ilgilendirmeyeceğini, dolayısıyla kurulacak ilişkilerin karşılıklı menfaate dayanmasını ve “kazan-kazan” prensibine (http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wjzcs/t1143406.shtml , 2014) göre yürütölmesini uygun bulmaktadır. Bu noktadan itibaren Çin'in dış politikasının, ekonomik ilişkiler üzerinden işbirliklerini içeren, küresel yapılanmaya işgücü ve sanayi gelişmeleri ile uyum sağlamayı hedefleyen adımlarla geliştiği görölmektedir. Günümüz Moğolistan ilişkileri de bu eksende ilerlemektedir. Dış politikada barış isteği, Çin'i ekonomik gelişme ile sistemde etkili bir yer alma hedefine yöneltmiştir. Barış isteği, Soğuk Savaş döneminin zorluklarından ortaya çıkan bir temennidir. Aynı zamanda yeterli büyümeyi sağlayan Çin'in ekonomik açıdan dünyaya açılması ve ortaklıklar sağlayabilmesi için güzel bir argümandır. Komünist dönemden itibaren gelişen tarım ve sanayisinin sonucu elde ettiği kalkınmayı, küresel güce dönüştürmeyi amaçlayan Çin için, dış politikada barış unsuru ile hareket etmek önemli bir unsurdur. Batılı bilim

adamlarının çoğu öyle görmese de, Çin ekonomik ilişkilerini önemli bir yumuşak güç olarak görmektedir. (Harris, 2014: 150) Batı literatürü incelendiğinde, Doğu Türkistan ve Tibet gibi sorunların varlığı yüzünden barış isteğine dayanan bu politikaya şüpheli bir tutumla yaklaşılmaktadır. Fakat Çin Halk Cumhuriyeti'nin kendine ait politika açıklamalarında görüldüğü gibi, dış politikadaki anlaşmalar barış istemi üzerinden yürütülmektedir.

Ekonomik kalkınma, gelişen sanayi unsurları ile sağlanmaktadır. Gelişen sanayi de beraberinde yeni hammadde ve pazar arayışlarını getirmektedir. Çin, nüfusu sayesinde işgücü sıkıntısı çekmemekle birlikte, sanayide kullanma amaçlı hammadde ve enerji arayışları olan bir ülkedir. Dış politikada ve devletlerarası ilişkilerinde belirleyici unsurlardan biri de bu arayışlardır. Dünya üzerinde hammadde ve enerji alışverişi için uygun alanlar; Afrika, Orta Doğu ve Orta Asya olarak bilinmektedir. Bunun yanı sıra Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinden sonra tüm bu bölge devletleri, kendilerine uluslararası arenada hem ticari ilişkiler ile destek sağlayacak hem de işbirlikleri ile güven problemini çözecek ortaklar aramaktaydılar. Çin'in "kazan-kazan" politikasına uygun olarak; hem Çin enerji sorununu çözmüş olacak, hem de Orta Asya ülkeleri aradığı ortağı bulmuş olacaktı. (Karaca, 2008: 121) Moğolistan'ın bağımsızlığını tanıdıktan sonra, Çin ve Moğolistan ilişkileri de bu şekle dönmüştür denilebilir. Bağımsızlık öncesi yaşanan siyasi ve askeri baskılar, özellikle 1990 sonrası politikada yerini yumuşak güce ve bu doğrultuda ekonomik ilişkiler üzerinden dolaylı olarak siyasi ilişkilere yönelik bir etkiye dönüşmüştür. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte, Çin'in Moğolistan üzerindeki politikaları da hız kazanmıştır. Rusya, Sovyetler Birliği formundan sonra bölgedeki tam egemenliğini kaybetmiş olsa da, Rus olgusu bölgeden tamamen silinip gitmiş değildir. Nitekim Amerika'nın da bu bölgedeki askeri üs, ticari ve siyasi işbirlikleri gibi stratejileri göz önüne alınırsa, Çin'in çok yönlü bir politik analiz sonucu bu stratejilere ulaştığı söylenebilir. Bölgenin eski egemen gücü Rusya, bölgede Rusya'nın egemenliğinin kalkmasıyla etkinlik göstermek isteyen Amerika gibi diğer büyük güçler de Çin'in Moğolistan stratejilerini etkilemektedir.

Çin'in Moğolistan ile ilişkilerinde siyasi çıkarlarına bakıldığında, bunun güvenlik ve ekonomik çıkarlarla kesiştiği görülmektedir. Enerji ve ham madde çıkarları da ekonomik çıkarlarla bağlantılı olduğuna göre denilebilir ki; Çin'in siyasi çıkarlarını

şekillendiren unsurlar, bölgede ekonomi temelli uyguladığı yumuşak güç uygulamaları ile paralel bir şekilde sürdürülmektedir. Bir devlet ile ekonomik ilişkiler kurabilmek için aradaki diplomatik ilişkilerin yolunda olması gerekmektedir. Karşılıklı barış ortamı sağlanmadan, iki tarafın da çıkarlarına uygun politik adımlar atılmadan ekonomik adımların atılması da mümkün değildir. Çin de buna uygun olarak, Moğolistan ile ilgili planlamış olduğu ekonomik çıkarlarını; öncelikle siyasi temelde sağlamlaştırıp, güvenlik unsurlarını da uygun hale getirip adımlar atmak isteyecektir. Moğolistan da iki, hatta uluslararası sistem çapında ele alındığında üç büyük güç arasında denge politikasının sürdürülebilirliği adına, aynı çıkarlar temelinde hareket etmektedir. Rusya ile rekabet ettiği bir ortamda, Çin'in kendi sınırları, siyasi ve ekonomik durumu ile ilgili güvenlik endişesi duyması, büyük bir güç olarak nitelendirilmesine rağmen tabi bir durumdur. Rusya'nın yanı sıra, Moğolistan'ın "üçüncü komşu" olarak nitelendirdiği ABD'nin de bu bölge ile alakadar oluşu, Çin'in güvenlik unsurunu ön plana çıkarmasının nedenleri arasındadır. Aynı nedenler, farklı güç gruplarına ait olmalarına rağmen Moğolistan için de geçerlidir. Çin, büyük güç başlığı altında kontrol altında tutmak istediği alanlar nedeniyle siyasi ve ekonomik politikalarında güvenlik unsurunu ön plana çıkarırken; Moğolistan küçük devlet başlığı altında ulusal siyasi ve ekonomik politikaları ve çıkarları için güvenlik unsurunu ön plana çıkarmaktadır. 1990 sonrası dış politikalarda Çin bunu yumuşak güç ile elde etme çabası içindeyken; Moğolistan ise denge politikası ve müttefik artırma gibi yollarla sağlamaya çalışmaktadır. Buna göre iki ülke için kullanılan araçlar ve ulaşılmak istenilen hedefin büyüklüğü farklı olsa da, iş birliğine ve bağımsızlığa dayanan bir amaca uygun dış politikaları benzer nitelikte olduğundan; Moğolistan ve Çin arasındaki 1990 sonrası dış politikası bu çerçevede ele alınacaktır.

1.3. Moğolistan ve Çin'in Siyasi İlişkileri

Moğolistan'ın Çin ile olan siyasi ilişkileri, önceki bölümde iki ülke arası tarihi geçmiş anlatılırken de bahsedildiği gibi oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. Tezde Moğolistan'ın 1990 sonrası dış politikası ele alındığı için, siyasi ilişkileri de yakın tarih tabanında ele alınacaktır. Özellikle Çin'in Moğolistan'ın bağımsızlığını kabul etmesi ile iki devlet arasındaki ilişkiler daha modern bir forma kavuşmuştur. Bu sebepten

Moğolistan ve Çin'in siyasi ilişkileri başlığı altında incelenecek ilişkiler zaman bağlamında 1945'ten sonraki gelişmeleri içermektedir.

1.3.1. Moğolistan ve Çin Siyasi İlişkilerinin Karakteristik Özellikleri

Moğolistan'ın Çin ile siyasi ilişkileri incelenirken dikkate alınması gereken bazı kıstaslar mevcuttur. Bunlar Moğolistan'ın dış politikasını oluşturan unsurlar ile birebir benzerlik göstermekle beraber, Çin ile olan siyasi ilişkilerinin temelini değerlendirebilmek adına bu bölümde de göz önünde bulundurulmalıdır. Moğolistan'ın siyasi ilişkilerine temel oluşturan bu koşullar nelerdir diye sorulduğunda: jeopolitik konum, güçlü sınır komşusu gerçeği, güvenlik endişesi ve küçük bir devlet olduğu için güçlü devletlerin uydusu haline gelme korkusu ortaya çıkmaktadır. Buna göre ilk faktör olarak jeopolitik dikkati çekmektedir. Giriş bölümünde bahsedildiği gibi, önemli bir yere sahip olan Moğolistan'ın iki güçlü sınır komşusundan biri Çin'dir. Çin'e olan coğrafi yakınlığı Moğolistan'a ikili ilişkiler açısından avantajlar sağlamakla birlikte, güvenlik endişesini tetiklediğinden bir takım korkuları da beraberinde getirmektedir. Genel olarak küçük devletler, güçlü komşu devletlere karşı egemenliğini yitirme endişesi ve o güçlü devletlerin uydusu haline gelme korkusu ile siyasi ilişkilerinde temkinli adımlar atmaktadırlar. Moğolistan ile Çin'in siyasi ilişkileri de Moğolistan açısından bu endişeleri taşıdığından, genel olarak bakıldığında ilişkilerinde her şeyin çok iyi gittiği imajı verilmektedir. Moğolistan Dış İşleri Bakanlığı'nın söylemi ile; "Moğolistan ve Çin dostça ve iyi komşuluk ilişkilerinin tadını çıkarıyor." (<http://www.mfa.gov.mn/?p=29545&lang=en> , 2016) diye nitelendirilmektedir. Bu şekilde komşuları arasında iyi ilişkilere dayalı denge politikası oluşturmaktadır, çünkü denge politikası güvenlik endişeleri ile ilintili bir diğer temel kıstastır.

Küçük devletler yaklaşımına uygun olarak oluşturulan denge politikası, Moğolistan'ın Çin ile olan siyasi ilişkilerinde hedeflediği güvenliği sağlaması açısından doğru bir yönelim olmaktadır. Siyasi ilişkiler dostane bir atmosfer altında yürütüldüğü müddetçe, Moğolistan'ın denge politikası alandaki güvenliğini sağlamasında oldukça etkili olacaktır. Rusya ile de sınır komşusu olması Moğolistan'ı Çin ile dengeli ve iyi ilişkilerini sürekli hale getirmesi açısından teşvik etmektedir. Moğolistan'ın ulusal çıkarları hangi devlet ile daha karlı ilişkiler getiriyorsa, sadece Rusya ile ya da sadece Çin ile çıkar üzerinden kurulacak ilişkiler; Moğolistan büyük bir güç olmadığı için

güvenliği açısından uygun bir siyaset değildir. Bu komşulardan çıkarına en uygununu seçip, karar mekanizmalarının o devlet üzerine yoğunlaşması demek, o devletten çıkar beklentisinin yanı sıra o devletin uydusu olma ihtimalini de beraberinde getirmektedir. Ayrıca ikinci planda kalan devletin düşmanlığını edinme gibi bir ihtimal de vardır ki, dış politikasını güvenliği üzerine kurulu olan Moğolistan için bu en kötü senaryolardan biridir. Bu bakımdan Moğolistan, Çin ile olan siyasi ilişkilerinde Rusya ile dengeleyici bir politika sürdürmektedir. Küçük devletlerin iki büyük güç arasında konumlanmış olmasının her zaman için teslimiyet olmadığını, Moğolistan denge politikası ile göstermektedir. İki büyük devletten birinin uydusu olmak yerine, Rusya ve Çin'i aynı anda müttefik olarak nitelendirebileceği dostane ilişkiler kurup, siyasi ve ekonomik ilişkilerini düzenli bir şekilde yürütebilmesi; denge politikasının başarılı olduğunu göstermektedir. Çin de bu stratejinin farkında olduğu için Rusya'nın da Moğol dış siyasetinde yeri olduğunu kabul edip, Moğolistan'ı kendine koşulsuz şartsız bağlayamayacağını bu şekilde fark etmiştir.

Siyasi denge politikasında dengeleyici unsur olarak sadece Rusya'yı göstermek doğru bir çıkarım değildir. Çünkü Moğolistan'ın üçüncü komşu politikası vardır ve ABD'nin üçüncü komşu politikası çerçevesinde değerlendirilmesinin temel sebebi bölgede Çin ve Rusya'ya karşı üçüncü bir müttefik, üçüncü bir alternatif oluşturulması amacıdır. Bu açıdan incelendiğinde, Çin Moğolistan ile olan siyasi ilişkilerinde hem Rusya hem de ABD ile rakip konumuna düşmektedir. Moğolistan'da güçlü bir ABD varlığı Çin'de çevrenin psikolojisini tetikleyebilir. (Türk, 2013: 115) Bu psikoloji sonucu mevcut rakiplerinin farkındalığı altındaki Çin, baskıdan ziyade yumuşak güç kullanarak Moğolistan üzerinde etkisini arttırma hedefindedir. Bunun için ekonomik ilişkilerini temel alarak siyasi ilişki yapılanmasına gidilmektedir. Çünkü Moğolistan'ın güvenlik tehdidini azaltmak için oluşturduğu üçüncü komşu politikası, Çin tarafından değerlendirildiğinde tehdit oluşturacak sonuçlara varabilir. Esas olarak Moğolistan toprağının Pekin'in rakipleri tarafından, ÇHC'nin refah veya güvenliğini olumsuz yönde etkilemek için tekrar kullanılacağı olasılığı bazı Çinli analistleri ilgilendirmektedir. (Wachman, 2009: 12) Çin'in Moğolistan üzerinde rakipsiz bir güç olmadığının farkında olması Çin açısından farklı stratejilere yönelip, rakiplerinin önüne geçecek ilişkiler için politikalar yapmayı ifade etmektedir. Aynı zamanda bu durum, Moğolistan'ın kurduğu denge politikasının meyvelerini almaya başladığının da işaretidir. Çin'in Moğolistan

üzerinde rakipsiz bir hakimiyet kuramadığının farkında olması ve bu durumdan endişelenmesi; Moğolistan'ın kurduğu denge denkleminde Çin'in yerini kabul etmeye başladığının göstergesidir. Denge politikası yorumlandığında; Moğolistan'ın üç büyük güç arasındaki denge politikası Çin ile olan ilişkilerinde baskıyı ortadan kaldırıp, Moğolistan tarafsız bir şekilde dengeyi sürdürdüğü müddetçe istediği sonuca ulaşp, güçler arasındaki hedeflenen mesafeyi koruyacaktır denilebilir. Çin ile olan siyasi ilişkileri bu denge politikası çerçevesinde ilerlediği müddetçe, aralarındaki güç farkına rağmen Çin Moğolistan'a baskı ve hükmetme amacı ile yaklaşamayacaktır. Çünkü Moğolistan kurduğu siyaset ile Çin'e tek büyük güç ve mecbur olunan komşu olmadığını ispat etmiştir.

1.3.2 Moğolistan ve Çin'in Siyasi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

Moğolistan Çin ile olan siyasi ilişkilerini düzenlerken, denge politikası dışında da sürekli olarak etrafındaki diğer güçleri gözlemleyerek hareket etmiştir. Çin ile ilişkiler incelenirken sürekli olarak Rusya'nın da karar aşamasında etkili olduğu görülmektedir. Tarihsel gelişime bakıldığında da Moğolistan'ın Çin ile olan siyasi ilişkilerine yön veren olaylarda bir üçüncü tarafın Rusya olduğu gözlemlenmektedir. 1960larda Rusya ve Çin arasında gerilimin tırmanması sonucu, Moğolistan Çin'den uzaklaşıp, başka alternatifi bulunmadığından Rusya ile ilişkilerini yakınlaştırmıştır. Bu zaman diliminde Moğolistan'ın başka seçeneği olmadığı için uyguladığı davranış efektif bir uydu devletin davranışına örnektir. Nitekim Moğolistan Halk Cumhuriyeti bu dönemde her dış politika konusunda SSCB'nin etkisi altında, onun tarafında olmuştur. (Tumurchuluun, 1999: 278) Bunun sebebi Çin'in Moğolistan'ı halen kendinden bir parça gibi görmesi sonucu, Rusya gibi ayrı bir ülke olarak görememesiydi. Bağımsızlığını tanıma sürecinde dahi Rusya'nın çabaları sonucu kabul eden bir devlet olması, Çin'in Moğolistan'ı kolayca kendinden bağımsız, ayrı hareket eden bir devlet olarak göremeyeceğini gösteriyordu. Bu da Moğolistan'ın Çin'den ziyade Rusya ile daha yakın ilişkiler kurmasına neden oluyordu. Aslına bakılırsa bu dönemlerde Çin, Moğolistan ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmış, yatırımlar ve yardımlar ile bu girişimlerini desteklemiştir. Fakat 1990'lara kadar Moğolistan Çin ile ilişkilerini Rusya'nın arkasında tutmuştur. 1946 yılı, "resmi olarak bağımsız, fiili ve hukuki bağımsız bir hale geldi" gibi Moğolistan'ın uluslararası statüsünde yeni bir döneme

damgasını vurmuştur; ancak "gerçek bağımsızlık" elde etmek için 44 yıl daha beklemek zorunda kalmıştır; Sovyet hâkimiyetinden. (Soni, 2006: 109) Bunu sona erdiren olay, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sistemde gerçekleşen değişim ve Moğolistan'ın demokratikleşme süreci olmuştur. Dolayısıyla günümüz söylemindeki Çin ile barışçıl ve sürekli ilişkilerin başlangıcı 1990 sonrası dönemde ortaya çıkmıştır.

Tablo 1: Moğolistan'ın Dönemlere Bölünmüş Siyasi Gelişimi

Yıllar	Siyasi Durum
1921-1946	Uydu Devlet
1946-1990	Uydu Devlet
1990 ve günümüz	Bağımsız

1990 sonrası ilişkilerin düzelmesi, Rusya ve Çin arasındaki ilişkilerin de normalleşmesi ile ilgilidir. Çin Halk Cumhuriyeti Rusya ile ilişkisini iyileştirmek için birkaç öneride bulunmuştur, bunlardan bir tanesi de Moğolistan'dan Rusya ordusunun çıkarılmasıdır. (Batbayar N., 2012: 14) Sona eren Soğuk Savaş sonucunda, Moğolistan'da bulunan Rus askerlerinin geri çekilmesi, Çin'in güvenlik tehdidini ortadan kaldırdığı için sırasıyla Rusya ve Moğolistan ile ilişkilerde normalleşmeye gidilmiştir. Moğolistan ve Çin arasında günümüz ilişkilerinin temeli niteliğinde diplomatik adımlar atılmıştır. Bu yenilenen diplomasinin en önemli sonucu Çinli Başbakan Li Peng'in Ulaanbaatar'a yaptığı ziyaret sırasında 29 Nisan 1994'te imzalanan Moğol-Çin Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'ydı. (Tumurchuluun, 1999: 283) Karşılıklı komşuluk ilişkilerini geliştirip, iş birlikçi hareket etme amacı taşıyan bu anlaşma, Moğolistan'ın desteklenen bağımsızlığını da göstermekteydi. Ayrıca günümüzde de devam eden siyasi, ekonomik, ticari, eğitim, ulaşım ve iletişim gibi iki devlet arası konuların sürdürülebilmesini amaçlayan bir anlaşmaydı. Bu anlaşma ile birlikte 1996, 97, 98 yıllarında da sürdürülen ziyaretler ve konferanslar ile ilişkilerin temeli sağlamlaştırılmıştır.

1990larda Çin ile geliştirilen siyasi ilişkiler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Moğolistan'ın Rusya'ya bağımlı kalmayacağına dair kanıt oluşturmıştır. Moğolistan, Birleşik Devletler, Avrupa Birliği, Japonya ve Çin ile yapılan anlaşmalar

da dahil olmak üzere 2013 yılında 63 ikili ve uluslararası anlaşma imzaladı. (Campi, 2014: 2) Yapılan anlaşmalarda Rusya'nın tercih edilecek birinci partner olarak yer almaması, Moğolistan'ın Rusya ekseninden çıktığını göstermektedir. 1990ların başına kadar Moğolistan'ın bu iki güç ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri karşılaştırıldığında, Rusya'nın ön planda olduğu görülmekteydi. Fakat Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu değişen ekonomik ve siyasi koşullar, bu dönemde Moğolistan'ı Çin'e yaklaştırmaya başlamıştır. Çin de lehine dönen bu durumu pekiştirmek adına bahsedilen iş birlikleri ile barış havasını sabitlemeye istekli görünmekteydi. Acaba Çin, Moğolistan'ın siyasi ilişkilerinde çeşitliliğe ve uluslararası arenadaki farklı ittifaklarına ne kadar hoşgörü ile yaklaşabilecek idi? Çin'in Moğolistan ile tarihi ilişkilerinde gözlemlenen baskıcı tutumu ve dış politikada tek güç olma arzusu devam etmekte miydi; yoksa bu milliyetçi endişeleri günümüz ilişkilerinde gereksiz miydi? 2002 yılında bu sorulara cevap olabilecek nitelikte bir olay dikkat çekmektedir. Tibet'in ruhani lideri olan Dalai Lama, Moğolistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret üzerine Moğolistan ve Çin arasında diplomatik bir kriz ortaya çıkmıştır. Dalai Lama'nın 2002 ziyaretine tepki olarak, Moğol siyasetçileri tarafından kabul edildiğinde, Çin hükümeti teknik sorunlar nedeniyle sınır ötesi tren trafiğini birkaç günlüğüne kapattı. (Bader, 2015: 103) Demir yollarının Moğolistan ve Çin arasındaki ticari akış için önemi oldukça büyüktür. Buna rağmen teknik arızaların öne sürülerek, Moğolistan'ı zarara uğratacak hareketleri ile Çin bu ziyaretten siyasi ilişkileri bağlamında memnun olmadığını açıkça ortaya koymuştur. Yukarıda sorulan, çıkarını ve güvenliğini tehdit eden durumlarda Çin'in davranışlarının ne yönde olacağına dair endişeleri içeren sorulara örnek bir cevap teşkil eden bir olay olarak, Dalai Lama'nın ziyareti bu yönüyle incelenebilir. Tren trafiğini aksatmak ekonomik sonuçlu bir olay olarak görülse de, Moğolların halen endişe duyduğu Çin'e karşı güvenlik endişelerini tetikleyen bu olay, aslına bakılırsa siyasi sonuçlara da yol açmıştır. Yapılan hareket ekonomik tabanlı olsa da daha hassas kesimler tarafından, Moğolistan'ın egemenliğine yönelik, tehdit içeren bir davranış olduğu sonucuna da varabilecek bir yaptırımdır. Bu olaydan da anlaşılacağı üzere, Çin ile olan siyasi ilişkilerde normalleşmeye gidilip dostane ilişkiler kurulsa dahi; Çin'in çıkar çerçevesinin dışında atılacak adımlar bu ilişkiye zarar verebilir. Moğolistan'ın dış politika analizinin temelini oluşturan güvenlik algısının önemi ve doğruluğu bu gibi örnekler ile daha net yorumlanabilmektedir. Çin'e tamamen bağımlı

olmanın zararlı sonuçları olabileceği kanıtlandığından, farklı güçlerle kurulan denge politikasının Moğolistan dış politikası için ne kadar doğru bir mekanizma olduğu da bu örnekle pekiştirilmektedir.

Günümüze kadar Çin ile pek çok anlaşmaya imza atılmış ve karşılıklı diplomatik ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Arka planda halen var olan milliyetçi ve güvenlik endişelerinin yanı sıra, Moğolistan ve Çin arasında özellikle ekonomik olarak önemli ortaklıklar kurulmuştur. Bir sonraki ekonomik ilişkiler bölümünde bu anlaşmalardan bahsedilecektir. Bu bakımdan incelendiğinde, iki devlet arasında karşılıklı ekonomik çıkar ve siyasi barış isteğine dayanan bir ilişki olduğu görülmektedir. Zaman zaman ortaya çıkan krizler uluslararası sistem için oldukça normal gelişmeler olduğundan, ikili arasındaki ilişkilerin yorumunu sadece kriz anlarını veya tarihi olayları ele alarak yapmak yanlış olacaktır. Çin Dışişleri Bakanlığı'nın kendi resmi açıklamalarında da olduğu gibi aralarındaki "stratejik ortaklık" devam etmektedir. 2013'ün Eylül ayında Başkan Xi Jinping, Kırgızistan Cumhuriyeti Şanghay İşbirliği Örgütü Üye Devletleri Devlet Başkanları Konseyi Toplantısı'nın oturum aralarında Başkan Tsakhia Elbegdorj ile bir araya gelmiştir. (http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/yzs_663350/gjlb_663354/2742_663488/ , 2016) Sürekli işbirliği ve temas halinde olan iki devlet, kendi politikaları, ulusal çıkarları ve güvenlik önlemleri çerçevesinde bölgede ittifaklarını devam ettirmektedir.

1.4. Moğolistan ve Çin'in Ekonomik İlişkileri

Moğolistan'ın ekonomisi, siyasetinde olduğu gibi içinde bulunduğu coğrafyaya bağlı bir gelişim göstermektedir. İki büyük güçlü komşu ülkeye sahip olması, siyasetinde olduğu gibi ekonomisinde de Rusya ve Çin'e bağlı politikalar geliştirmesine neden olmaktadır. Moğolistan ve Çin'in ekonomik ilişkileri, siyasi ilişkilerine paralel olarak iki devletin de stratejik planlarına göre gelişmektedir. Moğolistan için büyük bir güç olan Çin ile ekonomik ilişkilerinin yoğun olması, siyasi ilişkilerini de barışçıl olarak işbirlikçi bir havada sürdürmek demektir. İyi ekonomik ilişkiler, güvenli siyasi ilişkileri de beraberinde getirdiğinden, Çin ile kurulacak ekonomik bağlar Moğolistan'ın güvenlik temelli dış politikasına destek olmaktadır. Çin için de Moğolistan'ın jeopolitik konumu önemli olduğundan, bu alandaki hakimiyetini sürdürebilmek adına uyguladığı

yumuşak güç politikası özellikle ekonomik ilişkilerle sağlanmaktadır. Bu ilişkiler Moğolistan'ın Çin ile olan bağlarının gelişmesi, Rusya'ya tek başına bağımlılığı engellemesi adına olumlu olsa da; Moğolistan “küçük bir güç” olduğu için Çin'e de bağımlılık yaratabilme ihtimali bulundurduğundan, dezavantaja da dönüşebilir. Bu bakımdan Moğolistan'ın siyasi ilişkilerinde başarılı bir biçimde uyguladığı denge politikasını ekonomik ilişkilerinde de sağlaması gerekmektedir.

İki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin temelinde yatan özelliklere bakıldığında, ilk olarak jeopolitik konum dikkati çekmektedir. Çin ve Rusya arasında konumlanması, Moğolistan'ın “tampon bölge” olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Moğolistan'ın iki ülkeye de kolayca erişimini sağlayan coğrafi konumu; ithalat, ihracat, ulaşım açısından yakınlık gibi kolaylıklar sağlarken, dezavantajlar da içermektedir. Yakınında iki büyük gücü birde bulundurması Moğolistan'ın bir takım engellere takılmasına da neden olmaktadır. Dezavantaj olarak; aslında, Rusya ve Çin, kimsenin tampon bölgeye girmesine izin vermekle ilgilenmiyorlardır. (Batbayar B. , 2001: 32) Özellikle Çin'in, bu kadar yakınında konumlanmış yeraltı kaynağı zengini bir ülkeyi paylaşmak istemediği açıkça anlaşılmaktadır. Bu yüzden Moğolistan'ın ekonomik ilişkilerinde Çin ile olan payının fazla olması, jeopolitik temele bağlı olarak siyasi nedenlerle açıklanabilir. Bunun yanı sıra, iki ülke arasında konumlanmış olması, farklı ülkelerle coğrafi yakınlığının sınırlı oluşu, Moğolistan'ın zorlu coğrafi koşullarına bağlı olarak ticaret için olması gereken lojistik alt yapının zayıflığı gibi faktörler de Çin ile ekonomik ilişkilerinin daha fazla oluşuna neden olarak gösterilebilir. Özellikle jeopolitik durumuna ek olan coğrafi durumu, Moğolistan'ı komşu ülkelerle ticaret yapmaya zorlamaktadır.

Çin ile olan ekonomik ilişkileri oldukça önem taşıyan Moğolistan'ın en önemli ticari iş birlikçisi Çin'dir denilebilir. Moğolistan, dış ticaretinin% 60'ından fazlasını Çin'e dayamaktadır - Çin, Moğolistan'ın ihracatının% 90'ını alır ve ithalatının üçte birinden fazlasını Moğolistan'a tedarik eder. (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html> , 2016) Özellikle yeraltı kaynakları ve enerjiye dayanan bu ticarete önemli rol oynayan madenler; bakır, kömür, altın, uranyumdur. Darhan' daki metalürji endüstrisi, belki de ülkenin en önemli endüstriyel merkezidir; yıllık kapasitesinin % 20'sinde çalışmaktadır,

çünkü işlenmemiş metal için daha yüksek fiyat ödeyen Çin'e yılda 4.000 ila 5.000 ton hurda metal satılmaktadır. (Rossabi, 2005: 100) Yeraltı kaynaklarının yanı sıra tarım ve hayvancılığa dayalı ürünlerin de Çin ile ticareti yapılmaktadır. 2015 verileri incelendiğinde, hem ithalatta hem de ihracatta en büyük partnerin Çin olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda 2015 yılının verileri ile oluşturulmuş, Moğolistan'ın ithalat ve ihracat yaptığı ülkeler ile yapılan ithalat ve ihracatın miktarı gösterilmektedir.

Tablo 2: Moğolistan'ın İthalat ve İhracat Yaptığı Ülkeler ve Payları

ÜLKELER	İTHALAT YÜZDESİ	İHRACAT YÜZDESİ
Çin	%39.9	%84
Rusya	%28.4	-
Japonya	%6.4	-
Güney Kore	%6.2	-

Veriler: The World Factbook 2015 Verileri¹

Tablo incelendiğinde, Moğolistan'ın ithalat yaptığı ilk iki ülkenin Çin ve Rusya olduğu görülmektedir. İki komşu ülke, siyasi ilişkilerde olduğu gibi ekonomik ilişkilerde de Moğolistan'ın politikasında ilk sıradadır. Fakat ihracat verileri incelendiğinde, ekonomik ilişkilerde Çin'in Rusya'dan daha önde olduğu görülmektedir. %84'lük pay ile en yüksek ihracat oranını elinde bulunduran Çin, en yüksek ithalat oranı da eklenince; Moğolistan'ın birinci ekonomik ortağı olmaktadır.

Kurduğu ekonomik iş birlikleri, imzalanan yatırım anlaşmaları, ithalat ve ihracat planları; siyasi ilişkilerinde uyguladığı denge politikasına uyumlu olarak gelişmektedir. Bu bağlamda ele alındığında, siyasi ilişkilerinde mevcut olan jeopolitik ve denge politikası gibi karakteristik özellikler, ekonomik ilişkileri için de geçerli olmaktadır. Bunlara ek olarak, Moğolistan'ın ekonomik ilişkileri incelenirken coğrafi yapı, doğal kaynaklar, tarımsal kaynaklar, hayvancılık, mevcut alt yapı, insan faktörü konuları da ele alınmalıdır. Özellikle yer altı kaynakları bakımından oldukça zengin rezervlere sahip

¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html> Erişim Tarihi:02.01.2017

olan Moğolistan, Çin ile bu kaynakların ticareti bakımından önemli ilişkilere sahiptir. Moğolistan ve Çin arasındaki ekonomik ilişkiler, özellikle yer altı kaynakları çerçevesinde; hangi koşullarda ve hangi anlaşmalarla geliştiğine dair incelenecektir.

Moğolistan ve Çin arasındaki komşuluk ilişkisi ve ekonomik bağlar, Moğolistan için olduğu kadar Çin için de önem arz etmektedir. Moğolistan için coğrafi komşuluk olarak sadece Rusya ve Çin seçenekleri bulunduğundan ekonomisi öncelikli olarak bu iki ülke üzerinde şekillenmektedir. Çin ise kuzeyden güneye, doğudan batıya; aralarında Rusya, Kazakistan, Afganistan, Hindistan, Vietnam ve Kuzey Kore'nin bulunduğu pek çok komşu ülkeye sahip olmasına rağmen, ekonomik politikalarında Moğolistan'ın yerinin önemi nereden gelmektedir? Bunun en önemli nedeni olarak güvenlik cevabı verilebilir. Moğolistan, iki ülkenin paylaştığı 4.710 km'lik sınır üzerinden Çin ile bir anlaşmazlığa sahip değil ve ülke, Çin'in ulusal güvenliğini tehdit etmiyor. (Bondaz, 2014: 8). Diğer komşularına bakıldığında Rusya gibi büyük güçler, Vietnam, Hindistan ve Japonya gibi sorunlu ve hassas ilişkileri bulunan devletler görülmektedir. Moğolistan günümüz ilişkileri itibariyle bu devletlerin arasında en kolay ve güvenli ekonomik ilişki kurulacak olanıdır. Küçük bir güç olduğu için siyasi ve askeri bir tehdit de barındırmamaktadır. Rusya ile aralarında bulunması da Çin için ayrıca siyasi bir önem taşımaktadır. Bunların yanı sıra zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması, Moğolistan'a mükemmel bir komşu sıfatını yüklemektedir. Çin için hammaddeyi ifade eden yeraltı kaynakları, Moğolistan için de ticaret ve ülkeye gelecek yatırımlar ile gelişmeyi ifade etmektedir. Bu yüzden ekonomik ilişkiler iki yönlüdür ve iki ülke için de kazancı ifade etmektedir.

Doğal kaynaklar üzerinden Moğolistan'a yapılacak yatırımlar, ülkenin ekonomik olarak kalkınması için oldukça önemlidir. Yeraltı kaynağı bakımından oldukça zengin olan Moğolistan'ın 2015 ve 2016 yıllarında ihracatını yaptığı madenler incelendiğinde; birinci sırada kömür, ikinci sırada bakır konsantresi ve üçüncü sırada demir yer almaktadır. (Ariunzaya, 2016). Çin ile de bu yeraltı kaynakları üzerinden anlaşmalar kurulmaktadır. En büyük paya sahip olan Çin ile yapılacak olan anlaşmalar ile sadece yeraltı madeni ve enerji satışı sağlanmayacak; aynı zamanda bunların taşınacağı yollar geliştirilerek ulaşım ve iletişim alanında gelişmeler sağlanacaktır. Özellikle ulaşımında demiryollarının gelişimi doğrudan hammadde satışına bağlıdır.

Yabancı yatırıma izin vermek sadece ticari alışverişe değil, iş birlikçisi ülkenin o ülkede çeşitli hak ve mülkiyetlere sahip olmasına neden olmaktadır. Moğolistan' a yabancı yatırım yapan tek ülke Çin değildir, Batı ülkeleri ciddi bir yatırım yapmaktadır. Moğolistan'da yatırım yapan Çin için de bu geçerlidir; ulaşım ve iletişim ağlarını etkileyen geliştirmeler yapması, işçileri ve diğer çalışanları ile gelip, işletme sahiplerinin bu bağlamda hukuki haklar elde etmesi demektir. Moğolistan hükümeti, madencilik sektöründeki güçlerin herhangi biri tarafından büyük miktarda yatırım yapılması konusunda temkinli davranmaktadır; Moğolistan'daki yatırımların Moğol tarafı için faydalı olmasına odaklanmıştır. (Janar ve Myagmarsuren, 2015: 836). Tarihi zamanlardan ve İç Moğolistan problemlerinin yaşanmasından sonra oluşan Moğol milliyetçisi görüşe göre bu durum bağımsızlık ve güvenlik için tehdit oluşturmaktadır. Özellikle 2012 seçim döneminden itibaren pekişen bu görüş, yabancı yatırımcılar için olumsuz bir imaj oluşturmuştur. Moğolistan'ın Kasım 2013 yatırım yasası, bir ülkenin doğrudan yabancı yatırımının stratejik endüstrilerde üçte biriyle sınırlandırılmasını öngörmektedir. (Helbig, 2015: 4) Burada bahsedilmekte olan stratejik endüstriler de Çin ile ticaret halinde olunan yeraltı kaynakları ile ulaşım ve demiryolu bağlantılarını kapsamaktadır. Çıkarılan yasalar ve alınan tedbirlerin amacı, siyasi ilişkilerdeki denge politikasının ekonomik alanda da uygulanabilmesi adına bağımlılığa engel olmaktır. Moğolistan'ın maden sektöründe doğrudan yabancı yatırımları artırma konusundaki çabaları, Çin yatırımına fazlasıyla bağımlılık getirmiştir; demiryolları ve ulaşım konusundaki bağımlılıklar; bağımsızlığa ve iç işlerine yönelik kısıtlama arz etmektedir. (Reeves, 2011) Yatırımların Moğol işletmecilere bırakılması, milliyetçi açıdan bakıldığında ulusal çıkarlar için daha uygun bulunabilir. Fakat Moğolistan büyük bir güç olmadığından, siyasi ilişkilerinde olduğu gibi ekonomik ilişkilerinde de ulusal çıkarlar ile değil, uluslararası sistemdeki çıkarlar ile hareket etmektedir. Bahsedilen gelişmeler de, Moğolistan gibi küçük devletler için yabancı yatırımlar ve yardımlar olmadan istenilen sürede gerçekleşmemektedir. Moğolistan bir küçük devlet olarak ele alındığında, uluslararası sistemde yerini koruyabilmesi için, ekonomik olarak gelişim gösterip bu doğrultuda siyasi ilişkilerini geliştirmelidir. Küçük güçler stratejik kararlar aldığında akıllı güçlere (small but smart power(Pedi, 2016: 133)) dönüşüp, sistemde etkili bir rol edinebilir. Moğolistan için de Çin ile ekonomik ilişkiler bu doğrultuda ele alınmalıdır. Çin günümüz ilişkileri kapsamında en uygun iş birlikçisi konumunda

olduğundan, yatırımlar için Çin ile anlaşmak Moğolistan'ın çıkarları için uygun bulunmaktadır. Bu doğrultuda incelendiğinde, Çin ile gerçekleştirilen yatırımlar Moğolistan ekonomisi için oldukça önemlidir. Örneğin, Tavan Tolgoi kömür madeniyle Çin'in Shenhua liderliğindeki yabancı ortaklarıyla yapılan görüşmelerin önemli bir özelliği, Moğolistan hükümetinin maden sahipliğini nasıl sürdüreceğidir; aynı zamanda, yabancı ortakları maden ve ilgili altyapıyı geliştirmek için gerekli fonları yatırım yapmaya teşvik etmektedir; mesela sınırdaki bir demiryolu olarak. (Krusekopf, 2015: 14). Moğolistan'da bu örnekte olduğu gibi çeşitli Çin firmaları, çeşitli madenler için anlaşmalar yapıp; işletmeleri devralmaktadır. Moğolistan, Çin'in koşulları ile kıyaslandığında yeterli altyapıya sahip bir ülke değildir. Zorlu coğrafi koşullar ve halkın çoğunlukla hayvancılık gibi faaliyetler ile uğraşması, Moğolistan'ın özellikle ulaşım şartlarının oldukça geri kalmasına neden olmuştur. Moğolistan'daki madenler için anlaşma yapan firmalar, hem devraldıkları madeni geliştirmek için çalışmalar, hem de lojistik sorunları ortadan kaldırmak adına ulaşımı geliştirmek için çalışmalar yapmaktadır. Tüm bu gelişmeler de Moğolistan'ın gayri safi yurtiçi hasılasını arttırmaktadır. Oluşturulmuş tabloda Moğolistan'ın beş yıl ara ile ele alınan GSYH değerleri incelenmektedir. Bu verilere göre, Moğolistan'ın GSHY değerleri, Çin ile gelişen ekonomik ilişkileri doğrultusunda aynı oranda, neden sonuç ilişkisine bağlı olarak artan bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 3: Moğolistan'ın Yıllara Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının Değişimi

YILLAR	GSYH (Amerikan Doları)
2000	1.137 milyar \$
2005	2.523 milyar \$
2010	7.189 milyar \$
2015	11.741 milyar \$

Kaynak: The World Bank Verileri²

² <http://data.worldbank.org/country/mongolia> Erişim Tarihi:06.01.2017

1.4.1 Moğolistan ve Çin Arasındaki Ekonomik Projeler

Moğolistan ve Çin'in son dönem ekonomik ilişkilerine yön veren bazı projeler mevcuttur. Bunlar ticaret, yeraltı kaynakları ve ulaşım ile ilgili geliştirilmiş projelerdir. Moğolistan gibi zengin mineral kaynaklara sahip bir ülke için, komünizmden demokrasiye geçiş ve sosyal ekonomiden serbest ekonomiye geçiş ekonomik zorluklarla karşılaşmıştır; Moğolistan hükümeti, ülkenin doğal kaynaklarını kullanmak ve tahsis etmek için akıllıca ve etkili yollar düşünmelidir. (Chang, 2009: 7) Bu doğrultuda madenler ile ilgili olarak Oyu Tolgoi ve Tavan Tolgoi projeleri önem arz etmektedir. Oyu Tolgoi, bakır ve altın madeni projesidir; Tavan Tolgoi ise kömür rezervleri ile ilgili bir projedir. 1990 sonrası ithalatı en çok yapılan ürünlerin başında yeraltı kaynakları geldiği için, önemli projeler de yeraltı kaynakları ile ilgili projelerden oluşmaktadır. Hem ticareti hem de buna bağlı olarak ulaşım ile ilgili olan proje ise Bir Kuşak Bir Yol projesidir. İleriki kısımda açıklanacak olan bu üç projenin Moğolistan ve Çin arasındaki ekonomik ilişkilerdeki payı oldukça büyüktür.

Esasında Oyu Tolgoi projesinin kurucu firması Avustralyalı Rio Tinto şirkettir. Fakat Çin, sınırına çok yakın bir yerde kurulan bu işletmeden hisse senedi olarak projeye dahil olmuştur. Çin Avustralyalı madencilerden işletmeleri satın almayı teklif etmekte, yurt dışındaki doğal kaynakları korumak için bastırmaktadır; demir, bakır ve kömür tedarikçisi Rio Tinto 'ya yaptığı 19,5 milyar dolar değerindeki anlaşma da buna örnektir. (Hantulga, 2009)O İşletmenin tamamına sahip olmasa da Çin projeye dahil olarak Moğolistan'ın yeraltı kaynaklarından fayda elde etmektedir. Proje Çin hükümetine dünyanın en büyük bakır madenine doğrudan erişime ve sitenin 30 yıldır yıllık üretim kapasitesine sahip olacağı öngörülen 1 milyar pound bakırın çoğunluğunu alma kabiliyetini kazandırmaktadır. (Reeves, 2009: 128). (2,2 lb= 1 kg) Çin'in Moğolistan'daki kendi yatırımlarının yanı sıra, diğer yabancı yatırımlara da dahil olması; Moğolistan ile ilgili oluşturduğu stratejik politikaları ile ilgilidir. Ekonomik olarak ortaklıklarını geliştirmesi, Çin'in siyasi politikası olarak kullandığı yumuşak gücün en önemli argümanıdır. Bu bağlamda Oyu Tolgoi projesi örneği incelendiğinde, Çin'in Moğolistan üzerindeki ekonomik ve siyasi etkisini diğer ülkelerin gerisinde bırakmamak adına, stratejik hamleler ile ilişkilerini kontrol ettiği görülmektedir.

Tavan Tolgoi kömür madenlerine ilişkin yapılanma, Moğollar tarafından işletilmek üzere başlatılmıştır. Ülkenin ekonomik sisteminin değişen doğasına ve piyasa ekonomisine girmesine paralel olarak, Tavantolgoi kömür ocakları, Hükümet Özelleştirme Komisyonunun kararı ile kısmen özelleştirilerek, 1994 yılında devlete ait Tavantolgoi hisse şirketi kurulmasına yol açtı. (<http://www.tavantolgoi.mn/p/3#.WHFAb1OLTDD>, 2017). Bu şekilde Çin, Tavantolgoi kömür rezervlerine de ulaşmıştır. Tavantolgoi projesi ile kömür işletmesi ve ticaretinin yanı sıra, ulaşım ile ilgili de anlaşmalar yapılmıştır. Fakat hem ticari, hem de lojistik bağlamda yabancı yatırımlara izin verilmiş olması, Moğolistan'ın Çin'e tamamen bağımlı olmasını ifade etmemektedir. Yeraltı kaynaklarının işletimi ve ulaşımın gelişmesi konusunda Çin ile ilişkilerini geliştiren Moğol hükümeti, yaptığı anlaşmalarda bağımlılığın önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Hükümet, Tavan Tolgoi ile müzakere başlangıcından bu yana demiryolundaki çoğunluk hissesini idare etme istekliliğini dile getirmiştir: Moğol Madencilik Şirketi'nin yaptığı açıklamaya göre, devlete ait Moğol Demiryolunun payı yüzde 51, Shenhua Grubu'nun payı ise yüzde 49 olacaktır. (<http://en.vom.mn/i/18807>, 2017). Bu sayede hem ulaşım gelişmiş olacak hem de ağırlık Moğolistan tarafında olacaktır. Moğolistan'ın stratejik politikası ekonomik ilişkilerinde de gözlemlenmektedir. Aynı şekilde Çin'in de stratejik politikalara sahip olduğu, Moğolistan'ın yabancı yatırımlarına olan ilgisi ile görülmektedir. Oyu Tolgoi ve Tavan Tolgoi projeleri ile Çin'in Moğolistan'daki yeraltı kaynaklarına verdiği önemin boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu iki proje ile ilgili, Ulanbator Büyükelçisi Murat Karagöz'ün yaptığı açıklamalar yatırımların büyüklüğünü doğrular niteliktedir:

“ Oyu Tolgoi bakır ve altın madenleri projesidir. 9 milyar dolarlık minimum ciddi bir yatırımı kapsamayı amaçlamaktadır. Aralık ayında ülkede en iyi gelişme bununla ilgilidir. Yeni bir finans kuruluşundan 4,4 milyar dolarlık ek bir yatırım elde etmişlerdir.

Aynı şekilde Tavan Tolgoi projesi vardır. Tavan Tolgoi da yine Oyu Tolgoi'ya yaklaşık 70-80 kilometre mesafede Çin sınırına yakın kömür rezervleri, bu da 4 milyar dolarlık ciddi bir yatırımdır.” (Avim Konferans Kitabı, 2016)

Çin'in Moğolistan'a bu kadar yüksek meblağlar ile yatırım yapması, hem siyasi hem de ekonomik avantajlar ile ortaya çıkmaktadır. Moğolistan'ın komşu ülke oluşu, lojistik masraflarını azaltıp, ürünlerin kısa sürede ulaşımını sağlamaktadır. Siyasi açıdan da güvenliğini tehdit etmeyen, küçük güçte bir ülke konumunda olduğundan, yapılan yatırımların büyüklüğü Çin kar ortaya çıkarmaktadır ve enerji güvenliğini

arttırmaktadır. Moğolistan için ise oldukça önemli bir kazanç getirmektedir. Moğolistan ve Çin arasındaki ekonomik ilişkiler neorealist teori perspektifinde yorumlandığında, her devletin kendi çıkarını sağlamasına yönelik olduğu görülmektedir. Moğolistan yeraltı kaynaklarını büyük bir güce açarak ilişkilerini sıklaştırmış ve bölgedeki güvenliğine yönelik yatırımda bulunmuştur. Aynı zamanda ekonomik kazanç elde edip ülkenin gayri safi hasılasını da yukarı çekmiştir. Çin ise lojistik masrafları en az olacak şekilde, komşu ülkesinden ihtiyacı olan yeraltı kaynaklarını sağlamaktadır.

Bir Kuşak Bir Yol projesi, Çin'in tarihi dönemlerde sahip olduğu İpek Yolu'nun 21. Yüzyıla uyarlanmış halidir. Çin'in ekonomik entegrasyon ve işbirliği amacı ile, uyguladığı yumuşak güç politikasına uygun olarak oluşturduğu proje, pek çok ülkeyi kapsayan geniş bir alanda planlanmaktadır. Bu güzergâhta hem kara hem de deniz yolu kullanılması planlanmaktadır. Küresel GSMH' nın kabaca% 55'ini oluşturan coğrafi bir bölgede birbirine bağlanmanın geliştirilmesi, küresel nüfusun yaklaşık% 70'ini temsil etmektedir ve bilinen enerji rezervlerinin yaklaşık% 75'ine sahip ve muhtemelen kalıcı ve önemli bir etkiye sahip olacaktır. (Grieger, 2016: 4) Proje güzergâh üzerinde bulunan ülkeler için ekonomik kar, ekonomik ve siyasi işbirliği, ticari ve lojistik kalkınma gibi avantajlar oluşturacaktır. Moğolistan da bu ülkelerden biridir. Proje, kara üzerinde, uluslararası ulaşım güzergâhlarından faydalanarak -“Kuşak-Yol” üzerindeki merkezi şehirlere dayanarak ve ekonomide kilit öneme sahip endüstriyel parkları işbirliği platformları şeklinde kullanarak- yeni bir “Avrasya Kara Köprüsü” inşa etmeye ve Çin-Moğolistan- Rusya), Çin-Orta Asya-Batı Asya ve Çin-Hint Çin yarımadası ekonomi koridorlarını geliştirmeye odaklanmıştır. (Durdular, 2016: 82) Proje farklı koridorların birleşiminden oluşmaktadır. Bu ekonomik koridorlardan Çin- Moğolistan-Rusya koridoru, Moğolistan ve Çin'in hem günümüzdeki ekonomik ilişkilerinde hem de geleceğe yönelik planlarında önem arz etmektedir. Bu proje ile hedeflenen Rusya'nın Trans Avrasya demiryolu, Moğolistan'ın bozkır yolu “ Steppe Road” olarak adlandırılan, Çin'in de aynı şekilde İpek Yolu projelerini birleştiren, harmanlayan ama daha ziyade Moğolistan'ın bundan yarar sağlayacağı bir projede bir araya gelmişlerdir. (Avim Konferans Kitabı, 2016: 14) Bu proje ile ticari işbirliklerinin yanı sıra bu gibi ulaşım yolları ile bölgesel anlamda lojistik altyapı gelişecektir. Özellikle bu koridorun gelişimi ile Moğolistan'ın ulaşım altyapısındaki gelişmeler ülke için ileriye yönelik ve uzun vadeli bir yatırım olacaktır.

Moğolistan'ın jeopolitik konumu bu gibi önemli projelerde yer almasına sebep olmaktadır. Küçük bir güç olmasına rağmen jeopolitik konumunun önemine, büyük güçler ile oluşturduğu stratejik politikaları eklenince, Moğolistan ekonomik bağlamda bu derece önemli projelerin içinde yer almaktadır. Çin'in desteklediği ve gerçekleştirdiği yabancı yatırımlar Moğolistan ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Yatırımlar ve projeler Moğolistan'a ekonomik yardım olarak aktarılan kredileri de içermektedir. Bu sayede küçük bir güç olmasına rağmen Moğolistan'ın bölgedeki ekonomik etkinliği önemli bir hale gelmektedir. Moğolistan hükümeti madencilik çevresinde altyapı geliştirmek için kullanacağı Çin'den 300 milyon dolarlık bir krediyi başarıyla müzakere etmiştir. (Reeves, 2009: 254). Bu gibi yardımlarla da iki ülke arası gelişen ekonomik ilişkiler, Moğolistan'ın ekonomisinin gelişmesine oldukça yararlı olmaktadır.

Sonuç olarak, Moğolistan'ın Çin ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri iki ülke açısından da önem arz etmektedir. Moğolistan, bölgede büyük bir güç olan Çin ile geliştirdiği siyasi ilişkileri ve ekonomik bağlantıları sayesinde stratejik bir müttefik edinmiş olmuştur. Çin ile gelişen ikili ilişkileri sayesinde bölgedeki güvenlik tehditlerine karşı, Çin cephesinden kendini güvende hissetmektedir. Aynı zamanda bölgede Rusya ve ABD'ye karşı bir alternatif olarak, Çin ile gelişen ilişkilerini hem siyasi hem de ekonomik bir kart olarak elinde tutmaktadır. Çin'in yatırımlarının artması hem ekonomik alanlarda gelişmelere, hem de siyasi açıdan diğer yatırımcı ülkelerle rekabeti arttırıp, Moğolistan'ın bölgedeki değerini arttırmaktadır. Bu bakımdan Çin ve Moğolistan'ın günümüz ilişkileri Moğolistan yönünden stratejik bir denge içinde, olumlu yönde gelişmektedir.

Çin için Moğolistan'ın jeopolitik yeri oldukça önemli olduğundan, bölgede baskın güç olan diğer ülkelerin Moğolistan üzerindeki siyasi ve ekonomik adımlarından geri kalmamak amacı ile hareket etmektedir. Moğolistan'ı Rusya ile arasında bir tampon bölgeden ziyade, kendi topraklarının devamı niteliğinde bir devlet olarak görmesi sonucunda; Moğolistan'ın dış politikasında attığı adımları yakından takip etmektedir. Başka devletler ile gerçekleştirdiği yabancı yatırım anlaşmalarını, siyasi anlaşmalarını, bölgesel organizasyonlar ile gerçekleştirdiği anlaşmaları takip edip; Moğolistan'ın Çin'i dış politika hedeflerinde arka plana atmaması için ilişkilerini sıkı tutmaktadır. Yeraltı

kaynakları ve demir yolları konuları başta olmak üzere ekonomik alanlarda, ithalat ve ihracat oranında ilk sırada yer alarak, bölgedeki baskın güç olmak için kullandığı yumuşak gücünün meyvelerini toplamayı hedeflemektedir.

Yapılan anlaşmalar ve gerçekleştirilen projeler ile hem ekonomik hem de siyasi alanda, Moğolistan ve Çin'in son dönem ilişkileri olumlu yönde gelişmektedir. Moğolistan ve Çin ilişkileri, tezin küçük devletler doktrini çevresinde kurulan savını destekler niteliktedir; Moğolistan küçük bir devlet olmasına karşılık, Çin gibi büyük bir güç olan komşu ülke ile ilişkilerini stratejik bir biçimde geliştirip, hem siyasi alanda güvenlik hem de ekonomik alanda ilerleme sağlayarak, bölgedeki ve sistemdeki yerini sağlamlaştırmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM: MOĞOLİSTAN VE RUSYA İLİŞKİLERİ

2.1 Moğolistan Rusya İlişkilerinin Tarihi

Moğollar ve Ruslar arasındaki ilişki oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. Cengiz Han döneminden bu yana iki ulusun askeri, siyasi ve ekonomik ilişkileri değişen koşullarla birlikte kendini yenileyerek süregelmıştır. Tarih kitapları incelendiğinde ikili ilişkilerini 13. yüzyıla dayandırmak mümkündür. Bu döneme ait Moğol Rus ilişkileri incelendiğinde, 1223 yılındaki Kalka Nehir Savaşı ve 1380 yılındaki Kulikovo Savaşı gibi muharebeler yapıldığı görülmektedir. Moğollar, Cengiz Han'ın Kalka zaferinde uyguladığı strateji ile hareket ederek On üçüncü ve on dördüncü yüzyılda Asya'nın çoğunu kontrol etmek ve yönetmek olan bir imparatorluğun temellerini atmışlardır. (Rossabi, 1994). Fakat Kulikovo Savaşı'nda Rusların zafer elde etmesi, Moğolların bölgesel hakimiyeti için bir kırılma noktası oluştursa da, uzun yıllar Ruslara karşı bölgesel hakimiyet sağladıkları gerçeğini değiştirmemektedir. Özellikle bu dönemlerdeki Moğol ve Rus ilişkilerine bakıldığında, Moğolların Rus topraklarına fetihler düzenledikleri, daha baskın ve güçlü bir unsur oldukları görülmektedir. Savaşçı yapıları sayesinde Moskova ve Kiev dahil Rusların önemli merkezlerini kontrol edebilen bu milletin hangi koşullar sonucu Sovyetler Birliği dönemindeki Moğolistan'a dönüştüğü ele alınacak unsurlar arasındadır. Çünkü önceki yüzyıllardaki Moğol ve Rus ilişkilerine ait tarihi bilgiler incelendiğinde, Moğolların Ruslar üzerinde hakimiyet kurduğu, bölgedeki ekonomik ve siyasi ilişkilerde en önemli unsurlardan biri olduğu dönemler dikkat çekmektedir. Moğollar sadece fetih ve hükmetme amaçlı bir üstünlüğe değil, dönemin ekonomik ve politik ilişkilerini düzenleyen bir güç olarak da anlatılmaktadır. Örnek verilecek olunursa Altın Ordu, Avrasya'nın ortasından geçen karavan ağını korudu ve görece istikrar getirdi, bu nedenle Rusya'nın Asya, özellikle herhangi bir Avrupa toplumundan hatta Bizans'tan bile daha zengin olan Çin ekonomisinin içine dahil olmasını sağlayacak yeni ticaret fırsatları sundu. (Hosking, 2006: 84) . Bahsedilen karavan ağı İpek Yolu olmakla birlikte, o yıllarda İpek Yolu'nun hem bölgesel hem de küresel bağlamda en önemli ekonomik bağlantı olduğu bilinmektedir. İpek Yolu, güzergahı üzerindeki devletlerde sadece ekonomik değil; siyasi ve askeri konularda da gelişmelere öncü olmuştur. Bu bağlamda İpek Yolu örneğinin de gösterdiği gibi Rusya'nın Moğolistan'ı siyasi olarak etkileyip ekonomik olarak geliştirdiği kadar, Moğolistan da Rusya'nın önceki dönemlerinde oldukça etkili

bir güç olmuştur. Yani Moğolistan bölgede her zaman günümüz algısındaki gibi küçük bir güç değildi; çok daha baskın ve güçlü olduğu dönemler de vardır. Bu değişimde özellikle Çarlık Rusya'nın son dönem etkileri ve 1990'a kadar Moğolistan'ın siyasi yapısını Rusya'nın şekillendirmesi etkilidir.

Yüzyıllar boyunca değişen siyasi koşullar, Moğolistan ve Rusya arasındaki dengeyi de değiştirmiştir ve Rusya Moğolistan'a hükmeder hale gelmiştir. Özellikle Sovyetler Birliği dönemine gelindiğinde siyasi, askeri, ekonomik, iktisadi ve sosyal konularda Moğolistan'a hükmeden bir Rusya ortaya çıkmıştır. Moğolistan, Stalinist dönemden sonra bir takım siyasi zorlamalar ve önlemler ile karşı karşıya kalmıştır. Sosyalizm yabancı bir dayatma idi, Sovyetlerin el işi idi. (Kaplonski, 2002:159) Sovyetler Birliği'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda nasıl baskı kurduğuna dair Moğolistan'da pek çok tarihi anlatı mevcuttur. Bunlara Kaplonski'nin kitaplarında da rastlanmaktadır. Değişen siyasi koşullar sonucu Sovyetler Birliği'nin uydu devletine dönüşen bir Moğolistan gerçeğine rağmen, tarihi dönemlerdeki Moğolistan ve Rusya etkileşimleri de tezde ele alınacak olan 1990 sonrası ilişkileri analiz etmekte yardımcı olacaktır. Moğolistan ve Çin ilişkilerinin ele alındığı birinci bölümde olduğu gibi, tezde özellikle 1990 sonrası ilişkiler ve dış politika üzerinde durulacağından, yakın tarihli olaylar üzerinde daha ayrıntılı durulacaktır.

Moğolistan ve Rusya arasındaki ilişkiler dönemlere ayrılırken, Rusya'nın iç siyasetinde geçirmiş olduğu dönüşümler, dönüm noktalarını belirlemekte oldukça önem taşımaktadır. Özellikle Sovyetler Birliği dönemi ve Rusya Federasyonu dönemi olarak iki ayrı politika ve iki ayrı siyasi eğilim olduğu için, ilişkilerde de bu ayrım etkili olmuştur. Ayrıca önceki bölümde bahsedildiği gibi Moğolistan'daki İç Moğolistan gibi sorunlar, bağımsızlığını kabul ettirme çabaları da iki devlet arasındaki ilişkilerin dönemlerini belirlemede etkilidir. Sayılan koşulları göz önünde bulundurarak, Moğolistan ve Rusya arasındaki ilişkiler dört dönem halinde ele alınabilir. Bu dönemler; birinci olarak 1912- 1920 arası, ikinci olarak 1921-1946 arası, üçüncü olarak 1946- 1990 arası ve son olarak 1990 ve günümüze uzanan dönemdir. Aşağıda sayılacak olan dört dönemin ilk iki dönemi tezin ele aldığı döneme göre tarihi olsa da, iki devlet arası ilişkilerin temeline inebilmek adına önemli gelişmeleri barındıran dönemlerdir.

Birinci dönem olarak 1912- 1920 arası ele alınabilir. Bu zaman aralığı, tez için 20. yüzyılın başından alınmış eski bir kesit olsa da; hem Moğolistan'ın bağımsızlık mücadelesini içerdiği için hem de Rusya'nın Moğolistan üzerindeki politikaları için önemlidir. Tezin birinci bölümünde de bahsedildiği gibi, bu zaman aralığında Moğolistan Dış Moğolistan olarak nitelendiriliyordu ve Çin hükümdarlığından bağımsızlığını kazanmak adına devrimler gerçekleştiriyordu: bunlar 1911 ve 1921 Devrimleriydi. Özellikle 1921 Devriminde Rusya, Moğolistan'ı oldukça etkilemiştir Çünkü Rusya ideolojik olarak ve siyasi anlaşmalarla Moğolistan'ı etki alanına almaya başlamıştır. İkili arasında bu dönemden itibaren siyasi anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. Fakat bu anlaşmalar Moğolistan'ın bağımsızlığını destekler gibi görünse de, Rusların egemenliği altına alma hedefinin başarılı birer başlangıcı niteliği taşımaktaydılar. 1912 Rus-Moğol Anlaşmasından sonra Moğolistan tarafı, Rus hükümetinin politikasıyla hayal kırıklığına uğradı; çünkü Moğollar hem Çin hem de Rusya'dan bağımsız bir egemen devlet kurmayı amaçlamaktaydı. (Soni, 2002: 35) Bu bakımdan birinci dönem Moğolistan'ın Çin'den uzaklaştırılarak Rus eksenine girmesi için bir geçiş dönemidir denilebilir.

İkinci dönem 1921- 1946 arasındır. 1921 devrimi bu dönemin başlangıcı için önemlidir. 1921 Devrimi'nde Sovyet Kızıl Ordu, Moğolistan'da iktidar kurmuştur ve devrimci reformları hem Çinliler tarafından, hem de Baron Roman Fedorovich Von Ungern-Sternberg'in şiddeti ile Beyaz Rus işgali altındakiler tarafından otoritenin geri çevrilmesi ile oluşan popüler öfkeyi ve hayal kırıklığını beslemiştir. (Atwood, 2004: 471). Bu dönemde Moğolistan'ın dış politika amacı Çin'den bağımsızlığını kazanmak olsa da; Rusya'nın da Moğolistan için dış politika amacı, Çin ekseninden çıktığında Moğolistan'ı kontrol altına almak idi. Bağımsızlığı için devrimlere başvuran Moğol halkı için Rusya'nın hakimiyeti altına sürüklenmek bu bağlamda hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Bu devrimin arkasından 1922'de Rusya kendi içindeki dönüşümlerinden biri olan Sovyetler Birliği'nin kurulmasını da tam bu tarihlerde tamamlayıp, sosyalist bir oluşum olarak Moğolistan'ı etki altına almıştır. Rusların Moğolistan politikası hem Moğolistan'ın bir devlet olduğunu desteklemek hem de kendi eksenine almak üzerine kuruluydu. Bu bağlamda 1945'te Moğolistan'ın bağımsızlığının Rusya tarafından tanınması iki devlet arasındaki ilişkiler için bir dönüm noktası oluşturmaktadır.

Üçüncü dönem olarak 1946-1990 aralığı belirlenebilir. Bu aralıkta Rusya, Sovyetler Birliği formunda bulunduğundan Moğolistan'ı da komünist bloğa dahil edip, siyasi ve ekonomik bağlamda kendi uydu devletlerinden biri haline getirmiştir. Devlet biçimi olarak bağımsız bir devlet olan Moğolistan, bu dönemi Sovyetler Birliği'nin siyasi ekseninde geçirirken; ekonomik anlamda da Sovyetler Birliği'nin sağladığı kadarıyla gelişmiştir. Siyasi olarak tamamen dış dünyaya kapalı bir süreçtir; buna örnek olarak Moğolistan'ın dünya devletleri tarafından tanınma sürecinin ne kadar geç tamamlanmış olduğu gösterilebilir. 1911'de bağımsızlık mücadelesini kazanan Moğolistan'ın 1945'e kadar Rusya ve Çin'e dahi tanınmasını onaylatamaması süreci özetlemektedir. Sonuç olarak dış politikasını da, karar alma mekanizmasını da etkileyen Sovyetler Birliği'dir. Fakat 1986'da Gorbaçov'un Vladivostok konuşması, Moğolistan'ın yeni dönem dış politikasına geçişi ifade etmektedir. Gorbaçov'un Vladivostok konuşması, Moğolistan'ın yeniden yapılandırma ve açıklık döneminde ortaya çıkan, yalnızca Çin ile değil aynı zamanda BM ve Batı ile olan daha büyük işbirliği dahilinde açılacak yeni dış politika seçeneklerini incelemesi için bir işaret. (Sanders, 1996: 219) Vladivostok Konuşması ana hatları itibariyle ABD ve Çin başta olmak üzere dünya güçleriyle yakınlaşmalarını, barışçıl ve iyi komşuluk ilişkilerini, karşılıklı yarar sağlayan işbirliklerine olan desteğini, silahsızlanma konusunun gündemde oluşunu içermektedir. (<http://www.nytimes.com/1986/07/29/world/excerpts-from-gorbachev-s-speech.html> , 1986) Konuşma ile birlikte Moğolistan ve Rusya arasındaki ilişkilerin formunun değişeceği belli olmaktaydı; Sovyetlerden sonra ortaya çıkacak Rusya ile ilişkiler devam edecek fakat değişecekti. Bu arada 1987'de Sovyet Birliği'nin Moğolistan'dan çekilmesine başlandı; bu çekilme aslında 1992'de Rusya'nın eski Sovyet Birliğinin sorumluluklarını devralmak üzere ilerlemesi demektir. (Soni, 2006: 221). Moğolistan ve Rusya arasındaki ilişkiler bu dönemden sonra, Moğolistan için ekonomik ve siyasi bağlamda hem daha özgür, hem de devleti zorlayıcı seviyede sorumluluklar içeren bir şekle bürünmüştür.

Son dönem olarak tezin ele alacağı zaman aralığı ile aynı olan, 1990 ve günümüze uzanan dönem olarak belirlenebilir. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile Moğolistan uluslararası sistemde kendine bağımsız bir yer edinmiştir. Bu dönem günümüz ilişkilerini kapsadığı için ileriki bölümlerde; Moğolistan'ın Rusya ile siyasi ilişkileri ve Moğolistan'ın Rusya ile ekonomik ilişkileri başlıkları altında incelenecektir.

2.2 Moğolistan Dış Politikasında Rusya'nın Yeri& Rusya Dış Politikasında Moğolistan'ın Yeri

Rusya tarihten bu yana devletin siyasi biçimi değişse de, değişimlerine rağmen ayakta kalabilmiş büyük bir güçtür. İniş ve çıkışları ile oldukça hareketli bir siyasi hayata sahip olmasının yanı sıra, uzun süredir hem bölgede hem de uluslararası arenada önem bir aktör konumundadır. Çarlık dönemi, Sovyetler dönemi ve sonrasında Rusya Federasyonu hali ile sürekli bir değişim içinde olan, aktif bir güçtür. Uluslararası sistemde kabul görmüş bir güçtür, bu doğrultuda Moğolistan da Rusya'nın büyük bir aktör olduğunu kabul etmiş bir devlettir. SSCB'nin kuruluşundan 1980lerin sonuna kadar Moğolistan, Rusya'nın hakimiyeti altında, bir nevi uydu devlet modeli olarak varlık göstermiştir. 1990'dan sonra ise Moğolistan bağımsız bir dış politikaya sahip olmuştur. Moğolistan'ın Moskova'nın yakın müttefiki statüsü, Gorbacov'un izlediği glasnost ve perestroyka politikaları, sosyalist sistemin dağılması ve nihayet SSCB'nin çökmesi nedeniyle 1980'lerin sonlarında değişmeye başlamıştır. (Tumurchuluun, 1999: 279). Buna rağmen bölgede iki devletin birbiri için önemi devam etmektedir.

1990 öncesi Sovyetler Birliği döneminde, Moğolistan resmiyette bağımsız bir devlet olmasına rağmen dış politikası için karar mekanizmasını Moskova oluşturunuyordu. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuptan biri olan Sovyetler Birliği'nin etkisi ve himayesi altında bir dış politika Moğolistan için kısıtlayıcı olmakla birlikte kolaylaştırıcı niteliğe de sahipti. Sadece siyasi konularda değil, ekonomi alanında da Sovyetler Birliği'nin kararları doğrultusunda adımlar atan Moğolistan, SSCB döneminden sonra da bölgedeki büyük güçlerin etkisi altında kalsa da, gerçek bir bağımsız devlet davranışı sergilemeye başlamıştır. Buna örnek olarak uluslararası kuruluşlara üye olması, devletler ile ikili anlaşmalar imzalaması gösterilebilir. Bahsedildiği üzere önceki dönemde Moğolistan siyasi ve ya ekonomik anlaşmaları tek başına imzalayıp, politik kararlar alamıyor, karar alma mekanizması Moskova tarafından oluşturuluyor idi. Buna rağmen birinci bölümde ele alındığı üzere Çin'in ve bu bölümde ele alınacağı üzere Rusya'nın karar alma aşamasına etkisi açıkça görülmektedir. Rusya'nın Sovyet dönemi boyunca Moğolistan'ın üzerinde oluşturduğu siyasi ve ekonomik baskı, Moğolistan'ın dış politika yönelimlerini bugün bile etkilemektedir. Moğolistan'ın günümüzde uyguladığı Çin ve Rusya arasındaki denge politikası, o yıllardaki politik durumuna tekrar geri

dönmemesi için bir emniyet kemeridir denilebilir. 1990'dan sonra tamamıyla egemen bir devlet formuna dönüşmesinden sonra Moğolistan'ın karar aşamasındaki etmenlerden biri de Sovyet dönemi boyunca bağımlı olmasından aldığı derstir. Bu yönüyle incelendiğinde Rusya, Moğolistan'ın demokratikleşmesi için çıkarımlar yapmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Moğolistan'ın Rus ekseninden çıkması, demokratikleşmesi için kritik bir gelişme olmuştur. Aslında demokratikleşme hareketleri daha Sovyetler Birliği dağılmadan adım adım başlatılmıştı. Sovyetler Birliği'ndeki perestroyka ve glasnost reformu, 1980'lerin ortalarında MAHN (Mongolian Peoples Revolutionary Party) genel sekreteri ve hükümet başkanı tarafından başlatıldı. (Kaplonski, 2004: 51). Bu çalışmaların sonucunda Moğolistan, dağılmadan sonra hızla modern yönetim formunu benimseyebilmiştir. Moğolistan uluslararası sisteme yüzünü dönüp hem sistemin işleyişini kabul etmiş, hem de kendini sisteme kabul ettirecek uygulamalarla politikasını düzenlemiştir. Demokratikleşme çalışmaları sisteme uyum için en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Moğolistan, Sovyetler Birliği'nin küllerinden doğan diğer demokrasilere hâlâ bilinmeyen yüksek seviyeli özgürlüklere nail olan başarılı bir demokrasidir. (Franquelli, 2013: 7)

1990 öncesi siyasi ortaklık ortadan kalkınca, Moğolistan dış politikasında Rusya'nın yeri de değişmiştir, ilişkileri modern boyutlara taşınmıştır. SSCB'den sonra Rusya Federasyonu ve Moğolistan arasındaki ilişkiler, siyasi etkileşimden çok, ekonomik boyutta karşımıza çıkmaktadır. 1990'dan sonra SSCB etkisi ortadan kalkınca Moğolistan çok kutuplu dış politikaya geçmiştir. Dış politikadaki salt Rus etkisini kaybetmiş, böylece Moğolistan Çin'i ve ABD'yi de dış politikasına dahil ederek denge politikasına geçiş yapmıştır. Bu bağlamda yorumlandığında, Rusya Moğolistan'ın 1990 sonrası dış politika yapım aşamasında ve demokratikleşme sürecinde oldukça önemli bir aktör olmuştur.

Moğolistan'ın Rusya için önemi temel olarak üç başlık halinde ele alınabilir. Bunlar askeri, ekonomik ve lojistik sebeplerdir. Askeri önemi için denilebilir ki; Moğolistan'da asker bulundurmak Rusya için bir güvence kaynağıdır. Çin ile arasında tampon bölge niteliğindeki bu ülke, coğrafi yerinin önemi nedeniyle herhangi bir askeri ayaklanma için kritik bir müdahale alanıdır. Ayrıca Çin'e karşı müttefik koruma görevi gören bir prestij unsurudur. Çin ile yaşanabilecek olası sorunlarda en kısa sürede gerekli

müdahaleyi gerçekleştirebilmek adına Moğolistan üzerinden ulaşım avantajlı olacaktır. Moğolistan'ın Rusya için bir diğer önemli unsuru olan ekonomiye bakıldığında, birinci bölümde Çin için öneminden bahsedildiği üzere, yeraltı kaynakları ve madencilik sektörü Rusya için de önem arz etmektedir. Moğolistan'ın Rusya için ekonomik öneminden ve iki ülke arası ekonomik ilişkileri ileriki kısımlarda ele alınacaktır. Buna bağlı olarak Moğolistan'ın lojistik önemi ortaya çıkmaktadır. Rusya'nın Moğolistan için asıl amacı; Moğolistan'ı etkisi altında tutarak Trans Sibiry'a'daki ulaşım bölgesini ve yeraltı kaynaklarına bağlı olarak üretim kaynaklarını kontrol altında tutmaktır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, Moğolistan'ın Rusya ekonomisi ve bölgedeki dolaylı etkinliği için önem teşkil eden bir yer tuttuğu görülmektedir.

Moğolistan'ın Rusya ile dış politika ilişkileri incelenmeden önce, Rusya'nın dış politikasını kısaca incelemek gerekmektedir. Tezde Moğolistan'ın ele alınan siyasi politikası ile Rusya'nın günümüzdeki dış politikası ne kadar uyumludur, iki devlet arasındaki davranışlar ve stratejik hedefler ne yönde ilerlemektedir gibi soruların yanıtları için bu inceleme faydalı olacaktır. Rusya'nın Moğolistan ile olan ilişkilerinin siyasi ve ekonomik açıdan yorumunun daha doğru yapılabilmesi için sıradaki kısımda Rus dış politikası ele alınacaktır.

2.2.1. Rusya Dış Politikasının Yorumlanması

Rusya'nın dış politikası incelenirken, Rusya sadece 1991 yılında kurulan Rusya Federasyonu olarak değerlendirilebilecek bir devlet değildir. Rus dış politikasında karar verme aşamaları, kullanılan enstrümanlar ve devletin davranış biçimi analiz edilirken; Sovyetler Birliğinden hatta imparatorluk ve Çarlık döneminden gelen davranışsal alışkanlıklar dikkate alınmalıdır. Rusya tarihi dönemlerden bu yana çok sayıda başarılarının yanı sıra birçok savaş, iç savaş, rejim değişiklikleri, durgunluk içinde geçen iktidarsız dönemler gibi çalkantılı dönemlerden geçen bir devlet olmuştur. Fakat sürekliliğini sağlayarak bölgesel ve hatta küresel bağlamda büyük bir güç olmayı başarmıştır. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında sistemdeki iki kutuptan biri olarak dünya çapında bir güç olduğunu ispat etmiştir. Uzun süre Batı Bloğundan farklı olarak komünist taraf olarak sistemde güçlü bir devlet halinde varlık göstermesi, Rusya'nın

gücünü dikkate değer kılmaktadır. Fakat değişen dengeler sonucu Rus dış politikasının Sovyetler döneminden çok farklı bir hale geldiği gözlemlenmektedir. Rusya, SSCB'den sonra ilk dönemlerinde siyasi ve ekonomik çöküntüler yaşamıştır. Buna bağlı olarak dış politikasında güvensizlik duyarak, ekonomik ve siyasi alanlarda öncelikle güvenlik algısını güçlendirici adımlar atmıştır. 1991'den 1996'ya kadar Dışişleri Bakanı olan Andrey Kozirev, güçlü Batı yanlısı bir politikaya eğilim gösterdi. (Hosking, 2006: 842). Fakat kendi güvenliğini sağlamakla birlikte, uluslararası sistemdeki diğer devletlerin güvenliğini kazanmak da kolay olmamıştır. Batı'da bırakılan sosyalist Rusya etkisi, SSCB dağıldığı gibi dağılacak bir etki olmadığından; Rusya Federasyonu'nun sisteme entegre oluşu hem kendi güvenlik endişeleri hem de diğer devletlerin endişeleri yüzünden zorlu bir sürece dönüşmüştür.

1990 sonrası Rus dış politikası incelenirken kısa sürede farklı yaklaşımların denendiği görülmektedir. Dış politika Putin dönemindeki son halini alana kadar iki farklı yaklaşım ile dış politika yapım aşamasına gidilmiştir. Rusya Federasyonu'nun ilk yıllarında içerisinde bulunduğu çalkantılı durumdan kurtulma ve sisteme uyum sağlama amaçlı bir dış politikaya yönelmiştir. “ Batıcılar” ya da “Atlantikçiler” in etkin olduğu bu dönemde Batı ile uyum, işbirliği ve diyalog politikaları izlendi. (Özbay, 2013: 354). Rusya bu dönemde yaşadığı iç değişiklikleri sonucu küresel çapta bir güç yarışına girecek, 1990 öncesinde sergilediği baskın politikaları yürütebilecek yeterlilikte olmadığından uzlaşmacı bir politikayı benimsemiştir. Sistem ile uzlaşmanın anahtarı Batı ile iyi ilişkilerden geçtiğinden, ülkedeki Batıcıların etkisi ile hareket edilmiştir. Fakat 90ların ikinci yarısına gelindiğinde, milliyetçi kanat tekrar öne çıkarak dış politikayı Batıcılıktan uzaklaştırmışlardır. Avrasyacı kesimin görüşlerinin dış politikada öne çıkmasıyla birlikte, Rusya SSCB döneminde olduğu gibi yüzünü tekrar Orta Asya ve Kafkasya'ya çevirmiştir. Putin dönemine kadar olan Rus dış politikasını şekillendirecek olan “Ulusal Güvenlik Doktrini” de bu dönemde kabul edilmiştir. Bu doktrinde Rusya, “Yakın Çevre” (Near Abroad)³ olarak belirlediği Kafkaslar ve Orta Asya'yı stratejik çıkarları açısından kendisinin nüfus alanı olarak ilan etmekteydi. (Özbay, 2013: 355). Rusya'nın ekonomik kaynağının büyük kısmını bu bölge ülkeleri

³ Yakın Çevre Doktrini: Rusya'nın 1994'te ortaya koyduğu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce içerisinde bulunan 15 eski Sovyet ülkesine yönelik, eski Sovyet ülkelerinin Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) aracılığı ile siyasi ittifak ilişkisi içerisinde, dış güçlere karşı bölgesel bir birliktelik doktrindir.

oluşturduğundan, ekonomik ve buna bağlı olarak siyasi açıdan toparlanmaya koşullu Rusya dış politikasını Avrasyacılığa çevirmiştir. Putin döneminde de aynı akımın etkileri devam etmektedir.

2000’li yıllarla beraber Rusya dış politikasında Putin dönemi başlamıştır. Genel olarak Putin dönemi dış politika davranışı özetlenirse; Batı ile uzak fakat resmiyet halinde ilişkiler ve Asya’da egemenlik elde etme çabaları öne çıkmaktadır. Fakat davranış olarak, Sovyetler Birliği dönemindeki ideolojiye dayalı, sert güç (hard power) uygulamaları yerine yumuşak güç (soft power) uygulamalarının öne çıktığı görülmektedir. Kastedilen yumuşak güç, Nye’a göre baskı veya ödeme yerine çekim yoluyla elde edilmek istenilen sonuçlar için başkalarını etkileme becerisidir ve bir ülkenin yumuşak gücü, kültür, değer ve politikalara dayalıdır. (Nye, 2008: 94). Rusya da bu tanıma uygun bir şekilde, çeşitli kültürel ve sosyolojik bağlar, ekonomik ilişkiler ve iktisadi kurumlar kullanarak uluslararası arenada yumuşak güce dayalı aktif bir politika benimsemiştir. Moğolistan ile olan ilişkileri de özellikle ekonomi başlığı altında, genel dış politika kararlarına uygun biçimde ve barışçıl bir atmosferde sürdürülmektedir.

Rusya’nın günümüz dış politikasında benimsediği yumuşak güç, ülkeyi komünist dönemdeki yalnızlığından çıkarıp, sistemdeki diğer devletler ile ekonomiye ve uluslararası organizasyonlara dayanan modern ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Rusya’nın özellikle bölgesinde Çin ile uzlaşıp Şangay Beşlisi gibi örgütlerde rol alması, uzlaşmacı politikasını kanıtlar niteliktedir. Bu noktada Rusya’nın yumuşak gücünü hangi araçlar ile uyguladığını incelemek, Rusya’nın dış politika davranışlarını ve bununla bağlantılı olarak Rusya ile Moğolistan arasındaki dış politika uygulamalarını analiz etme açısından gereklidir. Özellikle Avrasya sahasında etkili bir şekilde uygulanan yumuşak güç politikaları, Moğolistan’ı da yakından ilgilendirmektedir. Rusya’nın ekonomik ilişkiler dışında kullandığı yumuşak güç araçları incelendiğinde, kültürel ve eğitim alanındaki faaliyetlerinin, yapılandığı kurumlar aracılığıyla öne çıktığı görülmektedir. Yurt dışında Rusya’nın pozitif imajının kurulması, soydaşlara destek, Rusya çıkarlarının öne sürülmesi, Rusça ’nın, Rus kültürünün, biliminin, eğitiminin bütün dünyada yaygınlaştırılması yönünde yoğun faaliyetlerin gerçekleştirilmesiyle görevlendirilen bu yapılar, aynı zamanda Rusya’nın kamu yönetiminde başlatılan

kapsamlı yeniden yapılandırma sürecinin de bir parçası olmuştur. (Akhundova, 2015: 48). Salt askeri ve siyasi güçten ziyade, ekonomik ve toplumsal konularla devletler arası ilişki kurması, Rusya'nın dış politikasında Sovyetler Birliği döneminden farklı bir yol izlediğini göstermektedir. Buna rağmen aynı zaman zarfında Rusya'nın uyguladığı askeri müdahaleler ve siyasi baskılar, sert güçten vazgeçebilecek bir devlet olmadığını ortaya koymaktadır. Güçlü bir devlet olması ve jeopolitik açıdan önem verdiği bölgelere karşı üstünlük sağlayıcı tavrını koruması; Rusya'nın yumuşak güç araçlarını kullanmayı kabul etmekle birlikte, büyük ve güçlü bir devlet olması sonucu ortaya çıkan sert gücünü de kullanmaya devam edeceğinin göstergesidir. Bunu uluslararası ilişkiler literatüründe akıllı güç terimi karşılamaktadır. Nye'in deyiimiyle sert ve yumuşak gücü etkili bir şekilde birleştirme yeteneği "akıllı güç" tür. (Nye, 2008: 108). Buna örnek olarak Rusya'nın yakın dönemde Çeçenler ile yaşadığı savaş hali, Kırım'a müdahalesi gibi pek çok olay gösterilebilir. Rusya önceki dönemlerinde uyguladığı salt realizmden vazgeçmiş olsa da, dış politikasını sadece sosyal ve ekonomik etkileşimler çerçevesinde şekillendirecek bir devlet değildir. Tezin de savunduğu üzere, uluslararası ilişkiler ortamı anarşiktir ve devletler çıkarlarına göre bu anarşik ortamda hareket ederler. Rusya da kimi siyasi çıkarları için sert güce de başvuran, büyük bir güçtür ve dış politikasını da bu şekilde oluşturmaktadır. Bu davranış, Putin dönemi ile birlikte gelen Yeni Avrasyacılık düşüncesine de oldukça uygundur. Yeni Avrasyacılar; sürekli bir dostluğun değil sürekli bir çıkarın varlığını vurgulayarak dış politikanın, demokrasi ve insan hakları gibi kavramlar üzerine inşa edilemeyeceğini, ülke ekonomisini ve askeri yapısını Batıyla entegre etmeye çalışan politikaları asimetrik bir bağımlılığa yol açacağı iddiasıyla şiddetle eleştirmişlerdir. (Yılmaz, 2015: 116). Bu bağlamda okunduğunda, günümüz Rus dış politikasının modern ilişkilere sahip olduğu, fakat güçlü bir devlet geleneğinden geldiği için davranışlarının bu güçlü devletle doğru orantılı olarak, kısmen sert kuvvet de içerdiği görülmektedir.

Moğolistan ve Rusya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler, Rus dış politikasının genel yönelimleri dikkate alınarak yorumlanacaktır. Rusya'nın Sovyetler Birliği döneminden sonra modernleşen Batı ile ilişkileri, Asya'ya yönelik siyasi bağımsızlık ve ekonomik yakınlık ilişkileri; Moğolistan ile olan ilişkilerini de belirlemektedir. Moğolistan'ın Rusya'ya siyasi bağımlılığı sona ermiş olsa da iki devlet arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerinin, genel dış politika yönelimleri altında nasıl

devam ettiği ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir. Moğolistan ve Rusya arasındaki 1990 sonrası dış politika, Rusya'nın ılımlı fakat baskın dış politikası ve Moğolistan'ın küçük bir devlet olmasıyla bağlantılı olan denge politikası göz önünde bulundurularak incelenecektir.

2.3 Moğolistan ve Rusya'nın Siyasi İlişkileri

Moğolistan ve Rusya arasındaki siyasi ilişkilerin niteliği, zamana bağlı olarak değişim göstermiştir. 1990 öncesi, Sovyetler Birliği zamanındaki Moğolistan ve Rusya ilişkisi ile 1990 sonrası Moğolistan ve Rusya ilişkisi birbirinden farklıdır. Rusya Federasyonu'ndan önceki siyasi ilişkileri Moğolistan açısından incelendiğinde daha bağımlı, daha kısıtlanmış ve Moğolistan'ın bir uydu devlet gibi hareket ettiği bir ilişki halinde gözlemlenmekteydi. SSCB'nin dağılmasından sonra Moğolistan uluslararası sistemde bağımsız bir devlet olduğunun farkına varıp, Rusya ile olan siyasi ilişkilerini kurduğu denge politikası çerçevesinde, dengede tutması gereken üç büyük güçten biri olarak düzenlemektedir. Tez de konu itibariyle 1990 sonrası ilişkileri ele aldığı için, Moğolistan ile Rusya arasındaki siyasi ilişkiler; Moğolistan'ın küçük devletler yaklaşımına uygun olarak geliştirdiği denge politikası ve Rusya'nın SSCB sonrası politikaları doğrultusunda yorumlanacaktır.

2.3.1 Moğolistan ve Rusya Arasındaki Siyasi İlişkinin Karakteristik Özellikleri

Moğolistan ve Rusya arasındaki siyasi ilişkiler bazı temel unsurlar göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Bu temel özellikler hem devletlerin dış politikasını oluşturan unsurlarla, hem de devletlerin birbirleri için ifade ettikleri önem ile ilintilidir. İki devletin siyasi ilişkilerini oluşturan özellikler şu şekilde sıralanabilir; jeopolitik konum, ortak tarihi geçmiş, sınır komşusu olma durumu, SSCB döneminden günümüze taşınan güvenlik endişesi. Tezin ilk bölümünde Çin ile olan siyasi ilişkileri incelenirken de ilk faktör olarak ele alınan jeopolitik; Moğolistan ve Rusya ilişkilerini incelerken de ilk karakteristik özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

Moğolistan'ın jeopolitik konumu Mackinder'in bakış açısıyla değerlendirildiğinde, dünyaya hakim olmak için sahip olunması gereken kilit noktalardan biridir. Rusya'nın jeopolitik öncelikleri de giriş bölümünde belirtilen Kara

Hakimiyet Teorisi üzerinden işlenecektir. Mackinder'in jeopolitik görüşü incelendiğinde, Rusya'nın kapladığı alanın "Tarihin Coğrafi Eksen" olarak nitelendirdiği alan olduğu görülmektedir. "Dünya Adasına" sahip olabilmek için Rusya Sovyetler dönemi ve hatta öncesinden bu yana jeopolitik stratejiler ile hareket eden bir ülkedir. Bugünün post- Sovyet dünyasını etkileyen düşünceleri ve akımları anlamak için Anayurt gerçekten merkezi öneme sahip bir bölgedir. (Robbins, 1994: 44). Buna göre Moğolistan'ın konumu, Rusya'nın genişlemesinde ve Avrasya'da egemenlik sağlamasında önem arz eden bir yer olmaktadır. Rusya'nın jeopolitik stratejiyle ilerlemesi için, Kara Hakimiyet Teorisi'ne göre Avrasya'nın merkezine doğru ilerlemesi gerekmektedir. Bu bölgeye ulaşması için de harita incelendiğinde Rusya'nın güneye doğru ilerlemesi gerektiği görülmektedir. Güneyde hem Avrasya hem de Rusya'nın bölgedeki en güçlü rakibi olan Çin yer almaktadır. Moğolistan ise Rusya ile Çin'in arasında konumlanmış, güneye ilerlemenin ilk durağı olarak göze çarpmaktadır. Rusya'nın Çin'e karşı güvenliğini sağlaması açısından Moğolistan ve çevresindeki bölgeler oldukça önemli yere sahiptir. Dolayısıyla "Rus Güneyi" nin tüm dahili kuşağının yapısı, baştan beri potansiyel taarruz üssü olarak ele alınmalıdır. (Dugin, 1999: 172). Moğolistan, Rusya'nın güneyine ait bölgesel politikalarını geliştirmesi için iyi ilişkilere sahip olması gereken bir yerdir. Bölgede Çin ile olan rekabeti çeşitli alanlarda olduğu gibi Moğolistan üzerinde de devam etmektedir. Bu yüzden Rusya Moğolistan ile olan siyasi ilişkilerinde dikkatli bir politika izlemelidir. Çünkü güney jeopolitik bölgelere geçişi ve Çin'e karşı oluşturacağı güvenlik algısı bu alanla doğrudan ilgilidir. Hem bölgesel hamleler adına hem de Çin'den kaynaklanabilecek güvenlik tehditleri için Moğolistan'ın jeopolitik yerinin Rusya için önemli olması; Moğolistan için de önemli noktalar oluşturmaktadır. Moğolistan'ın uyguladığı denge politikası bölgesel bağlamda incelendiğinde Rusya ve Çin arasında kuruludur. Jeopolitik olarak Rusya için bu kadar önemli oluşu, Moğolistan'ın denge politikası için yararlı olmaktadır. Dolayısıyla Moğolistan'ın Rusya için önemli olan jeopolitik konumu, Moğolistan için de fayda sağlayarak siyasi ilişkilerde önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

İki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin temelini oluşturan özelliklerden ikincisi tarihi geçmiş olgusudur. Moğolistan ve Rusya arasındaki siyasi ilişkilerin ortak bir tarihi sürece sahip olması, günümüz ilişkilerine de etki etmektedir. 1961'den 1991'e

kadar uluslararası sistemde aynı blokta bulunmaları, aynı siyasi rejim ile yönetilmeleri ve uluslararası sistemde Moskova'nın korumacı ağırlığı gibi olumlu etkileri olmuştur. Bunun yanı sıra, Moğolistan'ı güvenlik endişesine sürükleyecek olumsuz etkileri de mevcuttur. SSCB dönemindeki siyasi ilişkileri yüzünden Moğolistan cephesinde bir güvenlik endişesi hakimdir. O yıllarda olduğu gibi tekrar bir uydu haline gelme korkusu sonucu, siyasi ilişkilerde bir mesafe vardır. SSCB döneminde maruz kalınan siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki baskı, günümüzdeki algının oluşumunda etkili olmuştur. Çin ile olan ilişkilerinde de bahsedildiği üzere, tarihte yaşananlar sonucu, günümüz Moğolistan siyasi ilişkilerinin temeli şekillenmektedir. SSCB döneminde Moğolların Ruslar tarafından karşı karşıya kaldığı çeşitli uygulamaların sonucu, günümüzdeki ilişkilerinin etkilendiğinden J.P Roux da bahsetmektedir: “ Kamuoyunu küçük görme, insan hayatı ve gururuna duyulan nefret, büyük boyutlu katliam ve sürgünler, hükümetler üstü bir devlet kuruluşu, bir idealin gerçekleşmesi uğruna koca bir kuşağın heba edilmesi,” (Roux, 2001: 519) gibi söylemler ile bahsedildiği gibi Sovyetler Birliği'nin ideolojik tavırları, Moğolistan üzerinde günümüz siyasi ilişkilerine de etki edecek bir egemenlik ve güvenlik endişesi oluşturmuştur. Sovyetler Birliği döneminde Moğolistan'a ekonomik ve siyasi anlamda pek çok katkı sağlansa da, uydu devlet olma endişesi küçük bir devlet olan Moğolistan için arka planda hep bir tehdit olarak yer almaktadır. Bu bağlamda incelendiğinde, Moğolistan- Rusya siyasi ilişkilerini şekillendiren özelliklerden birinin de ortak tarihi süreç olduğu görülmektedir.

Rusya'nın Moğolistan ile sınır komşusu olması, avantaj ve dezavantajı bir arada ortaya çıkarmaktadır. Birinci bölümde Çin'in sınır komşusu olmasının sonuçları açıklanırken olduğu gibi, burada da aynı şekilde Moğolistan'ın siyasi olarak küçük bir devlet olması sonucu barındırdığı güvenlik endişesi dikkat çekmektedir. Küçük devletlerin güçlü sınır komşularına sahip olması, siyasi ve ekonomik açıdan uydu devlet olma ihtimalini ortaya çıkarması yüzünden, Rusya Moğolistan için güvenlik endişesi oluşturmaktadır. Fakat Moğolistan'ın uyguladığı denge politikasının güçlü devletler arasında bir strateji olması; Rusya'yı öncelikle Çin'e, sonrasında ABD'ye bir alternatif olarak değerlendirme imkanı tanımaktadır. Moğolistan'ın stratejik adımlar atarak Rusya'yı siyasi ve buna bağlı olarak ekonomik alanlarda avantaj sağlayacak bir sınır komşusuna dönüştürmesi mümkündür. Bu sayede siyasi ilişkilere etki eden özelliklerden biri olan SSCB döneminden günümüze taşınan güvenlik endişesinin de

önlemi alınmış olacaktır. Ele alınan unsurların etkisinde gelişen günümüz siyasi ilişkileri, bir sonraki bölümde zaman akışı içinde, önemli anlaşmalar ve olaylar çerçevesinde ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.3.2 Moğolistan ve Rusya'nın Siyasi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

Moğolistan ve Rusya arasındaki ilişkiler, ikili arasındaki tarihi sürecin anlatıldığı bölümde belirtildiği üzere oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. Moğolistan ve Rusya, 5 Kasım 1921'de Moğolistan Hükümeti ile Sovyet Rusya Hükümeti arasında dostça ilişkilerin kurulmasına ilişkin Anlaşmayı imzalayarak diplomatik ilişkiler kurdular. (<http://www.mfa.gov.mn/?p=29543&lang=en> , 2017). Tez konusu 1990 sonrası ilişkileri ele aldığı için, Sovyetler Birliği'nden sonraki siyasi ilişkileri ele alınacaktır. Aslına bakılırsa Moğolistan ve Rusya arasındaki siyasi ilişkiler, Sovyetler Birliği dönemi ve Sovyetler Birliği dönemi sonrası olarak iki ayrı şekilde ele alınabilir. Rusya'nın değişen rejimi ile birlikte siyasi davranışları da değiştiğinden, iki ayrı dönemin iki ayrı siyasi ilişkisi mevcuttur. Moğolistan ile olan siyasi bağlar da bu dönem değişikliğine bağlı olarak değişmiştir. Ayrıca Moğolistan'ın da Rusya ekseninden çıktıktan sonra demokratikleşmesi, aralarındaki ilişkiyi daha resmi bir forma taşımıştır. Moğolistan, demokratikleşmeyi hızla benimseyerek, uluslararası arenada oldukça kabul gören demokratik davranışlar sergileyen bir ülkeye dönüşmüştür. 2017 verileri incelendiğinde Moğolistan'ın 100 üzerinden 85 özgürlük puanı aldığı görülmektedir. (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/mongolia> , 2017). Aynı kaynakta Rusya'nın puanı 20 olarak değerlendirilmiştir ve özgür olmayan bir ülke statüsünde kalmıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Moğolistan'ın 1990'dan itibaren komünist rejimden çıktıktan sonra, kısa bir süre içinde demokratik ve modern bir ülke haline geldiği söylenebilir. Bunda Moğolistan'ın denge politikası da etkilidir: Hem ekonomik hem de siyasi alanlarda Rusya'ya Çin'i ve ABD'yi alternatif olarak düşünerek stratejik adımlar atmak, Sovyetler Birliği'nden sonra Moğolistan'ın demokratikleşmesine katkı sağlamıştır. Geçiş ülkelerinde demokratikleşmeye yol açan başlıca etkenlerden biri ekonomik kalkınmadır. (Valiyev, 2012: 9). Rusya ekseninden çıkıp, uluslararası sistemde benimsenip, tamamen bağımsız davranışlar sergileyen bir ülke haline gelen Moğolistan; bunu Sovyetler Birliği'nden uzaklaşması sonucu elde etmiştir. 1990 sonrası Moğolistan ve Rusya ilişkileri, Moğolistan açısından bu çerçevede oluşturulmuştur.

Moğolistan ve Rusya arasındaki siyasi ilişkiler, Moğolistan'ın stratejik planları dahilinde; Moğolistan'ın hem siyasi hem de ekonomik konularda denge politikasında bir taraf olarak Rusya'yı belirleyebileceği ölçüde ilerlemektedir. Moğolistan Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sitesinde yer alan ifadeler de bunu destekler niteliktedir: Diplomatik ilişkilerin kurulmasından bu yana, üst düzey ziyaretler ile iki ülke, siyasi, savunma, karayolu, ulaşım, madencilik, gıda, tarım, eğitim, kültür, bilim ve sağlık alanlarını içeren birçok sosyal etkileşim alanını kapsayan ilişkileri aktif olarak geliştiriyor. (<http://www.mfa.gov.mn/?p=29543&lang=en> , 2017). Bu bağlamda incelendiğinde Rusya'nın siyasi dostluğunun Moğolistan'ın gelişmesi için gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Rusya cephesinden bakıldığında; diplomatik ilişkilerin yukarıda sayılan ekonomik ve iktisadi alanlar ile aynı anda yürütülmesi, Rusya Federasyonu'nun uyguladığı yumuşak güç politikasına uygun olarak gerçekleştirildiğini destekler niteliktedir. Hem Moğolistan hem de Rusya açısından siyasi politikalarını uygulayabildiği, bölgede stratejik adımlar atmasına yardımcı olan bir ikili ilişki olduğundan; 1990 sonrası siyasi ilişkileri tezde olumlu olarak ele alınmaktadır.

1990 sonrasında, Moğolistan'ın Rusya ile olan siyasi ilişkilerinde, genel politikası olan denge politikası ve küçük devletler yaklaşımının yanı sıra Rusya ile Sovyet sonrası dönemi için farklı öncelikleri de vardı. Moğolistan'ın bir sonraki diplomasisinin en büyük önceliği, Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla yaratılan dış ilişkilerdeki boşluğu doldurmak ve eski Sovyetler Birliği'nin yeni bağımsız cumhuriyetleriyle (öncelikle de Rusya Federasyonu ile) tam siyasi ve ekonomik ilişkileri canlandırmaktı. (Batbayar Ts. , 1998: 42) Rusya, Moğolistan için zaman zaman tehdit algısı oluştursa da vazgeçilebilecek bir komşu olamayacağından; Moğolistan söz konusu güvenlik endişesini yeni politikalar ile dengeleyerek stratejiye çevirebilecek bir küçük devlettir. Küçük devletler yaklaşımının bir davranışı olan “küçük ama akıllı” (small but smart) tanımlamasına uygun olarak, Rusya Federasyonu ile olan siyasi ilişkilerini düzenleyen Moğolistan, akıllı hamleler ile denge politikasına Rusları da katmış olmaktadır. Buna uygun olarak Moğolistan, 90'ların başından itibaren Rusya Federasyonu ile diplomatik ziyaretlere başlayıp, görüşmeler ve anlaşmalar ile yeni dönem siyasi ilişkilerini düzenlemiştir.

İlişkileri resmîyete dökmek adına ilk adım Moğolistan tarafından atılmıştır. Ocak 1993'de Moğolistan Cumhurbaşkanı Rusya'yı ziyaret etti ve ikisi, 1966 İttifak Antlaşması'nın yerine geçmek için dostane ilişkileri ve işbirliğini özetleyen yeni bir anlaşma imzaladılar. (Tumurchuluun, 1999: 280). Anlaşma ittifak anlaşması olmasının yanı sıra siyasi, askeri ve ekonomik işbirliğini de içermektedir. Bu bakımdan Moğolistan'ın Rusya için sadece dostane ilişkilere sahip olması gereken bir sınır komşusundan çok, siyasi politikalarda yer alan, jeopolitik önemi olan bir müttefik olduğunu da göstermektedir. Yapılan anlaşma aynı zamanda Rusya'nın 1990'ların ilk yıllarında dış politikasında uyguladığı Batıcılık yaklaşımını da yansıtmaktadır. Bu yıllarda Rusya'nın uyguladığı dış politika, işbirliğini ve uyumu içeren, Batı yanlısı bir politika idi. Bu bağlamda Rusya'nın Moğolistan ile 1993 yılında imzaladığı anlaşmanın, kendini uluslararası sisteme dahil edebilmek için kullandığı genel politika ile de bağdaştığı yorumu yapılabilir. 1993'te resmen başlayan yeni dönem ilişkiler, Moğolistan'ın demokratikleşmesi ile birlikte benimsediği çok kutuplu dış politika çerçevesinde gelişmiştir. Bu durumda Moğolistan Moskova'dan bağımsız karar vermeye başlayıp, tüm güçlerle dengeli ilişkilere yönelmiştir. 1990lar boyunca Rusya'nın dış politikası ise önce Batı, daha sonra Asya'ya dönen; çalkantılı bir dönemden geçmiştir. Bu bağlamda Moğolistan ile olan yakınlığı da, dış politikalarının değişimine bağlı olarak şekillenmiştir. 90ların ikinci yarısında Asya'ya çevrilen politika ile Moğolistan ile kurulan ilişkilere de daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Dış politikada Asya'ya yönelmek, jeopolitik konumunun önemi nedeniyle Moğolistan'a da ağırlık vermeyi gerektirmektedir. Rusya'nın güneyindeki ilk adımı Moğolistan üzerinden olacağından, Moğolistan yeni dönem ilişkilerini dengede tutması gereken bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan ele alındığında, Rusya'nın dış politikasının 1996 yılından itibaren Asya'ya dönmesi ile birlikte, Moğolistan ile siyasi ilişkileri yeniden düzenlenmiştir.

2000'li yıllara gelindiğinde Rusya'da Putin dönemi başladığından, dış politikadaki davranışlar da buna göre değişmiş ve Moğolistan ile bulunan siyasi ilişkiler de bu doğrultuda gelişmiştir. Putin, Batı yanlısı bir politikanın aksine; Asya'da egemenlik elde etme çabaları bulunmaktadır. Bu doğrultuda Putin döneminde de Moğolistan ile olan siyasi ilişkiler önem arz etmektedir. Fakat 2000'li yılların siyasi ilişkileri 90'lı yılların siyasi ilişkilerinden farklıdır. 90'larda yeni bir rejime uyum

sağlamaya çalışan, siyasi ve ekonomik değişimler yaşayan bir Rusya mevcuttu. Buna bağlı olarak dış politikası da çalkantılı ve iç meseleleri ile uğraştığından fazla iddialı olmayan, farklı görüşleri deneyen bir yapıya sahipti. Ayrıca dış politikasında yumuşak güç unsurlarını benimsemesi, askeri anlaşmalar kadar ekonomik anlaşmalar da yapmasını sağlamaktadır. Ekonomik yardımlar ve ticari ilişkiler ile yumuşak gücünü ortaya koyarak, sadece siyasi ve askeri adımlarla egemenlik sağlamaya çalışmadığını ortaya koymuştur. Ekonomik gelişmelerin iki ülke arasındaki ilişkilerdeki önemi sonraki kısımda ayrıntıları ile açıklanacaktır. 2000'lere gelindiğinde, iç meselelerini nispeten düzenletmiş, dış politikada kullanacağı yönelimi belirlemiş, kararlı bir Rusya mevcuttur. Buna göre Batı'ya daha mesafeli, Kafkasya ve Avrasya'ya yönelen; Asya'da egemenlik amaçlayan dış politikası ile yeniden baskın bir Rusya ortaya çıkmıştır. Moğolistan ile olan siyasi ilişkileri de bu çerçevede düzenlenip, ilişkiler askeri boyutlarda sıklaştırılmak istenmiştir. Rusya'nın dış politikası doğrultusunda, bu yıllarda Putin'in Moğolistan'a yaptığı diplomatik ziyaretler dikkat çekmektedir. Mesela Kasım 2000'de Rusya Devlet Başkanı Putin'in Moğolistan'a yaptığı ziyaret sırasında barışçıl bir geleceğe yönelik bir askeri antlaşma imzalandı. (Soni, 2002: 227). İmzalanan askeri anlaşmalar, Sovyetler dönemindeki gibi baskı ve dayatma ile değil; iki tarafın da güvenlik çıkarlarına uygun biçimdedir. Moğolistan, küçük devletler yaklaşımı ile ele alındığında, Rusya ile askeri antlaşma yaparak kendi güvenliğini sağlamaya yönelik stratejik bir davranışta bulunmuştur. Tezde Moğolistan'ın dış politika tercihleri neorealist teori çerçevesinde küçük devletler yaklaşımına uygun olarak incelendiğinden; 2000'lerde Moğolistan'ın Rusya ile siyasi ilişkilerinde gözlemlenen askeri anlaşmalar da tezi destekler niteliktedir. Neorealizme göre anarşik bir sistemde bulunan Moğolistan, devletin siyasi çıkarları ve askeri güvenliği için, denge politikasında Çin ve ABD'ye karşılık Rusya ile ilişkilerini sağlamlaştırmaktadır. Rusya ile yeni dönemdeki tekrar yakınlaşması, Moğolistan'ın denge politikasına alternatif sağlaması için oldukça önemlidir. Rusya tarafından ele alındığında; 2000'lerdeki askeri ve siyasi yakınlaşma ile bölgede önem teşkil eden bir güç konumunu geri kazanmak adına gerekli adımlar olduğu anlaşılmaktadır. Putin'in ziyareti açıkça Moğolistan "en çok tercih edilen komşu" olarak Rus üstünlüğünü kurmak için bir araç olarak Moskova'da öngörülmüştür. (Wachman, 2009: 14). Bu kavrama sadece siyasi ve askeri ilişkiler değil, ekonomi ile ilgili alanlardaki tercihlerdeki öncelik de dahildir. 2000 yılında Putin'in ziyareti ile

ortaya çıkan bu en çok tercih edilen komşu kavramı, Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından bu yana geçen on yılda Çin, Moğolistan'daki profilini önemli ölçüde yükseltmesi sonucu, Moğolistan'ın bölgesel nüfuz için Çin ile Rusya arasındaki mücadelede bir odak noktası olarak ortaya çıkmasına bağlıdır. (<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav111700.shtml> , 2017). Moğolistan'ın jeopolitik konumu, Rusya tarafından böyle bir nitelendirme getirmiştir. Rusya'nın dış politikası Asya'ya yöneldikçe, Çin ile olan rekabeti artacağından, Moğolistan gibi stratejik çıkarları ile hareket eden devletler ile ittifak oluşturmak, Rusya için avantaj sağlayıcı adımlardan olmuştur.

Moğolistan ve Rusya arasındaki siyasi ilişkiye önemli ölçüde yön veren askeri anlaşmalar ile sağlanan ilişkiler yıldan yıla güncellenerek günümüz politikasında da yer bulmaktadır. Rusya ve Moğolistan'ın sırasıyla 2004 ve 2014'te imzalanan iki ayrı askeri-teknik yardım anlaşması vardır ve Eylül 2016'da büyük bir askeri tatbikat gerçekleştirilerek askeri bağların güncel tutulduğu görülmektedir. (Amarsaikhan, 2017) Askeri ilişkilerin siyasi ilişkilerde bu denli ön planda olması, bölgede gücü hissedilen Çin ve ABD tarafından rekabet içerikli bulunduğundan, Moğolistan'ın denge politikası amacına ulaşmaktadır: önemli güçleri birbirinin karşısında askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda kullanarak alternatifler oluşturmak ve sistemde bağımsız, güvenli bir yer edinmek. Bu sayede kurulan askeri anlaşmalar, Moğolistan'ın da Rusya'nın da siyasi politikaları için amacına ulaşmaktadır. Moğolistan bölgedeki güvenliği, Rusya ise bölgede kurmak istediği etki alanı için bu siyasi ortaklıktan faydalanmaktadır. Rusya'nın Moğolistan'ı en çok tercih edilen komşu ülke olarak nitelendirmesi gibi, Moğolistan da Rusya için stratejik ortak nitelendirmesinde bulunmuştur. Moğolistan Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre; 2009'dan itibaren iki ülke ilişkilerini stratejik ortaklık ruhu içinde geliştirdiği ve Rusya'nın stratejik ortaklığı kurulan ilk ülke olduğu belirtilmektedir. (<http://www.mfa.gov.mn/?p=29543&lang=en> , 2017). Bu stratejik ortaklığa siyasi ilişkilerin yanı sıra ekonomik ilişkiler de dahildir. İki ülke arası ilişkilerde ekonomi oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bundan ileriye kısımda ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

Moğolistan ve Rusya arasındaki siyasi ilişki, dönemden döneme değişen dış politika yönelişleri sonucu şekillenmektedir. Günümüz siyasi ilişkileri, askeri ve

ekonomik ilişkilere dayanan stratejik bir ortaktır. 1990 sonrası Moğolistan ve Rusya arasındaki siyasi ilişkiler yorumlanırken, Rusya'nın yeni dönem politikasına uygun pek çok anlaşma ve diplomatik ziyaret ile desteklenen aktif bir siyasi hayata sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Askeri anlaşmaların siyasi ilişkilerde önemli bir yer aldığı görülmektedir. Fakat bu askeri anlaşmalar saldırı amaçlı değil, bölgede ve uluslararası sistemde güvenliklerini sağlamaya yönelik tedbir içeriklidir. Çünkü Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nden farklı davranışlar sergileyen; uluslararası sisteme uygun bir aktör ve yumuşak güç uygulayarak büyük bir güç olmayı hedefleyen bir devlettir. Moğolistan ile olan siyasi ilişkileri de anlatıldığı üzere bu kıstaslara uygun biçimde gelişmiştir. Sürekli işbirliği ve temas halinde olan iki devlet, ilişkilerini politikaları çerçevesinde sürdürmektedir. Bu ilişkilerde ekonomik alanlardaki süreklilik de oldukça önem arz etmektedir. Sıradaki kısımda Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler ele alınacak, siyasi ilişkilere ve devletlerin kendi stratejik politikalarına olan etkilerinden ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

2.4 Moğolistan ve Rusya Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler, Sovyetler Birliği döneminden beri devletlerin politikalarına etkili olarak devam etmektedir. İki ülke sınır komşusu olmasının yanı sıra, komünist dönemde oluşturulmuş karşılıklı ekonomik bağlar ile ticaret yapmaya devam etmektedir. 1990 öncesi dönemde Moğolistan Sovyetler Birliği için hammadde ve temel üretim sağlama adına etkiliydi. Rusya ise hem Sovyetler Döneminde hem de günümüzde Moğolistan için petrol başta olmak üzere pek çok ithalat unsuru için önem arz eden bir ülkedir. 2015 verilerine göre, % 28.4'lük ithalat oranı ile Rusya Federasyonu, % 39.9'luk pay ile birinci olan Çin'den sonra Moğolistan'ın en çok ithalat yaptığı ikinci ülkedir. (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html> , 2017). Tarihi dönemden bu yana iki devletin ekonomik ilişkilere sahip olması nedeniyle, tezde ele alınan 1990 sonrası dönem için de ekonomik ilişkilerin iki taraf için de gerekli ve yararlı olması temeli çerçevesinde ele alınacaktır.

2.4.1 Moğolistan- Rusya Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Özellikleri

İki devlet arasındaki ekonomik ilişkiler sadece ticaret boyutunda değil, bölgesel siyasi denklem ve iki devletin stratejik çıkarları bağlamında ele alınmalıdır. Küçük devletler teoremine uygun davranışlar sergileyen Moğolistan, büyük güçlerin arasında konumlanmasını avantaja çevirmek amacıyla hem Çin ile hem de Rusya ile güncel ilişkilere sahiptir. Siyasi ve ekonomik konularda denge politikası uygulayan Moğolistan, Rusya veya Çin'e karşı uydu devlet imajı oluşturmamak için bu iki büyük güç ile dengeli ve barışçıl ilişkiler kurarak ulusal çıkarlarına uygun bir dış politika oluşturmaktadır. Denge politikasının uygulanmasının yanı sıra, iki büyük güç arasında konumlanmış olması, jeopolitik yerinin önemini arttırmakta ve Rusya ile Çin arasında hakimiyet alanı çekişmesi sonucu oldukça önemli bir alan haline gelmektedir. Bunun sonucunda iki devlet de siyasi ilişkilerini pekiştirmek ve ittifak göstergesi olarak, Moğolistan ile olan ticari bağlarını ve ekonomik yatırımlarını artırma yoluna gitmektedir. Moğolistan genel olarak Rusya ve Çin arasındaki rekabetten olumlu etkilenmektedir. Rusya için Moğolistan'ın siyasi olarak jeopolitik konumu ve ekonomik olarak da hammadde ve ithalat ortaklığı önemli olduğundan, Çin ile rekabetten kaçınmayacağı bir ülkedir. Ayrıca bölgede ekonomik hakimiyet kurması için, Çin ile arasında bulunan Moğolistan birincil derecede önemlidir. Ayrıca sonraki bölümde bahsedileceği üzere, Moğolistan ve Amerika Birleşik Devletleri arasında bulunan "Üçüncü Komşu Politikası" doğrultusundaki yakın ilişkileri sonucu, Rusya için ABD de Çin kadar önem teşkil etmektedir. Putin'in, ABD Savunma Politikası'nın 2003 yılından bu yana emperyalist olduğu yönünde yaygın bir uluslararası düşünceyle kaplanmasına rağmen, başkanlık konuşmalarında ve birçoğu yasadışı olarak nitelendirilen uygulamalarının ve bombardıman niteliğindeki söylemleri; ABD politikası için yıpratıcı etkili saldırılar yurt içinde kısa sürede memnuniyetle karşılandı. (Brezinski, 2008: 194).

Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler sadece ithalat ve ihracat üzerine kurulu değildir. Sovyetler Birliği döneminde, Moğolistan'ın siyasi ve ekonomik olarak her adımında karar alma mekanizması Moskova'ydı. Uluslararası sistemdeki siyasi ve askeri sorunlarda çözüm mercii olduğu gibi, ekonomik problemlerde de krizleri Moskova çözmekteydi. Dolayısıyla Moğolistan'a borç verme ve ekonomik yardımda bulunma işlemini Rusya üstlenmiş oluyordu. Sovyetler Birliği dönemi devam

ederken bu durum içinde bulundukları ilişki dolayısıyla bir sorun oluşturmazken, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Moğolistan için zor zamanlar oluşturmıştır. 1990'da Moğolistan'ın 1990'daki demokratik devrimi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Rusya yardımları durdurdu, 1992'de son birliklerini Moğolistan'dan çekti ve Sovyetler Birliği'nin 1946-1990 yılları arasında Moğolistan'a verdiği yardımların geri ödemesini talep etmeye başladı. (Lawrence, 2011: 21). Dolayısıyla 1990 sonrası ikili arasındaki ekonomik ilişkiler, siyasi ilişkilerde olduğu gibi tamamen farklı bir forma geçiş yapmıştır. Rusya Federasyonu'nun ekonomik yardımlarını durdurması, Moğolistan'ın 1990 sonrası ekonomik politikasında Çin'e oldukça önemli bir yer vermiştir. Keza Rusya ile rekabet halinde olan Çin de fırsat niteliği taşıyan bu alanda yoğunlaşarak, Moğolistan'ın ithalat ve ihracattaki birinci sıradaki ortağı olmuş ve Rusya'yı geride bırakmıştır. Rusya'nın geçirdiği siyasi dönüşüm ekonomik bağlarını da etkileyerek, ekonomik partnerleri ile arasına mesafe koymuştur denilebilir. Çünkü Moğolistan küçük bir devlettir ve ekonomik gelişmesi için büyük bir gücün desteği ve yatırımı gerekmektedir. 1990 öncesi bu desteği Sovyetler Birliği'nden sağlamaktayken, 1990 sonrası ağırlığın Çin'e kayması Rusya için dikkate alınması gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın son dönem ekonomi planlarında bazı alanlar öne çıkmaktadır. Rusya, trans-Moğolistan demiryoluna, uzatılmasına ve Moğolistan'da uranyum ve alüminyum madenciliğine yatırım yapacaktır. (Pacific Forum CSIS Report, Sayı: 52)

Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin, 1990 sonrası dönemdeki tarihi gelişimine ve imzalanan anlaşmalara bakıldığında, 1990'ların ilk yıllarından itibaren iş birliği anlaşmalarının başladığı görülmektedir. 1992 yılı için Rusya ile ticaret ve ekonomik işbirliği protokolü Haziran ayı sonunda Ulaanbaatar'da yeni Moğol-Rusya hükümetler arası ticaret, ekonomik, bilimsel ve teknik işbirliği komisyonunun ilk toplantısında imzalandı. (Sanders, 1996: 242). Bu tarihten itibaren Moğolistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin Sovyetler döneminden farklı olarak, günümüz modern ilişkilerine dönüştüğü gözlemlenmektedir.

Moğolistan'ın Rusya ile ekonomik ilişkileri, Rusya ve Çin arasındaki ekonomik ilişkilerin niteliğine bağlıdır. Rusya ve Çin arasındaki dostane ilişkiler, Moğolistan ile kurulan işbirliğini ve bölgedeki güvenlik algısını da etkilemektedir. İki tarafın da

ekonomik ilişkilerin gelişmesi için çaba gösterdiğine çeşitli yazarlar da yer vermiştir. İkilinin arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişimi özetlenirken, S.G. Lousianin'den örnek verilecek olunursa:

“Temmuz 2000'de Rusya Devlet Başkanı V.V. Putin, Çin Halk Cumhuriyeti'ne ziyarette bulundu. ÇHC Başkanı Jiang Zemin, iyi komşuluk ilişkileri, dostluk ve işbirliği anlaşmasını imzalamak amacı ile 2001 yılında Moskova'yı ziyaret ettiğini söyledi. Her iki taraf da karşılıklı ticaret ve ekonomik ilişkilerin daha da gelişmesine özellikle dikkat etmektedir.” (Lousianin, 2001: 35).

Fakat bu gibi iş birliği adımlarının yanı sıra; Rusya ve Çin arasındaki bölgesel egemenlik için yapılan rekabet, diplomatik ziyaretler ve ticari anlaşmalara rağmen devam etmektedir. Bölgedeki iki büyük güç olmalarının sonucu, Moğolistan'ı da içine alan Asya bölgesi için siyasi ve ekonomik hakimiyet mücadelesi, savaş ve çatışma halinde olmasa da; iki tarafın da uyguladığı yumuşak güç politikalarına rağmen hissedilmektedir. Moskova ve Pekin'de ilan edilen ortak çıkarların yakınlığına rağmen, Kremlin'in mümkün olduğunda, Orta Asya'da diğer ülkelerin (ve eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin) yanı sıra, Moğolistan'daki Çinlilerin de altını oymak isteyeceğinden kuşku duyulmamaktadır. (Radchenko, 2010: 16). Aynı şekilde birinci bölümde ele alındığı üzere, Çin'in de yapılan anlaşmalara karşın uygun koşullar sağlandığında Rusya'yı saf dışa bırakmak isteyeceği ortadadır. Bir bölgede birden fazla büyük güçte devletin bulunması, Moğolistan gibi aralarında konumlanan küçük devletler için güvenlik endişesi oluşturmaktadır. İki büyük gücün de son dönem dış politikalarında ekonomi araçlı yumuşak güç kullanması, Moğolistan siyasi ve ekonomik politikası için güvenli bir ortam oluştursa da, Rusya veya Çin'den gelecek tehdit edici olasılıklar mevcuttur. Olası bir Rusya- Çin çatışması durumunda denge politikası bozulacak olan Moğolistan böyle senaryolardan siyasi ve ekonomik olarak zararlı çıkmaktadır. Denge politikasına göre her iki ülkeyle de barışçıl ilişkiler yürütmesi, ikili arasındaki mevcut bir anlaşmazlık durumunda mümkün olmayacak ve siyasi olarak denge politikasının bozulması, ekonomik zararlara neden olacaktır. Ekonomik olarak, Moğolistan her ikisine de çok bağımlıdır: tüm petrol ürünlerinin% 98,2'si tamamen Rusya'dan ithal edilirken, ticaretinin% 89'u Çin'le yürütülmektedir. (Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI), 2016: 33). Bu veriler ışığında Moğolistan'ın ekonomisi yorumlandığında, her iki ülkenin de ne kadar önemli bir paya sahip olduğu ortaya

çıkmaktadır. Bir sonraki kısımda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler için önem arz eden projeler ve yatırımlardan örnekler sunularak, bu etki vurgulanmış olacaktır.

2.4.2 Moğolistan- Rusya Arasındaki Ekonomik Projeler

Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin önemini ortaya koyan en önemli proje olarak, öncelikli olarak Erdenet Madencilik Şirketi ele alınabilir. Maden kaynakları Moğolistan için yaşamsal önem taşımaktadır ve madencilik faaliyetleri, özellikle ekonomik, insan kaynağı gelişimi, çevre, sağlık ve güvenlik, altyapı ve hatta dış ilişkiler alanına sıçrayarak Moğol hayatının çeşitli yönlerini etkilediğinden çok önemlidir. (Yiğit, 2012: 21). Erdenet, buradaki madencilik faaliyetleri sonucu Moğolistan ekonomisi için oldukça önemli bir yer haline gelmiştir. Rusya'nın burada gerçekleştirdiği yatırımlar sonucu sadece Moğolistan için değil, Rusya için de önem arz eden bir şehirdir. Burada bulunan Erdenet Maden Şirketi, Asya'daki en büyük madencilik faaliyetlerinden birini gerçekleştirmektedir. Moğolistan ile Sovyetler Birliği arasındaki anlaşma ile kurulan Erdenet Madencilik Şirketi, 1978 yılında kurulmuştur ve halen yılda 26 milyon ton cevher işleyen ve yaklaşık 530.0 bin ton bakır konsantresi ve yaklaşık 4.5 bin ton molibden konsantresi üreten oldukça büyük bir komplekstir. (https://www.erdenetmc.mn/en/about_us/ , 2017). Kuruluş tarihinin 1978 oluşu, Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin Sovyetler dönemi sonrasında da sürekli olduğunu kanıtlar niteliktedir. Şirketin resmi internet sitesinin verileri doğrultusunda, yılda 26 milyon ton cevher işlendiği görülmektedir. Bu rakam işletmenin ekonomik hacminin büyüklüğünü ortaya koymakla birlikte, Moğolistan ve Rusya için ne kadar büyük bir ekonomik ortaklık olduğunu da ortaya koymaktadır.

Bu denli büyük bir oluşum, maden çıkarma ve işlemenin yanı sıra iki ülke arasındaki farklı alanlarda da yatırımların artmasını sağlamıştır. Özellikle ulaşım alanında, Moğolistan için oldukça yararlı yatırımlar yapılmıştır. Moğolistan için hem ticari hareketlilik hem de lojistik gelişme içeren bu yatırımlar, iş sağlama açısından Moğol halkı için de yarar sağlamaktadır. Bünyesinde barındırdığı işçilerin büyük kısmını Moğollar oluşturmaktadır. Bu sayede Erdenet, Moğolistan için ticari, lojistik ve sosyolojik açıdan önem teşkil eden bir ekonomik merkez halini almaktadır. Fakat Moğolistan'ın iç meseleleri arasında yer alan özelleştirme konusundaki tartışmalar, Erdenet'in işletilmesi konusunda da mevcuttur. Ekonomik ve siyasi açıdan böylesine

önemli ve etkin bir işletme olan Erdenet'in mülkiyet meselesi, yakın zamanda Moğol yatırımcılar ve halk için endişe içeren bir tartışma konusu haline gelmiştir. UB Post bünyesindeki gazeteci Jargalsaikhan Defacto'nun ifadesi, bu meseleyi ortaya koymaktadır:

"Mülkiyet özel veya halka açık olabilir. Hükümet hem özel hem de kamusal mülkiyetleri korumalı ve başkalarının - veya kendisinin - korumaya emanet edilen şeylere zarar vermesine izin vermemelidir. Bununla birlikte, Devlet Mülkiyet Daimi Komitesi, Erdenet Madencilik Şirketi'nin ve Mongolrostsvetmet LLC'nin yüzde 49'unun devlet mülkiyetine devredilmesi ve 13 Haziran 2016 tarihli 330 numaralı Hükümet Kararını geçersiz kılmak için 24 Ocak 2017'de teklifte bulundu ve bu tesislerin "Yüzde 100'ü devlete ait şirkettir"." (<http://theubpost.mn/2017/02/05/erdenets-49-percent-stake-is-private-ownership/> , 2017).

Moğolistan'ın hem iç hem de uluslararası ekonomisinde büyük bir paya sahip olan bu işletmenin akıbeti için ortaya çıkan endişe ifade eden bu gelişme doğrultusunda, Erdenet'in Moğolistan ekonomisi için önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Erdenet Moğolistan'ın iç siyasetinde olduğu kadar dış politikasında da etkili bir yere sahiptir. Rusya ile ortak yatırım olmasının yanı sıra, farklı ülkeler ile yapılan anlaşmalar ve projeler sonucu uluslararası bağlamda faaliyet gösteren işletme, Moğolistan'ın ekonomik olarak uluslararası arenada etkinliğini arttırmaktadır. Örneğin 1994 yılında ABD'li bir şirket ile anlaşma imzalanarak deney tesisi kuruldu. (<https://www.erdenetmc.mn/en/operation/investment/> , 2017). Bu gibi anlaşmalar ve projeler tesisin değerini arttırarak ekonomik kazanç sağlamakta ve siyasi açıdan da ülkeleri birbirine yakınlaştıracak ekonomik temelli hamlelere dönüşmektedir. Bu bağlamda Erdenet Maden İşletmesi Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerde, faaliyetleri ile büyük bir rol oynamaktadır yorumu yapılabilir.

Genel olarak Moğolistan'ın ekonomik politikası imalat ve sanayinin gelişimi üzerine kurulduğundan, Erdenet gibi ortaklıklar ve yatırımlar; Moğolistan'ın dış politika çıkarlarına uygun olduğu kadar, iç politikasındaki ekonomik hedefleriyle de örtüşmektedir. Moğolistan'ın Rusya ve denge politikasında yer alan diğer ülkeler ile oluşturduğu ekonomik ilişkilerine temel olan üç seçenek bulunmaktadır:

1. Maden sektörünün gelişimi;

2. Geleneksel faaliyetlerin modernizasyonu ve
3. Yeni faaliyetlerin geliştirilmesi (United Nations Industrial Development Organization, 2011).

Bu seçenekler çerçevesinde oluşturulan stratejiye uygun olarak atılan ekonomik adımlar, Moğolistan'ın dış siyaset hedefini oluşturmaktadır. Rusya ile olan ekonomik ilişkileri de hem denge politikası hem de belirlenen ekonomik hedefler doğrultusunda şekillenmektedir. Sovyetler Birliği döneminden bu yana devam eden siyasi ve ekonomik işbirliği, Moğolistan'ın dış politikasına uygun stratejiler ile ilerlemektedir. Özellikle 1990 sonrası dönemde, Moğolistan kendi oluşturduğu siyasi hedeflerine ve stratejilerine uygun adımlar atarak, dış politikadaki çıkarlarına yönelik anlaşmalar ve ortaklıklar oluşturma fırsatı elde etmiştir. Sovyetler dönemindeki uydu devletin yerine, karar alma mekanizmasını büyük güçler ile olan ilişkilerini göz önüne alarak oluşturan, küçük bir devlet fakat rasyonel seçimleri olan bir devlet olduğu söylenebilmektedir. Rusya ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri de, Çin ve bir sonraki bölümde ele alınacak olan ABD arasında denge politikasındaki yeri doğrultusunda şekillenmektedir. 1990 sonrası Moğolistan dış politikasındaki Rusya'nın önemi, bahsedilen siyasi ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda, Moğolistan'ın uluslararası arenadaki yerini korumak amacıyla geliştirdiği stratejilerine uygun olarak, güncel bir şekilde korunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: MOĞOLİSTAN VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİ

3.1 Moğolistan- Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinin Tarihi ve Siyasi Gelişimi

Tezin önceki bölümlerinde ele alınan Moğolistan'ın Çin ve Rusya arasındaki ilişkilerinde, tarihi geçmiş incelenirken oldukça uzun bir geçmişe sahip olduklarından bahsedilmiştir. On ikinci ve on üçüncü yüzyıldan bu yana uzanan tarihi ilişkilerin yanında, Moğolistan ve ABD arasındaki tarihi geçmiş oldukça yakın zamana dayanmaktadır. Diplomatik ilişkilerin tam manası ile yirminci yüzyılın ikinci yarısında kurulması, tarihi bağlamda ne kadar yeni ilişkiler olduğunu göstermektedir. 1990'ların son evresinde Sovyet Bloğundan ayrılarak kendi dış politika eksenini oluşturmaya başlayan Moğolistan, Amerika Birleşik Devletleri ile de ilişki kurmaya başlamıştır. 1985'te Çin-Sovyet gerginliğinin hafifletilmesi ve 1990'da Sovyet bloğunun dağılması Moğolistan'ın 1987'de Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri kurmasına izin verdi ve böylece Moğolistan'ın tanıma arayışı hemen hemen tamamlanmış oldu. (Atwood, 2004: 377). ABD'nin Moğolistan'ı tanıması ve diplomatik ilişkiler kurmaya başlaması 1987 kadar yakın bir tarihe dayanması, bahsedilen Rusya ve Çin ilişkilerinden ne kadar yeni olduğunu göstermektedir. İki ülke 27 Ocak 1987'de Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ni ortak bir tebliğde resmi diplomatik ilişkiler kurduğunda kabul etti fakat bundan önce; Amerika Birleşik Devletleri, Kennedy, Johnson, Nixon ve Carter Yönetimi sırasında çeşitli vesilelerle mazeret göstermiştir; Moğolistan temsilcileri ile yapılan iç tartışmalar ve gayri resmi görüşmeler ile dahi başarı elde edilmemiştir. (<https://history.state.gov/countries/mongolia> , 2017). Aynı zaman diliminde Moğolistan'ın BM'ye başvurularının 1946 yılından 1987 yılına dek defalarca ABD tarafından veto edilmesi, Moğolistan ve Amerika arasındaki ilişkilerin bu kadar geç yoluna girmesini açıklamaktadır. Buna rağmen ABD'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarında dahi Moğolistan'a diplomatik ziyarette bulunması, ikili arasında ileriki döneme ait ilişkilerinin bir sinyali niteliğini taşımaktadır. 1944 yılının Temmuz ayında Başkan Yardımcısı Henry Wallace Ulanbatur'u ziyaret etmiştir. (Sanders, 2003: 1). Sovyetler Birliği'nin etkisi altında ABD'den tamamen zıt bir ideoloji ile hareket eden Moğolistan'a karşı bu tavır Soğuk Savaş'ın son yıllarına kadar devam etmiştir. Sonuç itibari ile Sovyetler Birliği ve Amerika Soğuk Savaş yılları boyunca birbiri ile yarışan iki ayrı ideolojinin liderleri idiler ve Moğolistan da Sovyetler Birliği tarafından idame

ettirilen bir doğu bloğu parçasıydı. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Moğolistan'ın ulusal çıkarları doğrultusunda siyasi bir eksen belirlediği yıllara gelindiğinde, Amerika ile diplomatik ilişkilerini geliştirme, hatta bir ittifak arayışı içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda 1987 yılında sonuçlanan diplomatik ilişki kurma çabalarından sonra Moğolistan ve ABD ilişkileri büyük bir hızla gelişip, üçüncü komşu politikasına doğru evrilmiştir.

Tarihi bağlamda yeni olarak nitelendirilebilecek ilişkilere rağmen ABD, Moğolistan için Rusya ve Çin ile eşit bir stratejik öneme sahiptir diyebiliriz. Özellikle siyasi bağlamda, Moğolistan'ın denge politikası doğrultusunda ABD'nin yeri oldukça önemlidir. Kurulan denge politikasında Çin ve Rusya'ya bir alternatif olarak denklemde yerini alan ABD, 1990 sonrası Moğolistan dış politikasındaki bir diğer önemli müttefik olarak politikayı tamamlamaktadır. Bunun en önemli göstergesi ABD'nin "Üçüncü Komşu" olarak addedilmesidir. ABD'nin resmi internet sitesindeki deyişle; Rusya ile Çin arasında bulunan Moğolistan, Amerika'yı "en önemli üçüncü komşu" olarak tanımlıyor. (<https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2779.htm> , 2017). Coğrafi olarak sınır komşusu olmamasına rağmen bir ülkenin komşu olarak nitelendirilmesi, siyasi politikadaki yerini açıkça ortaya koymaktadır. Teorik olarak bakıldığı zaman üçüncü komşu politikası da bir stratejik adımdır ve Moğolistan'ın bu tanımlama içerisine aldığı tek devlet ABD değildir. Bu üçüncü ortak, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Güney Kore, Almanya ve diğer Batılı ülkelerin yanı sıra Dünya Bankası, IMF ve Asya Kalkınma Bankası gibi uluslararası finansal ve ekonomik kurumlardır. (Dashtseren, 1997: 53). Üçüncü komşu kavramı, nitelendirilen aktörler bağlamında incelendiğinde; Moğolistan'ın coğrafi olarak sadece iki komşuya sahip olması sonucu geliştirdiği ittifaklara verdiği isim olarak ele alınabilir. Özellikle sahip olduğu iki komşusu sadece bölgede değil, sistemde de büyük güçler olan Rusya ve Çin olduğu için üçüncü komşu politikası gibi bir yaklaşımın Moğolistan dış politikası için stratejik bir adıma dönüşmektedir. Gerek bölgede gerekse uluslararası sistemde siyasi ve ekonomik ortaklıkların yakınlığını tanımlamak için kullanılabilecek bu kavramda, denge politikasına da uygun olacak biçimde; Rusya ve Çin'e bağımlı kalmamak adına oluşturulan üçüncül ilişkiler anlatılmaktadır. Farklı bölgelerden farklı devletler ve çeşitli uluslararası kurumları kapsayan üçüncü komşu kavramındaki stratejik olarak en önemli aktör ABD'dir. Tezde de üçüncü komşu bağlamında nitelendirilecek olan devlet

ABD'dir. Üçüncü komşu statüsü sağlanan diğer devletlere bakıldığında, küresel bir güç olarak nitelendirilebilecek tek devletin ABD olduğu göz önüne alındığında, Moğolistan dış politikası için en önemli üçüncü komşunun ABD olduğu da ortaya çıkmaktadır. Siyasi gücün yanı sıra ABD'nin Moğolistan'a etkin ekonomik ve insani yardımları da bu algıyı pekiştirmekte yardımcı olmuştur. Kavramın içeriğine bakıldığında sadece siyasi ve askeri unsurları barındırmamaktadır; ekonomik yardımları, sosyal konularda yapılan yardımları ve projeleri de içermektedir. Buna örnek olarak; 1991'de Moğolistan'a acil enerji yardımı teklif eden ABD, 1990'ların ortalarında acil durum tereyağı ve buğday temin etti ve 1999-2002 yılları arasındaki üç yıl boyunca sert kış afetlerinde acil yardım sağlama konusunda çok aktifti. (Campi, 2005: 51). Örnekteki gıda maddesi yardımı gibi doğrudan doğruya Moğol halkına etki eden konuları içermesi, üçüncü komşu kavramının içeriğinin tüm konuları kapsadığını göstermektedir. Özellikle ABD'nin küresel bir güç olarak, bölgede Çin ve Rusya ile hâkimiyet için çekişmesi göz önünde bulundurularak “üçüncü komşu” kavramı ele alındığında, bu yaklaşımın Moğolistan dış politikası için büyük bir hamle olduğu ortaya çıkmaktadır. Çin ve Rusya'nın da Moğolistan'a aynı şekilde ekonomik ve sosyal meselelerde yardım etmiş ve edebilecek olması; ABD'nin Moğolistan iç ve dış politika konularına müdahil olması ile ilişkileri çekişmeli bir duruma sebebiyet verebilecek hale getirmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında tezde Moğolistan ve ABD arasındaki ilişkiler incelenirken üçüncü komşu politikası bağlamında analiz sağlanacaktır.

ABD küresel bağlamda büyük bir güç olduğu halde, küçük bir devlet olan Moğolistan ile birincil dereceden müttefikliği nasıl geliştirmiştir? Coğrafi olarak oldukça uzak bir konumda bulunmasına rağmen, Çin ve Rusya kadar Avrasya'da nasıl böyle bir siyasi ilişki oluşturmuştur? Bu durum üçüncü komşu politikasına uygun olarak gelişen ilişkiler bağlamında açıklanabilmektedir fakat bölgede bu iki devlet kadar önemli bir yere sahip olmasının sadece üçüncü komşu politikası ile açıklanması yeterli olmayacaktır. Üçüncü komşu kavramı kaynaklarda sadece örneklendirilen diplomatik ilişkilerden ve yardımlardan ibaret değildir. Bugün üçüncü komşu politikası zaman içinde değişmiş ve Moğolistan'ın adapte olabilirliğini gösteren bir terim haline gelmiştir. (Miliate, 2011: 19). Adapte olabilirliği kavramı, 1990 sonrası dağılan Sovyetler Birliği'nden ayrı halde uluslararası arenada demokratik bir şekilde var olan ve küresel dünyanın siyasi ve ekonomik gereklilikleri ile stratejik politikalar doğrultusunda

ittifaklar kurup, uluslararası kuruluşlar ile uyum içinde hareket eden Moğolistan'ı belirtmektedir. Bu bağlamda ele alındığında Moğolistan'ın Sovyetler Birliği sonrasında bölgedeki en kolay demokratikleşen, ABD ile kuracağı ittifak ile ABD'nin bölgedeki konumunu belirleyecek bir ülke olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani üçüncü komşu politikası sadece Moğolistan'ın ABD ile kuracağı barışçıl diplomatik bağları ve talep edilen yardımları içermemektedir. ABD'nin de bu komşuluk ilişkisi olarak addedilen ittifaktan stratejik çıkarları bulunmaktadır. Siyasi olarak demokratikleşip, ekonomik olarak liberalleşen bir Moğolistan'ın ABD'ye yakınlaşması kolaylaşmaktadır. Nihayetinde Sovyet etkisinden kurtulup, ABD'ye yakın ilişkiler kurarak; ABD'nin Rusya ve Çin etkisindeki bölgede bir müttefik daha elde etmesini sağlayacaktır. Hem de elde ettiği bu müttefikin jeopolitik yeri, Rusya ve Çin arasında konumlanması başta olması sonucu, oldukça stratejiktir. Bu doğrultuda ABD, Moğolistan'ın siyasi olarak gelişimi için diplomatik ilişkilerinin kurulduğu zamandan bu yana sürekli bir destek unsuru olmuştur. Özellikle demokratikleşmesi adına yapılan diplomatik ziyaretler iki devlet arasındaki ilişkilerin sağlam bir temelde gelişmesine olanak sağlamıştır. ABD'nin Moğolistan'ın genç demokrasisine verdiği güçlü desteğin işareti olarak, demokratik Moğolistan'ın 2005'te ABD Başkanı George W. Bush tarafından ziyaret edilmesi gösterilebilir. (Lawrence, 2011: 15). Bush'un ziyaretinin yanı sıra 1991'den itibaren aralarında James Baker'ın da bulunduğu devlet sekreterlerinin ziyaretleri, Moğolistan'ın siyasi olarak kabul gördüğünü ispat etmektedir.

Üçüncü komşu politikası hem ABD hem de Moğolistan için, 1990 sonrası dış politikada önemli bir kavram halini almıştır. Moğolistan ele alındığında, coğrafi uzaklık bir yana; ortak bir tarihi, siyasi geçmişi olmayan bir güç nasıl üçüncü komşu olarak addedilip müttefik olarak kabul edildiği konusu ele alındığında, bu noktada da denge politikası ortaya çıkmaktadır. Rusya 1990 öncesi siyasi konumu ve tarihi dönemlerden bu yana gelen ortak bağları, önemli ekonomik ilişkileri, kültürel ve sosyal ilişkileri ile önemli bir yere sahipti. Çin de onun gibi tarihi geçmişe, kültürel ve sosyal etkileşimler ve ekonomik ilişkiler ile asırlardır Moğolistan ile bağlantılıydı. Peki ABD nasıl Moğolistan ile bu iki ülke kadar yakın siyasi bağlara sahip olabildi sorusu nasıl bir cevaba sahiptir? Bunun nedeninden önemlisi, Moğolistan'ın ABD'yi neden üçüncü komşu olarak seçtiği konusudur. En önemli sebep denge politikasıdır; bölgedeki iki güçlü aktöre karşılık küresel olarak kıyaslanabilir ölçüde güçlü tek seçenek ABD'dir.

Fakat bunun yanı sıra özellikle ABD'nin üçüncü komşu olarak bir siyasi politikada yer almasının temel sebebi ABD'nin bir hegemon devlet olmasıdır. Hegemon devletler ve onların stratejileri, Moğolistan gibi küçük devletler kategorisine giren devletler tarafından takip edilen devletler olmalarına neden olmaktadır. Tezde Moğolistan'ın siyasi yönelimleri Neorealizmin yöntemlerine uygun olarak incelendiğinden, ABD'nin uluslararası sistemdeki müttefikliğinin nedeni ortaya çıkmaktadır. Neorealizm, uluslararası sistemin anarşik olduğu ve devletlerin güvenliklerinden endişe ettiklerinden, egemenlik anlayışı içinde olan bir devletle denge kuracaklarını iddia etmektedir. (Jesse vd. , 2012: 11). Moğolistan'ın da dış politikadaki önceliği güvenlik olduğu için, bu doğrultuda kendini hem bölgesel hem de küresel olarak güvencede tutabilmesi için, ABD'nin de içinde bulunduğu bir siyasi denklem kurduğu görülmektedir. Moğolistan asgari olarak kendi güvenliğini ve uluslararası sistemde muhafazasını isteyen ve ulusal egemenliği doğrultusunda sistemde var olmak isteyen üniter bir aktördür. Bu doğrultuda denge politikasında ABD bölgedeki tek hegemon değildir. Rusya ve Çin de aynı statüde olduğundan; Moğolistan bu üç gücü birbirine karşı, birbiri ile dengelediğinden önceki bölümlerde bahsedildiği gibi “küçük fakat akıllı devlet” konumunda politikasını sürdürmektedir. Çünkü hegemonlar belirli sınırlar korunmadığı zaman tehdit demektir. Küçük devletlere oranla oldukça güçlü aktörler oldukları için, doğru stratejiler kurulmadığı takdirde uydu devlet olabilmek tehlikesi dahi ortaya çıkabilmektedir. 1990 öncesi Moğolistan ve Sovyetler Birliği arasındaki siyasi durum göz önüne alındığında, tam olarak bağımsız bir aktör olmayı başaran Moğolistan için denge politikası, güvenliği için hayati önem arz etmektedir. Aksi takdirde Sovyetler Birliği döneminde olduğu gibi siyasi bağımsızlığını kendi elinde tutamayacak hale gelmesi ihtimali ortaya çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler literatüründe bandwagoning olarak tanımlanan, yani uluslararası sistemde, güçler dengesi bağlamında daha zayıf devletler daha güçlü ya da hâkim bir ittifaka katıldığında ortaya çıkan durum da mevcuttur. (Dunne vd. , 2016: 359). Moğolistan'ın ABD ile kurduğu ittifakın ulusal bağımsızlığına engel olmaması oldukça önemlidir. Bu bağlamda hegemon olarak nitelendirilecek güçlerle kurulan yakın ilişkilerde, denge politikası kurmak ve stratejik adımlar atmak devletin ulusal çıkarları için birincil öncelik taşımaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel bir hegemon olarak, stratejisi doğrultusunda Moğolistan'a hem uluslararası sistemde hem de bölgede müttefik

olmasının başlıca nedeninin hegemon oluşu kabul edildiğinde; hegemon ABD'nin Moğolistan tarafından sistematik davranışlarının takip edileceği teorik olarak ortadadır. Bahsedildiği üzere Moğolistan denge politikası doğrultusunda ABD'yi oldukça yakın müttefik olarak kabul etmiştir. Bu ittifak ilişkisinde Moğolistan'ın ABD'nin hangi davranışlar çerçevesinde öncül olarak kabul ettiği bir başka önemli noktadır. Bir hegemon ve takipçisi arasındaki ilişkilerin biçimini belirleyen belirli stratejiler mevcuttur. Bunlar; yumuşak denge stratejisi, birbirine bağlı düşüş stratejisi, tehdit, katılmama stratejisi, uyum, bağ stratejisi ve tarafsızlık stratejisidir. (Jesse vd. , 2012: 12-13). Bu stratejiler Moğolistan gibi takipçi devletlerin, büyük güçler ile ilişkilerini düzenlemelerinde belirleyici unsurlardır. Sayılan stratejiler devletlerin birbirine yakınlık derecesini tanımlayabilecek şekilde gruplandırılabilir. Buna göre yumuşak denge stratejisi, uyum ve bağ stratejisi güçlü devlet ile yakın ilişkilere sebebiyet verirken; tehdit, katılmama stratejisi ve tarafsızlık stratejisi daha mesafeli ilişkileri ifade etmektedir denilebilir. Moğolistan ve ABD arasındaki ilişkiler incelenirken, özellikle yumuşak denge stratejisinin etkili olduğu yorumu yapılabilir. Yumuşak denge stratejisi, yumuşak güç kavramı ile benzerlik gösteren kavramlar üzerine kuruludur. Diplomasiye dayanan siyasi ilişkiler, uluslararası kurum ve kuruluşlarla desteklenmiş ekonomik ilişkiler ve uluslararası hukuka dayanan anlaşmalar çerçevesinde şekillenen ilişkiler doğrultusunda; Moğolistan'ın dış politikasına uygun bir müttefiklik ilişkisi oluşturan bir stratejidir. Bu noktada ABD'nin gücü ve güvenlik için ortak noktadaki politikalar kabul edilir fakat denge politikası da korunarak tamamen güçlü devletin siyasi hakimiyetine girmek de reddedilir. Her iki devletin de 1990 sonrası dış politikalarında denge, uyum ve barış ortamına yönelik davranışlar temeli bulunduğundan, günümüz ilişkileri için sayılan stratejilerden tehdit stratejisi gibi olumsuz ya da katılmama stratejisi gibi bağlantısız stratejilerin tercih edilmediği görülmektedir. Bunun yerine benimsenen strateji doğrultusunda, ABD'nin öncülüğünü yaparak Moğolistan'ın uluslararası siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda faaliyet gösteren kuruluşlara katılması ve uluslararası sisteme uyum sağlaması konusunda gelişen bir ilişkileri bulunmaktadır. Bölümün ilerleyen kısımlarında bahsedileceği üzere, jeopolitik olarak önemli bir yerde bulunan Moğolistan üzerinde etki kurmak isteyen ABD ve bu etkiyi denge politikası ile birlikte yürüterek sunulan siyasi ve ekonomik ortaklıklardan stratejik olarak yararlanmayı başaran Moğolistan arasında, devletlerin dış politika çıkarlarına uygun adımlar

doğrultusunda gelişmekte olan bir ilişki mevcuttur. Siyasi ve askeri açıdan değerlendirildiğinde bu duruma verilebilecek en önemli örnek Birleşmiş Milletler ve NATO'dur.

Moğolistan'ın Birleşmiş Milletler ile temasa geçmesi 1946 yılına dayanmaktadır. 1961'de BM üyesi olana dek pek çok defa teklifi geri çevrilmiştir. Bunda ABD'nin gerçekleştirdiği vetolar oldukça etkili olmuştur. Fakat özellikle 1990 sonrası değişen uluslararası denklem sonucunda yaklaşan ABD ve Moğolistan ilişkilerine paralel olarak, Moğolistan'ın BM ilişkileri de gelişmiştir. ABD'nin Moğolistan'ın demokratikleşmesindeki destek politikalarına benzer faydalar içeren BM üyeliği; Moğolistan'ın 1990 sonrası uluslararası sisteme entegre olması ve güvenlik ile ilgili oluşturduğu dış politikada aynı yönde faydalı olmuştur. 27 Ekim 1961'de tam teşekküllü üyeliğinden bu yana, Moğolistan BM'ye aktif bir üye olarak katılmıştır ve faaliyetleri ile amaçlarına katkıda bulunmuştur. (<https://www.un.int/mongolia/mongolia/mongolia-and-united-nations-0> , 2017). BM'nin resmi sitesinde yayımlanan raporlar ve konuşmalar incelendiğinde, Moğolistan'ın BM'de uluslararası güvenlik, BM barış gücü operasyonları ve kalkınmakta olan ülkelere özel sosyo-ekonomik hususlara etkinlik gösterdiği görülmektedir. 29 Eylül 2015'te New York'ta, Moğolistan Başkanı Tsakhiagiin Elbegdorj 'un BM'nin 70. Yıldönümü için yaptığı konuşmasından (Statement by Tsakhjarghn Elbegdorj, President of Mongolia, At the General Debate of the 70TM Session of the United Nations General Assembly, 2015) verilecek örnekler, BM'nin Moğolistan için sayılan işlevlerini özetler nitelikte olacaktır:

Moğolistan, daima mütevazı payını küresel refah için taahhüt etmektedir:

-Biz, Moğolistan, katkıda bulunmaya hevesliyiz. Mavi kasklarımız gururla BM uluslararası barış güçleriyle birlikte uluslararası ticaret düzenini ve güvenliğini sağlamak için hizmet etmektedir. Moğolistan, dünyadaki en büyük 20 barış gücü katkıda bulunanlardan biri oldu. Şu ana kadar, 14.000 Moğolistan barış gücüsü, küresel sıcak noktalarda aktif olarak görev yapmaktadır. Bu, nüfusumuzun büyüklüğü ile karşılaştırırsanız önemli bir sayıdır.

- Küresel istikrarı çok önemsiyoruz. Moğollar, dünyadaki nükleer silahları ortadan kaldırarak gezegenimizi korumamız gerektiğine inanmaktadır. 23 yıldır ülkemiz nükleer silahsız bir statüye sahiptir. Nükleer enerji üretmek isteyen her ulus, bağımsız komşularının güvenliğini ve

güvenliğini tehlikeye atmalıdır. Bu zorlukların çözümünün, izole edilmekten çok nişan olduğuna inanıyoruz.

- Ülkeler arasında çok taraflı işbirliğinin ve karşılıklı güvenin güçlendirilmesinin Asya'da hayati olduğuna inanıyoruz. Moğolistan hıızalanmamış bir ulus, barış ve güvenliği teşvik eden “dürüst bir komisyoncudur”. "UEA Güvenlik Konusunda Ulaanbaatar Diyaloğu" olarak adlandırılan Helsinki diyaloğuına benzer bir bölgesel girişim başlattık. Bu güvenlik inisiyatifi dahilinde, Moğolistan barındırılan ve huzur ve güvenlik sorunlarını incelemek için çok taraflı toplantılar, konferanslar ve sempozyumlar gerçekleştirmeyi planlamaktadır.

- Ülkemiz ayrıca iki yıl boyunca dünyanın en saygın demokrasi hareketi “Demokrasi Topluluğu'nun” başkanlığını başarıyla gerçekleştirdi; şu anda Moğolistan Özgürlük Online Koalisyonuna başkanlık etmektedir. Bu önemli topluluğa önderlik eden ilk Asya ülkesi olarak, evrensel internet erişimini, tüm BM üyeleri tarafından kabul edilmesi için internet özgürlüğu konusunda kapsamlı bir sözleşmeyi destekliyoruz. Büyük dijital devrimi ilerletmek için toplu olarak çalışmaya ve insanlığa daha fazla refah getirecek herkesin ilgisini çekiyorum.

BM Moğolistan'ın ulusal egemenliğini sağlayıp, hem bölgesel hem de uluslararası arenada güvenliğini işbirlikleri aracılığı ile sağlaması açısından oldukça önemli yere sahiptir. Yukarıda örnekte bahsedilen Demokrasi Topluluğu'nun da Moğolistan'ın gelişmesi için önemi oldukça büyüktür. Demokrasi Topluluğu, ülkelerin demokrasi olarak gelişmesi için gerekli olan hak ve özgürlükleri tanımlamaktadır. Varşova Deklarasyonu, Demokrasi Topluluğu için yol haritasıdır ve bu belge, 2000 yılında Varşova Deklarasyonu'nu imzaladıklarında 106 ülkenin tanıdığı demokratik ilkelere bağlı olanlar için bir işaret olarak da hizmet etmektedir.

(<http://www.community-democracies.org/values/warsaw-declaration/> , 2017)

Moğolistan da bu ülkelerden biridir ve güncel olarak incelendiğinde, toplulukta etkinliğinin devam ettiği görülmektedir. Örnek olarak; 2013 yılında Moğolistan, Demokrasiler Topluluğundaki küresel hareketin başarıyla yürütülmesini desteklemek için her yıl 150.000 Amerikan Doları katkı sağlamaya taahhüt vermiştir.

(<http://www.community-democracies.org/mongolia-pledges-usd-150-000-for-community-of-democracies/> , 2017).

ABD ise Moğolistan'ın Batı'ya yaklaşıp, bu organizasyonlara üye olması açısından önem taşımaktadır. Denilebilir ki Moğolistan'ın demokratikleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin etkisinden çıkıp bağımsız bir devlet oluşunda; ABD'nin Moğolistan'ın gelişimi üçüncü komşu politikasına uygun bir

biçimde destekleyerek, BM gibi kuruluşlara katılımına etkili olması sonucu ile yön vermiştir. 1990'dan itibaren Moğolistan'ın demokratikleşmesinde ve güvenlik konularında yardımcı olan BM ile ilişkileri, güncel olarak devam etmektedir. Sadece bu konularda değil, sosyal ve ekonomik meselelerde de güncel olarak projelerin devam ettiği görülmektedir. BM'nin resmi verileri incelendiğinde, son olarak 1 Şubat 2017'de New York'ta Moğolistan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Nomtoibayar Nyamtaishir'in sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için yoksulluğun ortadan kaldırılması için stratejiler hakkında yaptığı açıklama bulunmaktadır. (https://www.un.int/mongolia/statements_speeches/statement-hemr-nomtoibayar-nyamtaishir-minister-labour-and-social-protection , 2017). BM aracılığıyla istikrarlı bir ekonomik büyüme ve eğitim, sağlık, istihdam gibi hususlardaki sosyal konuların da gelişiminin sağlanması, Moğolistan'ın demokratik ve bağımsız bir devlet olması açısından aldığı desteğin önemini gösteren bir örnektir.

Moğolistan'ın bölgede ve uluslararası sistemdeki birincil endişesinin güvenlik olduğu göz önünde bulundurulursa, NATO'nun amaç itibarı ile neden örnek olduğu açıklanabilir. Küçük devletler için uluslararası güvenlik kuruluşları tarafından güvence altında olmak, güvenlik endişelerini büyük ölçüde azaltabilecek bir adımdır. Moğolistan için hem bölgedeki komşuları için hem de uluslararası sistemdeki yeri için duyduğu güvenlik endişesi için NATO gibi bir kuruluşun önemi ortadadır. Şuan itibarı ile Moğolistan NATO'nun bir üyesi değildir ancak aktif ortaklıkları ve işbirlikleri bulunmaktadır. 1990ların sonundan itibaren uluslararası sisteme adapte olabilmek için sistemdeki aktörlerle ilişkilerini geliştiren Moğolistan'ın NATO ile 2005 yılından bu yana işbirliğine dayanan, barış amaçlı operasyonlarda rol alarak ilerlettiği bir ilişkisi bulunmaktadır. Moğolistan ve NATO, barış, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve uluslararası güvenliğe ilişkin ortak bir taahhüde dayanarak Mart 2012'de birlikte çalışabilirliği artırmak, küresel güvenlik konularını ele alan planlar geliştirmek için; kriz önleme ve yönetimi için mekanizmalar ve kapasite geliştirmeden yola çıkan bir "Bireysel Ortaklık ve İşbirliği Programı" (IPCP) kabul ettiler. (http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85297.htm , 2017). Güncel olarak da destek operasyonlarında yer almaktadır. NATO'nun resmi verileri incelendiğinde, Moğolistan'ın 2005- 2007 yılları arasında Kosova Gücü'ne, 2010'da Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nde, Ağustos 2014'ten bu yana ise NATO'nun

Ortaklık Eğitim ve Eğitim Merkezleri ağı kapsamında Moğolistan'daki eğitim merkezi ile yer aldığı görülmektedir. Bu katılımlar ve işbirlikleri Moğolistan'ın NATO hedefi için stratejik adımlar attığını göstermektedir. ABD, NATO ve Moğolistan'ın stratejik planlarının ortak noktasına bakıldığında ise, Moğolistan'ın jeopolitik konumunun önemi yine ortaya çıkmaktadır. Moğolistan ABD Pasifik Komutanlığı'nın sorumluluk alanına aittir; bu nedenle Washington, Pekin'e, Seul'e ve Tokyo'ya coğrafi yakınlığı sayesinde Orta Asya ile ilişkilendirmek yerine Ulaanbaatar'ın Kuzeydoğu Asya ile entegre olma arzusunu desteklemekle daha fazla ilgilidir. (Jargalsaikhan, 2012: 4). ABD'nin Kuzeydoğu Asya'daki planları için bir adım noktası oluşturan Moğolistan'ın yeri ve NATO'ya katılımı, NATO aracılığı ile askeri ve siyasi olarak ABD'nin planlarını desteklemektedir.

Söz konusu işbirliklerinin geliştirilip, kalıcı bir üye olması için de ABD'nin yönlendirmeleri oldukça gereklidir. Üçüncü Komşu Politikası kapsamında, Batı'daki en güçlü komşusu ve müttefiki ABD olduğu için, bu süreçte ABD'nin desteği Moğolistan için stratejik öneme sahiptir. Bu bakımdan ABD ve Moğolistan arasındaki siyasi ilişkiler, Moğolistan'ın uluslararası kuruluşlara entegre olma aşamasında yardımcı bir ortaklıktır. Fakat aynı zamanda bölgedeki diğer güçler olan Rusya ve Çin'in bu durum karşısındaki davranışı, Moğolistan'ın denge politikası için önem taşımaktadır. Güvenlik amacı ile asım attığı bu ortaklığın, bölgesel açıdan güvensizlik yaratacak bir hamleye dönüşmemesi için stratejik bir ilerleme kaydedilmelidir. Moğolistan NATO ile diğer komşuları arasındaki dengeyi bozduğu zaman, Rusya ve Çin'in hem ekonomik ilişkilerde hem de diplomatik uygulamalarda görülecek tepkileri ortaya çıkabilme ihtimali olabilir. Tezin önceki bölümlerinde bahsedildiği üzere, Çin ve Rusya ile siyasi ve ekonomik olarak pek çok işbirliğine sahip olan Moğolistan'ı uyarmak için uygulayacakları farklı yaptırımlar gözlemlenebilir. Hem Çin hem de Rusya, iş dünyasındaki gizil eylemler yapmanın yanı sıra, Ulaanbaatar'ın başkalarıyla çok fazla uğraşmasını önlemeye yönelik teşvik edici önlemler ile tepki göstermektedirler. (Helbig, 2014: 9). Moğolistan'ın uluslararası sisteme entegre olarak bu kuruluşlarda bulunması doğru bir adım olmakla birlikte, bölge komşularını karşısına almaması adına stratejik adımlar halinde gerçekleştirilmesi doğru olacaktır. Bu sayede herhangi bir siyasi ya da ekonomik önlem ve yaptırım ile karşı karşıya kalmadan, denge politikası doğrultusunda hareket etmiş olacaktır.

Moğolistan ve ABD arasındaki güncel siyasi ilişkilerin de mevcut stratejiler doğrultusunda ilerlediği görülmektedir. Bu doğrultuda iki ülke arasındaki işbirliğinin gelişmesi adına, 2004 yılının temmuz ayında Moğolistan ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Ortak Beyan deklarasyonu önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bush ve Baganabdi döneminde imzalanan anlaşma, ikili arasındaki ortaklığı desteklemesinin yanı sıra; ABD'nin Moğolistan'ın demokratikleşme ve küreselleşme sürecini tanıyıp desteklemesi açısından da önem taşımaktadır. Başkan Bush, Birleşik Devletlerin Moğolistan'ın demokratik ve ekonomik geçiş ve reformlarına verdiği güçlü desteği dile getirdi ve Moğolistan'ın olgun ve istikrarlı demokrasi ve özel sektör liderliğindeki serbest piyasa ekonomisi olma yolundaki ilerlemesini memnuniyetle karşıladı. ("Joint Statement Between the United States and Mongolia" , 2004). Bu anlaşma, ABD'nin Moğolistan'ı hem siyasi hem de ekonomik bağlamda destekleyerek, müttefiki olarak gelişmesi yönünde etkilediğini gösteren bir anlaşmadır. Moğolistan'ın serbest piyasa ekonomisinde gelişme çabaları, 1990larla birlikte dağılan Sovyet Bloğundan ayrılması ve ABD'ye yaklaşması bakımından Batı dünyasına, dolayısıyla küresel siyasete ve küresel ekonomiye yaklaştığını göstermektedir. ABD de böyle bir çabada olan bir Avrasya ülkesi olan Moğolistan ile kuracağı yakın ilişkiler ile bölgede stratejik bir ortak ve aynı zamanda bölge içinde, bölge güçleri olan Rusya ve Çin ile doğrudan bir rekabet ortamına sahip olabileceği bir ortağını desteklemektedir. Moğolistan'ın siyasi ve ekonomik açıdan demokratik ve serbest piyasa ekonomisine sahip olan bir devlet olma yönündeki adımlarının desteklenmesi; sadece ABD'nin bölge politikalarına yönelik değil, aynı zamanda Moğolistan'ın 1990 sonrası dış siyasetindeki stratejik amaçlarını gerçekleştirmesine yönelik faydaları bir arada bulundurmaktadır. Moğolistan ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Ortak Beyan Anlaşması incelendiğinde görüldüğü üzere, bu tip anlaşmalar iki devlet için ortak stratejik amaçları karşılaması açısından, ilişkileri güçlendirici etkilere sahiptir. Ayrıca bu anlaşma Moğolistan'ın dış siyasetinde öncelikli olarak gözettiği güvenlik unsurunu da içermektedir. Başkan Bush, Moğolistan'ın uluslararası terörizmle mücadele konusundaki kararlılığını memnuniyetle karşıladı ve Moğolistan'ın Irak'taki Çokuluslu Gücüne barışı koruma taahhüdü de dahil Afganistan ve Irak'ın istikrar ve yeniden inşasına katılımını alkışladı. ("Joint Statement Between the United States and Mongolia" , 2004). Moğolistan'ın kendi komşuları dışındaki güvenlik tehditlerine

kayıtsız kalmaması, güvenlik ve barış olgusuna uluslararası bağlamda önem verdiğini göstermektedir. Bu durum hem Moğolistan'ın dış politikasını uluslararası sistemde kabul görmesine hem de güvenliğini koruması için kendine farklı müttefikler edinmesine fayda sağlamaktadır. Sonuç olarak anlaşma incelendiğinde, Moğolistan ve ABD arasındaki genel ilişkileri özetlediği gibi Moğolistan'ın genel dış siyasetini de özetlediği görülmektedir. Demokratikleşmiş bir siyasi hayat, modernleşmiş ve işbirliklerini arttırmış bir ekonomik hayat ve tüm bunları çevreleyen güvenlik kavramı. İki devlet arasındaki stratejik ortaklığın bu unsurları destekleyici oluşu, ABD'nin üçüncü komşu olarak kabul edilip, yakın ilişkiler kurulan bir devlet oluşunu açıklar niteliktedir.

İki devlet arasında imzalanan deklarasyonlar incelendiğinde, güncel anlaşmalar halen yumuşak denge stratejisinin prensipleri çerçevesinde oluşturulmakta olduğu görülmektedir. 2007 yılında imzalanan Amerika Birleşik Devletleri ve Moğolistan Arasındaki İşbirliği İçin İlkelerin Beyanı belgesindeki içerik bunu açıkça ortaya koymaktadır. Resmi belgenin sayılı numaralardaki ilkeleri incelendiğinde:

1. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve şeffaflık gibi demokratik değerlere bağlılıklarıyla karakterize edilen güçlü demokrasiler ve canlı bir özel sektörün öncülük ettiği sağlam piyasa ekonomileri en iyi ortak yapar;
2. Güçlü bir ticaret ilişkisi kurmak ikili ilişkilerin genişlemesi açısından önemlidir ve açık bir yatırım ortamı sağlanması ve ticarete ve yatırımda engellerin azaltılmasına ve ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler bu sürecin anahtarıdır,
3. İkili ve çok taraflı güvenlik ve istikrar faaliyetlerine katılım, küresel barışı koruma operasyonlarında ve insani yardımların başarılı bir şekilde uygulanmasında ve afet yardımı faaliyetlerinin yürütülmesinde personelin ve ekipmanın birlikte çalışabilirliği için bir anahtardır.
7. Barış, adalet ve refahı geliştirmek için ortak çıkarlara dayanan Amerika Birleşik Devletleri ile Moğolistan arasında kapsamlı ve eşit bir ortaklık hem uluslara hem de bölgeye fayda sağlamaktır. (Declaration of Principles for Closer Cooperation Between the United States of America and Mongolia, 2007).

Maddeleri, iki ülkenin de ilişkilerini oluştururken uyguladığı stratejilerin bir özeti niteliğindedir. Hem siyasi hem de ekonomik anlaşmaların temelini oluşturan;

uluslararası hukuk kuralları, güvenlik olgusu ile uluslararası sistemde ve bölgede müttefiklik olgusunu kanıtlar nitelikte bir deklarasyondur.

İki devlet arasındaki ilişkilerin temelini örnekleyebilecek bir diğer resmi veri ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un 9 Temmuz 2012'de Moğolistan'da Uluslararası Kadın Liderliği Forumu'nda yaptığı konuşmadır. Bu konuşmada Moğolistan'a on yedi yıl önce yapmış olduğu ziyaretten de bahsederek, Moğolistan'ın geçirdiği demokratikleşme sürecinin başarısı, seçim sisteminin başarıyla işlemesi, parlamentonun seçilen yeni kadın üyeleri konuları hakkında konuşmuştur. Moğolistan'ın siyasi başarısından bahsederken; Moğolistan'ın geleceği hakkında kendi düşünceleri olan güçlü komşularla çevrili olan Moğol halkı, tek partili bir Komünist diktatörlüğünden çoğulcu, demokratik bir siyasi sistem haline getirme cesareti ile bir araya gelmiştir demiştir. (<http://www.cfr.org/women/clintons-remarks-international-womens-leadership-forum-july-2012/p28686> , 2017). Konuşmada belirtilen demokratik gelişme sürecinin ABD tarafından desteklendiğinin görülmesi, Moğolistan'ın uluslararası sisteme dahil olma hedefinin gerçekleştiğini kanıtlayan örneklerden biridir.

Moğolistan tarafından ABD'ye gerçekleştirilen diplomatik ziyaretler aracılığı ile de ilişkilerin düzenli ve sağlam bir zemine yayıldığı görülmektedir. Güncel diplomatik ziyaretlerin içeriğine dair Elbegdorj 'un 2011 yılında yaptığı ziyaret örnek olarak incelenebilir. Görüşme sonrasında imzalanan karar, iki devlet arasındaki ilişkilerin güncel olarak da aynı çizgide ilerlediğini belirtmektedir. Karar incelendiğinde özetle şu maddelere ulaşılmaktadır:

1. Moğolistan Devlet Başkanı Tsakhiagiin Elbegdorj 'un Washington'a yaptığı ziyaret, hükümetler ile Birleşik Devletler ve Moğolistan halkları arasındaki artan dostluğu ortaya koymaktadır.
2. Demokratik reformların ilerletilmesi ve yatırımın korunması için Moğolistan halkının ve Moğolistan hükümetinin devam eden taahhüdü kabul etmelidir.
3. ABD hükümeti, Moğolistan'la ekonomik, akademik ve kültürel işbirliğini teşvik etmeye ve Moğolistan için uluslararası mali yardımı desteklemeye devam etmelidir. (In the Senate of the United States Resolution Resmi Belgesi <https://mongolia.usembassy.gov/root/media/pdf/mdm11426.pdf> , 2017).

Güncel siyasi ilişkilerin boyutunu ortaya koyan bu diplomatik ziyaret ve sonucunda alınan karar, Moğolistan ve ABD arasındaki devam eden siyasi ilişkinin demokratikleşme ve Amerika'nın devam etmekte olan desteğini gösteren bir örnektir. Ayrıca Moğolistan'a yapılan yatırımların devamlılığını desteklediğini açıkça göstermektedir.

Bunun yanı sıra iki devlet arasında farklı ekonomik anlaşmalar ve uluslararası kuruluşlara katılım ve buradaki işbirliklerinin sürdürülmesine yönelik sayılanlara benzer birçok anlaşma bulunmaktadır ve onlar da aynı temel ilkeler doğrultusunda oluşturulmuşlardır. İleriki kısımlarda bahsedilecek olan ticari anlaşmalar, ekonomik ve insani yardım anlaşmaları ve uluslararası organizasyonlara yönelik anlaşmalar ile iki devlet arasındaki ilişkinin temeli ve koşulları daha ayrıntılı olarak yorumlanacaktır. Fakat iki devlet arasındaki diplomatik adımların temeli, verilen örnekler doğrultusunda, güvenlik tabanında karşılıklı ulusal çıkarların sağlanması ile geliştirilen karşılıklı işbirliğidir denilebilir. Moğolistan'ın denge politikasını gözeterek oluşturduğu bu ittifak, tezin dayanak noktalarından biri olan küçük devletler yaklaşımına uygun olarak; güçlü devletlerin gücünü, ulusal çıkarları ve güvenliği, hem bölgede hem de uluslararası sistemde sağlayabilmesi adına ABD'nin önemini ortaya koymaktadır. ABD için de oldukça önemli bir bölge olan Avrasya'da yakın bir ortak edinmek sayılan unsurlar için önemli olduğu kadar jeopolitik meselesinin önemini de ortaya çıkarmaktadır. Diğer ülkeler ele alınırken olduğu gibi, ABD ile olan ilişkilerin incelenmesinde de jeopolitik bir inceleme yapmak iki devlet arasındaki ortaklığı tanımlamak adına açıklayıcı olacaktır.

3.2. Moğolistan'ın ABD İçin Önemi ve Yeri & ABD'nin Moğolistan İçin Önemi

Moğolistan'ın bulunduğu alanın jeopolitik durumunun öneminden, tezde Çin ve Rusya ile olan ilişkilerin açıklandığı bölümlerde bahsedilmişti. Özellikle giriş bölümünde Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi doğrultusunda Moğolistan'ın jeopolitik yeri ve uluslararası sistemdeki kilit noktalardan biri oluşu açıklanmıştı. ABD için Moğolistan'ın başlıca önem teşkil ettiği konu jeopolitik yeri ve jeostratejik önemidir. ABD için Moğolistan'ın jeopolitik konumu aynı sebepler ile önemlidir. Avrasya'nın hem Kara Hakimiyet Teorisi doğrultusunda hem de ABD'nin Soğuk Savaş'ın hemen bitiminde elde ettiği tek başına süper güç olma durumu sonucunda,

Avrasya'ya hükmetme politikaları doğrultusunda jeopolitik önemi anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra 1990'ların başında, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu eş değer rakibinin ardından tek başına küresel bir güç konumuna gelen ABD için Avrasya; Sovyetler Birliği'nin etkisinden kurtulan bölgeye hükmetmek için oldukça önem arz etmekteydi. Moğolistan'ın, ABD için küresel boyutta önemsenmesi gereken iki büyük güç olan Rusya ve Çin arasında konumlanmış olması öncelikli jeopolitik hedef olmasına neden olmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri için Avrasya stratejisi, jeostratejik açıdan dinamik devletlerin amaca yönelik yönetimini ve jeopolitik olarak katalizör devletlerin dikkatle el atında tutulmasını içerir. (Brezinski, 1997: 63). Buradaki katalizör devletlerden en stratejik noktada konumlanmış olanının Moğolistan olduğu söylenebilmektedir. ABD açısından tek bir devlet ile kurulacak yakın diplomatik ilişkilerin, hem Rusya'yı hem Çin'i bu denli yakından takip etmesine olanak veren tek devletin Moğolistan olduğu görülmektedir. Moğolistan'ın bu konuda tek olarak nitelendirilmesindeki neden jeopolitik yeridir. Bölgede ABD ile yakın diplomatik ilişkiler içerisinde bulunan tek ülke Moğolistan olmamakla birlikte, gerek coğrafi konumu gerekse ortak ekonomik projeler ile bu önemli güçler arasında aktif bir köprü olarak yer alması, özel bir yere sahip olmasına neden olmaktadır.

ABD'nin Avrasya'daki politikası 1990'dan günümüze kadar temel hedefte aynı doğrultuda ilerlese de, zaman içinde farklılık göstermiştir. 1990'a kadar Soğuk Savaş süresince Sovyetler Birliği'nin komünist bloğuna karşılık olarak kapitalist blok olarak yer alan ABD, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu uluslararası sistemdeki güçler arasında konumu ve potansiyeli itibarıyla tek büyük güç olarak nitelendirilmiştir. Bazı açılardan, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki çekişme jeopolitik uzmanlarının en sevdikleri teorinin gerçekleştirilmesini temsil ediyordu: Hem Atlantik hem de Pasifik Okyanusu'nda egemen olan, dünyanın en önemli deniz kuvvetleri, (Moğol İmparatorluğu'nun kapladığı toprakları hatırlatan) Avrasya'nın merkezi topraklarında hüküm süren dünyanın en önemli kara kuvvetlerine karşı yarışıyordu. (Brezinski, 1997: 21). En büyük çekişme de Sovyetler Birliği'nin en çok güvendiği ve hakim olduğu alan olan Avrasya bölgesinde yaşanıyordu. Fakat bu çekişmenin sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılması, ABD'yi rakipsiz bırakarak, Avrasya politikasına daha fazla yoğunluk vermesine olanak tanımıştır. Moğolistan'ın da

bu bölgede bulunması sonucu, oluşturulan politik denklemde büyük güçlerle birlikte yer almasını sağlamıştır.

Soğuk Savaş süreci göstermiştir ki, savaşmak sadece askeri güç ile sağlanan bir fiil değil; ideolojik, ekonomik, siyasi ve kültürel olarak üstünlük elde etme çabasını da ifade etmektedir. Yumuşak güç olarak nitelendirilen unsurlar da söz konusu bölgeyi etki altına almak amacına dahildir. Uluslararası sistemde komünist bloğu geçerek, Moğolistan'ın da içinde bulunduğu hakimiyet alanlarında egemen güç olma niyeti ile atılan adımlar temel olarak bu güç türüne aittir. ABD de bu doğrultuda hareket ederek, Moğolistan'ı jeopolitik bağlamda gerekli bir müttefik olarak görerek, Moğolistan ile olan dış politikasını belirlemiştir. 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin siyasi etkisinden çıkan Moğolistan'ın uluslararası sisteme uyum sağlayıp, demokratikleşmesini tamamlayarak, siyasi ve ekonomik açıdan küresel politikaya uyumlu bir dış politika yapması gerekmektedir. ABD bu noktada Moğolistan'ın hem üçüncü komşusu olarak, hem de IMF gibi uluslararası kuruluşlara katılımında aktif rol oynayarak, Moğolistan'ın geçiş sürecinde yakın bir ittifak sağlamıştır. Tezin ileriki kısımlarında bahsedilecek olan bu kuruluşlar Moğolistan'ın sisteme entegre olması bakımından oldukça etkili olmuşlardır. Çünkü 1990 öncesi Moğolistan siyasi hayatı, Sovyetler Birliği ekseninde, sistemden izole bir biçimde şekillenmekteydi ve Moğolistan bu uyum sürecinde ABD gibi bir gücün ittifakına ihtiyaç duymaktaydı. Ayrıca Moğolistan'ın 1990 sonrası denge politikası için ABD ile kuracağı ittifak, dış politika davranışları için denklemi tamamlayan üçüncü güç konumundaydı. ABD açısından ise NATO, AB gibi kuruluşlar ortaya çıkan ABD'nin Avrasya hakimiyetinin Batı kanadı gücünü; doğu kanadındaki gücünü ise Kore, Japonya ve Çin ile olan siyasi ve ekonomik işbirliği adımları oluşturmaktadır. 1990 sonrası dönemde ABD ile yakın ilişkiler içindeki Japonya'ya benzer Çin ilişkileri oluşturulabildiği takdirde, ABD ile işbirliği içinde hareket eden bir Çin ile hem bölgede hem de Moğolistan'da ABD'nin stratejisi doğrultusunda adımlar atılmış olacaktır. Fakat Çin uluslararası sistemde Japonya'dan çok daha büyük bir güce sahip olan bir aktör olduğu için, ABD'nin kendine eşdeğer bir güce karşı oluşturduğu politika, Japonya ile olandan farklı olacaktır. Sonuç olarak bölge stratejisi için Çin de Rusya kadar önemli bir aktör olarak ABD'nin bölge politikasında yer almaktadır.

1990'ların başında Amerikan hegemonyası küresel olarak rakipsiz görünmekteydi. Soğuk Savaş'ın bitiminden hemen sonra rakipsiz kalan ABD'nin tek güç olma durumu uzun yıllar devam etmemiştir. Tezde ele alındığı üzere Çin ve tekrar toparlanan Rusya özellikle Avrasya'da ve konu itibariyle Moğolistan'da tekrar etkili olmaya başlayarak, ABD'ye rakip güçler olacak davranışlar sergilemeye başlamışlardır. Rusya'nın Putin dönemi ile Avrasya politikalarına dönüş yapması Moğolistan ile olan politikasını daha öncelikli hale getirerek ABD'ye tekrar siyasi bir rakip olmuştur. Çin'in ise son yıllarda ekonomik açıdan yükselişe geçmesi; Moğolistan ile yumuşak güç uygulama bağlamında ekonomik ve diplomatik ilişkilerini yoğunlaştırması, Çin'i de ABD için önemli bir rakip haline getirmiştir. Soğuk Savaş'ın hemen ardındaki yılların aksine, ABD Moğolistan ile yakın bir müttefik olmasına karşılık, bölgedeki tek etkili güç değildir. Brezinski 'nin görüşleri bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“Bu yeni gerçekliğin pratik kabulü, 2008 yılında Asya, Afrika ve Latin Amerika'dan yeni ülkelerin şimdiye kadar Batılı finansal karar alıcıların kulübü olagelmiş G-8'e girişiyle, bu çemberin temsiliyeti daha geniş olan G-20'ye dönüşmesiyle gerçekleşmiştir. Bu değişimin sembolik yansımalarından biri de ABD'de 2009 yılında gerçekleşen ilk G-20 toplantısında en önemli liderlik rollerinin iki devletin başkanları tarafından oynanmasıydı. Bunlar sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti'ydi.” (Brezinski, 2012: 23).

Çin'in ekonomik olarak ivmeli bir yükselişe geçmesi ABD için sadece ekonomik alanlarda değil, G-20 gibi kuruluşlarda etkin rol oynamaya başlaması ile birlikte siyasi alanda da güçlü bir rakip olmaya başladığının göstergesidir. Dolayısıyla ABD'nin Avrasya politikasında tehdit olarak göreceği tek devlet Rusya değil, bölgesel güçten küresel güç olma yolunda ilerleyen Çin de ortaya çıkmaktadır. 1990'ların ilk yıllarındaki hegemon ABD yerini, hem küresel hem de Avrasya bölgesindeki politikalarda Çin ve Rusya'yı gözlemleyerek hareket etme zorunluluğuna bırakmaktadır. Bu durum Moğolistan'ın denge politikası için denkleme uygun, stratejik çıkarlarına oldukça uygun bir durum oluşturmaktadır. İki devletin karşılıklı stratejik planlarına ve ulusal çıkarlarına uygun siyasi politikaları doğrultusunda, uluslararası sistemde Moğolistan ve ABD oldukça yakın iki müttefik olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna rağmen bölgedeki ağırlıklarını koruyan Rusya ve Çin, ABD'nin Moğolistan ya da diğer müttefik devletleri aracılığı ile bölgede söz sahibi olmasına tamamen göz yummayacağı için, ilişkiler sürekli olarak çekişmeli olacaktır. Moğolistan'ın söz konusu

çekişmeyi; yatırımları, ekonomik projeleri, siyasi anlaşmaları kendi ulusal çıkarlarına uygun olarak oluşturduğu strateji doğrultusunda düzenlemesi sonucunda, sistemdeki yerini garanti altına alacaktır.

3.3. Moğolistan ve ABD Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Moğolistan'ın ekonomik ilişkilerinin geneline bakıldığında, tezdeki önceki bölümlerde Moğolistan'ın ekonomik ilişkilerinde en büyük paya sahip olan ülkenin Çin olduğundan ve Rusya ile oldukça önemli getirilere sahip olduğundan bahsedilmişti. Diplomatik ilişkilerde olduğu gibi ekonomik ilişkilerde de geç yapılan başlangıçlar sonucu, Moğolistan ve ABD arasındaki ekonomik ilişkilerin temeli uzun yıllara dayanmamaktadır. Buna rağmen iki devlet arasındaki ekonomik ilişkiler yapılan yardımlara, bağışlara ve ülke haklarını doğrudan ilgilendiren projelere dayalı oluşturulduğundan, Rusya ve Çin ile rekabet edecek bir nitelik kazanmıştır.

Amerika gözünden; Moğolistan, sürdürülebilir ve kapsamlı bir büyümeyi teşvik edebilir, hızla değişen bir bölgede istikrara katkıda bulunabilir ve ABD ile verici-alıcı ilişkiden ticarete ve ortaklığa dayalı bir ilişkiye geçebilir bir ülke olarak nitelendirilmektedir. (USAID Mongolia Country Profile Report, 2013). Moğolistan'la kurulacak ilişkiler, ekonomik ilişkiler ile desteklenerek bölgede etkili ve stratejik bir ortak edinilmesi açısından ABD için önem teşkil etmektedir. Bu bölümde gerçekleştirilen projeler, yatırımlar ve yapılan yardımlar incelenerek, Moğolistan ve ABD arasındaki ekonomik ilişkilerin ikili arasındaki siyasi ilişkilere etkisi açıklanacaktır. Aynı zamanda ekonomik unsurların Moğolistan'ın bölgede ve uluslararası sistemde ABD ittifakı elde etmesine ve ABD'nin bölgedeki stratejik amaçları için ülkeye olan ihtiyacı incelenecektir.

3.3.1. Moğolistan ve ABD Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Özellikleri

Moğolistan'ın ekonomik özellikleri incelendiğinde, 1990'dan itibaren siyasi hayatında olduğu gibi ekonomik hayatında da değişimlerin ve modernleşmenin olduğu görülmektedir. 1990 öncesinde Sovyetler Birliği'nin siyasi ve ekonomik uzantısı olarak adeta bir uydu devlet olarak varlığını sürdüren Moğolistan, bağımsızlık evresinden sonra ekonomik olarak da tamamen yeni bir sürece girmiştir. Siyasi olarak demokratikleşmesi ile doğru orantılı olarak liberal bir ekonomiye geçip, sonrasında

serbest piyasa ekonomisini benimsemiştir. Uluslararası sisteme uyum sağlaması açısından oldukça stratejik bir adım olarak, önceki bölümlerde de bahsedilen önemli uluslararası projeler ve yatırımlar ile ekonomik bağlarını çeşitlendirmiştir. ABD ve Moğolistan arasındaki ekonomik ilişkilerin özellikleri temel olarak üç unsur etrafında şekillenmektedir. Bu unsurlar; siyasi konularda olduğu gibi ekonomik konularda da uluslararası arenada ABD'nin Moğolistan'ı desteklemesi, ekonomik yatırımlar ve projeler, ABD'nin Moğolistan'a saptığı ekonomik ve sosyal içerikli yardımlardır.

ABD Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği'nin karşı bloğu olan kapitalist kanadı temsil etmekteydi ve Moğolistan'ın o yıllardaki siyasi ve ekonomik davranışları ilişki kurulabilecek bir devlet ile eşleşmemekteydi. Fakat günümüzde bahsedilen siyasi ve ekonomik dönüşümün sonucu, ABD ve Moğolistan siyasi olarak üçüncü komşu politikasındaki yakınlaşmasına uygun olarak, ekonomik olarak da ilişkilerini geliştiren devletler olarak karşımıza çıkmaktadır. Moğolistan'ın jeopolitik konumu, siyasi stratejilerde olduğu kadar ekonomik kararlarda da önem taşımaktadır. Çin ve Rusya arasında konumlanmış, bölgede yer edinmek için önem arz eden bir aktör olan Moğolistan ile geliştirilecek ekonomik ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak sosyal ilişkiler, ABD'nin Moğolistan üzerinden oluşturduğu stratejik politikalar için gereklidir. Ülkede yer alan maden kaynakları, başta Çin ve Rusya olmak üzere diğer devletlerin yatırımında bulunduğu bir alandır. Birinci ve ikinci bölümde açıklanan Erdenet, Tavan Tolgoi ve Oyu Tolgoi gibi uluslararası ekonomik proje ve yatırımlar, ABD'nin de Moğolistan'a sadece siyasi değil ekonomik alanda da yatırım yaparak, bu alanda da etkin olma gerekliliğini vurgulamaktadır.

Gelişen bir demokrasi ve uluslararası sisteme yeni entegre olan bir devlet olduğu için Moğolistan yabancı yatırımları ve ekonomik işletmelere yönelik yabancı desteklere büyük ölçüde izin veren bir devlettir. Kazanç bazında ele alındığında avantajlı görünen bu davranış, uzun vadede halka endişe verici görünmektedir. Önceki bölümlerde de ele alınan yabancı yatırımlara karşı olan endişeli tutum, diğer güçlerde olduğu gibi ABD için de değerlendirilmesi gereken bir konudur. ABD, Moğolistan'a 1990 sonrası dönemde siyasi ilişkiler bölümünde verilen örneklerde görüldüğü üzere destekleyici bir müttefik olmuştur. Fakat Moğolistan gibi küçük devletlerde görülen, siyasi olarak denge kurmaya çalışırken, siyasi açıdan müttefiki olunan devlete etkili görünmek amacı ile

ekonomik kazancın kullanılması durumu, stratejik kararlar ile düzenlenmesi gereken bir durumdur. Ekim 2009'da Moğolistan, dünyanın en büyük kullanılmayan bakır-altın yatakları arasında Oyu Tolgoi madeni için yatırımları kabul etmiştir ancak Oyu Tolgoi'yi geliştiren yatırımcılar ile ortaya çıkan anlaşmazlık, Moğolistan'ın yabancı yatırım için çekiciliğinin sorgulamasına neden olmuştur. Bunun sonucunda ise doğrudan yabancı yatırımda şiddetli bir düşüşe, ekonominin yavaşlamasına ve Kasım 2014'te Başbakan Altankhuyang'ın görevden alınmasına neden olmuştur. (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html> , 2017). Örnekte görüldüğü üzere, yabancı yatırımlar aracılığı ile gerçekleştirilen yatırımların küçük devletler üzerinde etkisi birden fazla alanda ortaya çıkmaktadır. Ekonomik adımların ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçları, büyük güçlerde orta ölçekli bir kriz iken, Moğolistan gibi küçük güçlerde daha şiddetli etkilere yol açmaktadır. ABD ile olan ilişkilerinde de, Moğolistan'ın siyasi gelişimini ve demokratikleşmesini destekleyen bir ABD ve buna karşılık olarak hem stratejik yeri ile hem de ekonomik kaynakları ile ABD'ye bağlanan bir Moğolistan olmamalıdır. Sonuç olarak tezde ele alındığı üzere, Çin ve Rusya'ya alternatif bir üçüncü komşu politikası ile denge sağlamayı hedefleyen bir Moğolistan ve ABD ilişki çerçevesi korunmalıdır. Bu bağlamda ABD'nin hâlihazırda Moğolistan için siyasi ve ekonomik yönde gelişimine verdiği destek, stratejik şekilde Moğolistan'ın ulusal çıkarları kapsamında kullanılmalıdır. Bunun için Moğolistan'ın ABD'den alacağı destek ile devam ettireceği hem ekonomik hem de siyasi reform politikaları önem taşımaktadır. Gelişimine destek olan bir gücün onayı ile bunu sadece devletin uluslararası arenada kabul görmesi için değil, halkını da geliştirerek tabandan gelen bir gelişim haline getirmesi gerekmektedir. Yakın gelecekte Moğolistan'ın önemli maden zenginliğinin şeffaf ve kapsayıcı şekilde yönetilmesi gerekmektedir ve böylece elde edilen fayda adil şekilde tüm nüfusa tahakkuk edecektir; yoksulluğun ortadan kaldırılmasının sağlıklı bir demokrasi için vazgeçilmez olduğu göz önüne alındığında, Moğolistan hükümeti için bu önemli bir ilke olmalıdır. (Yiğit, 2013: 11). Küçük devletlerin bunun gibi gelişimleri için, daha büyük güçlerden destek aldıkları sürece uluslararası sistemde daha başarılı oldukları göz önüne alındığında, Moğolistan'ın böyle stratejik davranışları devlet davranışı olarak benimsemesi aşamasında ABD ile yakın ilişkiler içinde olması oldukça önemli bir

avantajdır. Bu bağlamda ABD ve Moğolistan'ın ekonomik ilişkileri yalnızca yatırım bazında değil, destek ve yol gösterme olgularını da barındırmaktadır.

İki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin sosyal özellikleri de mevcuttur. ABD'nin Moğolistan'a yaptığı ekonomik ve sosyal yardımlar, ikili arasındaki ilişkilerin gelişmesine oldukça yardımcı olmuştur. Devlet kurumları ve sosyal yardım kuruluşları aracılığı ile yapılan yardımlar Moğolistan'a hem ekonomik kalkınması ve yatırım projelerinin gelişmesi hususunda hem de haklın ihtiyaç duyduğu alanlarda yardım sağlaması bakımından fayda sağlamaktadır. İleriki bölümde ayrıntılı olarak bahsedilecek olan ekonomik yardımların miktarı, ABD ve Moğolistan arasındaki ekonomik ilişkilerde önemli rol oynamaktadır. Örnek verilmesi gerekirse, Moğolistan'da ilk yardım programını, ülkenin santrallerine acil ihtiyaç malzemeleri ve yedek parçalar sağlamak için 1991'de başlatan USAID; 1998'de Moğolistan'ın önemli enerji sektörünü güçlendirmek ve sürdürmek için ilave 50 milyon dolarlık malzeme, donanım ve teknik yardım sağlamıştır. (https://mongolia.usembassy.gov/20th_anniversary_usaid/mongolia2.html , 2017). Moğolistan'ın ekonomik kalkınmasını sağlaması adına bu yardımlar önemli meblağları temsil etmektedirler. ABD'nin Moğolistan'a üçüncü komşu olarak sadece demokratikleşme söylemleri ile değil, ekonomik kalkınmasına yardımcı olacak yardımlar ile destek olduğu görülmektedir. İki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin bir diğer önemli özelliğinin de ekonomik yardım olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir sonraki bölümde ABD ve Moğolistan arasında gerçekleştirilen ekonomik projeler ve yardımlar ayrıntılı olarak ele alınıp yorumlanacaktır.

3.3.2. Moğolistan ve ABD Arasındaki Ekonomik Projeler ve Yardımlar

Moğolistan'ın ekonomik ilişkileri incelendiğinde, ihracat ve ithalat oranları karşılaştırıldığında birinci sırada Çin'in olduğu görülmektedir. Tezin birinci ve ikinci bölümlerinde ele alındığı üzere, özellikle Çin ve Rusya ile olan ekonomik bağlantıları, projeleri ve yatırımları önemli oranlardadır. ABD'nin üçüncü komşu politikası uyarınca Moğolistan ile olan ilişkileri oldukça yakın olup, diğer komşuları olan Çin ve Rusya ile eşdeğer oranda ilerleme kaydetse de ekonomik ilişkiler bağlamında aynı yerde olamadığı görülmektedir. Moğolistan'ın genel ekonomik yatırımları madencilik üzerine olduğu gibi, ABD ile olan yatırımlarda da madencilik sektörü öne çıkmaktadır.

Moğolistan Ekonomik Kalkınma Bakanlığı'na göre ABD, 2012 yılı itibarıyla sekizinci en büyük doğrudan yatırımcıydı; ABD'nin doğrudan yatırımları, ağırlıklı olarak madencilik (%38) ile toptan ve perakende ticaret ile yoğunlaşan 292 milyon ABD doları seviyesine ulaşmıştır. (<http://mongolianembassy.us/trade-and-investment/#.WReR7fnyjDc> , 2017). Moğolistan ve ABD arasındaki ticari rakamlar ABD Ticaret Temsilciliği Ofisi'nin resmi açıklamalarına göre incelendiğinde ise: Moğolistan'ın 2016 yılı verilerine göre, toplam 56 milyon dolarlık ihracat ve 11 milyon dolarlık ithalat ile ABD'nin 1756 milyon dolarlık toplam iki yönlü ticaretle, 175'inci en büyük mal ticaret ortağı olduğu görülmektedir. (<https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/mongolia> , 2017). Yine ABD Ticaret Temsilciliği Ofisi'nin resmi verilerine göre, Moğolistan, Amerika Birleşik Devletleri'nin 2016'da 161'inci en büyük mal ihracat pazarı olduğu görülmektedir. Bu sıralamalar göstermektedir ki, ABD ve Moğolistan arasındaki ticari ilişkiler Çin ve Rusya ile olduğu kadar yakın değildir. Buna sebep olarak Moğolistan'ın coğrafi uzaklığı gösterilebilir. Her ne kadar ABD ve Moğolistan üçüncü komşu politikası ile coğrafi uzaklıklara rağmen birbirlerini komşu devletler statüsünde kabul etseler de, coğrafi olarak komşu iki devlet gibi ekonomik ilişkilerde birbirlerine bağımlı değildirler. Tezin önceki bölümlerinde anlatıldığı üzere, Moğolistan ekonomik bağlantılarının büyük kısmını madencilik sektörü ile sağlamıştır. Çin ve Rusya'ya olan coğrafi yakınlığı, bu sektör üzerine kurulmuş yatırımları teşvik edici önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat ABD'nin Moğolistan'a olan uzaklığı ve hem kendi kendine hammadde açısından yeterliliği hem de ABD'nin de daha yakın ve farklı bölgelerden gerçekleştirdiği ticari alışverişler sonucu Moğolistan bu şekilde alt sıralamalarda bulunmaktadır. ABD için, ilişkinin geleceği Çin-Amerika ve Rus-Amerikan ilişkilerinde yer alan ABD stratejik kaygılarında olduğu gibi, maden kalkınma politikalarından etkilenme olasılığı oldukça yüksektir. (Campi, 2011). Yani bu durum Moğolistan'ın ekonomik politikalarında olduğu kadar ABD'nin de bölgesel politikalarında etkilidir. Moğolistan'ın Çin ve Rusya ile gerçekleştirdiği ekonomik ilişkiler ile ABD ile gerçekleştirdikleri kıyaslandığında ortaya çıkan fark, her iki devlet için de önem arz etmektedir. ABD'nin Moğolistan ile alakalı ekonomik politikalarında, ABD'nin bölgedeki Rusya ve Çin ile olan stratejik politikalarında olduğu gibi endişeler bulunmaktadır. Özellikle madencilik alanına yayılmış olan Moğol ekonomisinde, ABD'nin bu alanda planladığı kalkınma politikaları, tıpkı Rusya ve Çin ile olan stratejik

kaygılarında olan unsurları barındırmaktadır. Moğolistan'ın maden ekonomisi yabancı yatırım bazında incelendiğinde, ABD'nin bu kadar geri sıralarda olmasına karşılık Rusya ve Çin'in ilk sıralarda bulunması, ABD'nin bu stratejik endişesini haklı çıkarmaktadır. Bölgede ekonomik ilişkiler ile siyasi ilişkilerin iç içe geçmiş olması, Moğolistan'ın ekonomik olarak bölgesel komşularına yakınlaşması sonucu, ABD ile olan müttefikliğinin uzaklaşması ihtimalini barındırmaktadır. Böyle bir senaryo ile ise ABD'nin bölgeye ait Moğolistan üzerinden kurduğu denklem tehlikeye düşmektedir. Bu noktada ikili arasındaki ekonomik bağları kuvvetlendirmek adına imzalanan anlaşmalar güncel olarak sürdürülmektedir. İki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin temelini ve hedefini örneklendirmesi adına güncel bir anlaşma olan “Amerika Birleşik Devletleri ve Moğolistan Arasındaki Uluslararası Ticaret ve Yatırımla İlgili Konularda Şeffaflık Anlaşması” gösterilebilir. 2013 yılında imzalanan anlaşma giriş kısmında belirtildiği üzere, ikilinin ekonomik ilişkilerini örneklemeaktadır:

“Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti (Amerika Birleşik Devletleri) ve Moğolistan Hükümeti (Moğolistan) (Taraflar):

Güçlü ortaklıklarını kabul ederek ve yakın ekonomik ilişkilerini güçlendirmek istemek;

Dünya Ticaret Örgütünü Kuran Marakeş Sözleşmesi de dâhil olmak üzere, her iki tarafın da taraf olduğu mevcut iki taraflı ve çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde mevcut hak ve yükümlülüklerini birbirlerine göre onaylama ve;

Uluslararası ticaret ve yatırımla ilgili konularda şeffaflığı teşvik etmek ve rüşvet ve yolsuzlukları önlemek ve istemek;” (Amerika Birleşik Devletleri ve Moğolistan Arasındaki Uluslararası Ticaret ve Yatırımla İlgili Konularda Şeffaflık Anlaşması, 2013). Anlaşmanın maddeleri incelendiğinde de ikili arasındaki ekonomik ilişkilerin bağlı olduğu etik ilkeleri ve ikilinin diğer devletler ile ilişkilerini de kapsayan şeffaflık, ortaklık ve anlaşma koşulları gibi alanları düzenlediği görülmektedir. Bu bakımdan yorumlandığında ABD'nin, Moğolistan'ın hem kendiyle hem de diğer güçlerle olan ilişkilerini, stratejileri bağlamında kontrollü olarak geliştirmek istediği görülmektedir. Çin ve Rusya ile daha etkin bir ekonomik ilişkisinin olması, ABD ile olan ekonomik ilişkilerinin önemsiz olacağı anlamına gelmemektedir fakat durumdan endişe duyan ABD bu gibi resmi ve stratejik önlemler ile endişesini kontrol etmeyi amaçlamaktadır denilebilir.

Ticari ortaklıkta birinciliğin diğer güçlerce sahiplenilmesi, ABD'yi ekonomik bağlamda farklı projelere yönlendirmiştir. Alternatif ekonomik bağlar ile Moğolistan ile olan siyasi ilişkilerindeki başarıyı, ekonomik alanda da canlı tutmayı hedefleyen ABD; ithalat ihracat alanındaki eksikliğini ekonomik ve sosyal yardımlar ile dengelemektedir. Bunu da para yardımları, sosyal sorumluluk projeleri adına yapılan insani yardımlar gibi unsurlar ile sağlamaktadır. Bu durum Moğolistan adına da oldukça yararlı olmaktadır. Halen gelişen bir ekonomiye sahip olan Moğolistan için yapılan yardımlar, hem ekonomisini geliştirmekte hem de bütçesine destek olmaktadır. Siyasi olarak Çin ve Rusya'ya alternatif olarak denge politikasına eklediği ABD'yi, ekonomik olarak da Çin ve Rusya'nın yatırım ve projelerine alternatif olacak yardımlar ve projeler ile ekleyerek, dış siyasete egemen olan denge politikasını siyasi tabandan ekonomik tabana da geçirmektedir. Sonuç olarak ABD ve Moğolistan arasındaki ekonomik ilişkilerin temelini oluşturan yardım ve destek politikaları, iki taraf için de ilişkileri ve kendi stratejik politikalarını gerçekleştirmeye yönelik adımları içermektedir.

ABD'ye ait devlet kurumlarının uyguladığı programlar, Moğolistan'a mevcut politikalar kapsamında destek sağlamak adına önemlidir. USAID, Doğu- Batı Merkezi (East West Center) gibi kurumların uyguladığı programlar, eğitim, sağlık, sosyal ve ekonomik alanlarda yaptıkları yardım kampanyaları, bağışlar ve destekler; ABD'nin Moğolistan için oluşturduğu sosyo-ekonomik stratejiyi tamamlayan unsurlardır. Sivil toplum kuruluşları, ABD'nin hem ekonomik yardımlar yapmasını hem de yumuşak gücünün bir göstergesi olarak bölgede kabul görmesini sağlamaktadır. Sivil toplum yardımı olarak adlandırılabilir ABD'den gelen bu yardımlar, ekonomik olarak destek olduğu gibi; demokrasiyi destekleyici bir yardım türü olduğu için siyasi ilişkilerle de bağ kurmaktadır. Sivil toplum yardımı, kadın gruplarını desteklemek, yerel gözlemci grupları yetiştirerek seçim kalitesini yükseltmek ve yerli, emek ve iş organizasyonlarının kapasitesini artırmak gibi hedefleri sürdürmektedir. (Bush, 2015: 3). Sayılan kategorilerde de olduğu gibi, hem siyasi hem de ekonomik unsurları bir arada barındıran bu yardım programları, ABD tarafından Moğolistan gibi pek çok ülkeye sunulmaktadır. Fakat Moğolistan'ın bahsedilen jeopolitik yeri, üçüncü komşuluk politikası gibi sebepler ile bu yardımların önemini arttırmakta ve stratejik hale getirmektedir. Bu yüzden ABD'nin genel olarak siyasi ilişkileri için kullanarak, demokratikleşmesine yardımcı olduğu ülkelerde seçim koşullarına yönelik yaptığı

yatırımların yanı sıra, Moğolistan'da ekonomik kalkınmayı destekleyen projeler de sıklıkla görülmektedir. Moğolistan'ın jeopolitik konumunun önem teşkil etmesi, ABD'nin buraya yardım yapması için tek başına yeterli bir unsur değildir. Dış politika unsuru olarak kullanılan bu yardım programları oluşturulurken, yardım edilecek ülkenin, dış politika stratejisindeki yeri ve önemine göre belirlenip, hangi unsorda yardım programı oluşturulacağı da önemlidir. Hedef ülkelerin önemi demokrasiye yurtdışında yardımcı olup olmayacak ve nasıl desteklenecekleri konusunda verici bir takım kararları etkilemelidir: 1. demokrasi yardımı için ülkeleri seçmek; 2. ne kadar yardımın verilmesine karar vermek; 3. yardımın hâkim hale getirileceği ajansı veya vakıf kararlaştırmak; 4. vermek için yardım türünü seçme (örneğin, sivil toplum, seçimler, vb.); 5. teslim kanalını seçme (ör. STK, hükümet, vb.); ve 6. çeşitli STK'lardan seçmektir. (Bush, 2015: 21). Bu açıklamaya göre; Moğolistan'ın Rusya ve Çin arasında yer alan bir ülke olması; Sovyetler Birliği'nden sonra demokratikleşmesi yeni olan bir devlet yapılanması içerisinde bulunması; onu önemli bir hedef ülke haline getirmiştir. Buna ek olarak ekonomik açıdan ihtiyaçları olan bir ülke olması da, yardım kanalının ekonomi temelli olmasına neden olmuştur. Yardımın türü ise, USAID gibi devlet kuruluşları olarak belirlenmiştir. Hem yeni bir siyasi düzen oluşturan hem de yeni bir ekonomik yapılanma içerisinde olan Moğolistan için, ABD'nin yardımları ne kadar faydalı olduysa; sayılan stratejik planlar çerçevesinde Moğolistan da ABD için bölgede faaliyet gösterebilmesi adına faydalı olmaktadır.

Moğolistan'a yapılacak sivil toplum yardımlarının türünün ekonomik bağlamda olması, oluşturulan projelerin de ekonomi temelli olmasına neden olmuştur. Teslim kanalı olarak da öne çıkan örnek verilebilecek devlet kurumları USAID ve Doğu-Batı Merkezi olmaktadır. Bu kurumların yayımladığı raporlar incelendiğinde, Moğolistan'daki madencilik sektörünün, az gelişmiş olan imalat sektörüne ve yine gelişmemiş olan hizmet sektörüne bağımlı olması sonucu istihdam sorunları ile karşılaştığından bahsedildiği görülmektedir. Hammadde olarak zengin bir sektörün dahi istenilen istihdamı yaratamaması, yardıma ihtiyacı olan bir devlet olduğunu göstermektedir. Örnek verilecek kurumlar olan USAID ve Doğu- Batı Merkezi incelenecek olunursa, amaçlarının sürdürülebilir ekonomi sağlamaya yönelik, ticaret ve iş alanı oluşturmak ile iyileştirmek üzerine olduğu görülmektedir. 1990 sonrası serbest ekonomiye geçen Moğolistan için, yabancı yatırımlara yoğunluk verilmesinin yanı sıra

kendi yatırım imkanlarının iyileştirilmesi de önemlidir. Tıpkı Rusya ve Çin arasında siyasi dengeyi sağlarken ABD'yi denge politikasına alternatif oluşturması gibi, yabancı yatırımlara karşılık ABD'den destek alarak kendi yatırım imkanlarını geliştirmesi, Moğolistan'ın ekonomi politikalarında da denge politikasına yöneldiğini göstermektedir.

Ekonomik yardım yapan ABD kuruluşlarına ilk olarak USAID örnek verilebilir. USAID'in Moğolistan için 2015'te yayımladığı raporda işlevinden bahsedilmektedir:

“Faaliyetlerimiz Moğolistan hükümetine, sınır ötesi ticaret, vergilendirme, iş kurma ve ticari tahkim dâhil olmak üzere kilit iş faaliyetlerini düzenleyen, düzenleyici çerçevenin reformunda yardımcı oluyor. Bu ve diğer alanlarda iyileştirilmiş düzenleyici prosedürler Dünya Bankası Grubu'nun Doing Business 2015 raporunda da yer almaktadır. Moğolistan, 2012 yılından bu yana 14 yerde gelişerek, 189 ekonominin 86'ncılıktan 72'nci seviyesine yükselerek, iş ortamında açık bir gelişme kaydedildi.” (USAID Country Profile Report, 2015).

Moğolistan ekonomisi genel olarak madencilğe dayanmaktadır ve bu maden çıkarma faaliyetleri ekonomik kalkınmayı destekleyecek en önemli unsurdur. Fakat bahsedildiği üzere Moğolistan'ın hem demokratik hem de ekonomik gelişimi halen devam etmekte olduğu için, madenciliğin bağlantılı olduğu hizmet ve sanayi sektörü hedeflenen noktaya henüz ulaşmamıştır. Bu bağlamda ABD'nin USAID aracılığı ile yapacağı destekler, hem para yardımı olarak ekonomiye katkı sağlayacak; hem de alt yapı ve eğitim alanlarında gelişerek madencilik sektöründen en yüksek verimi elde etmesini sağlayacaktır. USAID'in yayımladığı 2017 resmi raporu incelendiğinde, Moğolistan'ın ekonomik istihdamını destekleyici programlar uyguladığı görülmektedir. USAID, geçtiğimiz yıl 20 küçük işletmenin rekabet edebilirliklerini geliştirmesine ve satış çeşitliliğini ve istihdamı destekleyerek 2 milyon dolarlık satış yapmasına yardımcı olurken; önümüzdeki iki yıl içinde, daha küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansal okuryazarlığını güçlendirecek, bunları kredi ortaklarına bağlayacak ve yaklaşık 25 milyon dolarlık kredilere erişmelerini sağlayacaktır. (https://scms.usaid.gov/sites/default/files/documents/1861/Mongolia_Country_Profile_0.pdf , 2017). Örnekte de bahsedildiği üzere, yapılan yardımlar finansal eğitimleri kapsayacak şekilde, Moğolistan'ın ekonomik gelişimini uluslararası standartlara uyumlu olarak gerçekleştirmektedir. Bu sayede Moğolistan 1990lar ile başladığı siyasi

demokratikleşme ve modernleşme sürecini, ekonomik bağlamda da devlet politikasına entegre etmeyi hedeflemektedir.

ABD’den sağlanan desteklere örnek olarak verilebilecek bir diğer kurum ise Doğu-Batı Merkezi’dir. 1960 yılında ABD Kongresi tarafından kurulan Merkez bağımsız, ABD hükümetinin finansmanıya kamuya açık, kar amacı gütmeyen bir organizasyondur ve bölgedeki özel kuruluşlar, kişiler, vakıflar, şirketler ve hükümetler tarafından sağlanan ek desteklerle yürütülmektedir. (<http://www.eastwestcenter.org/about-ewc/mission-and-organization> , 2017). Eğitim, yardım, araştırma, geliştirme gibi pek çok konuda birimi bulunan ve pek çok ülkede faaliyet gösteren kurum Moğolistan’ın ekonomik ve sosyal gelişimi için de faaliyetlerde bulunmaktadır. Özellikle Moğolistan’daki madenciliğin üzerinden ekonomisini ele alarak analizler yapıp, Moğolistan’ın ekonomik gelişmesini destekleyen bir kuruluştur. 18 Eylül 2012’de Doğu- Batı Merkezi Washington’da, Alicia Campi’nin yapmış olduğu “ Yeni Büyük Oyun: Moğolistan’ın Mineral Gelişiminin Çin, Rusya ve Kore’ye Potansiyel Etkisi” konulu konuşmada; Moğolistan’ın Kuzey Asya bölgesinin politik, ekonomik ve çevresel atmosferini güçlü bir şekilde etkileme potansiyeline sahip olduğundan ve kaynak milliyetçiliğinin Moğolistan versiyonunun sadece bölge oyuncuları için değil, aynı zamanda ABD’nin önümüzdeki birkaç on yıl boyunca Asya’daki stratejik ve siyasi çıkarları için de endişe kaynağı olmasından bahsetmiştir. (Campi, 2012). Ayrıca konuşmada Moğolistan’ın madencilik sektörü bağlamında Rusya ve Çin ile gerçekleştirdiği yatırımlar ve bunun siyasi ve ekonomik sonuçlarının Moğolistan’a ve ABD’ye etkisinden bahsedilmiştir. Kurumun yardımları ile Moğolistan’ın ekonomik gelişmesine destek olunması hem Moğolistan’ın ulusal çıkarları doğrultusunda ekonomisini geliştirecek hem de ABD’nin bölgesel stratejilerinin sorunsuz gerçekleşmesi açısından önem taşımaktadır. Bölgede farklı ittifaklar oluşturup, Moğolistan’ın Çin ve Rusya ekseninden farklı odaklara yönelmesini sağlayacak analizler de geliştiren merkez, Moğolistan’ın Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya ortaklıklarının geleceği konulu bir konuşma yayımlamıştır. 20 Ağustos 2014’te Mendee Jargalsaikhan tarafından yapılan konuşmanın temelinde anlatılanlar; Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya, Moğolistan’ın demokrasisini korumaya ve genişletmeye devam etmesine yardımcı olabilecek "tek ülkeler" olduğu, Moğolistan ekonomisinin de yardıma ihtiyacı olduğu, güvenlik konusundaki ortaklıkların artması, özellikle afet

yardımları, üç ülkenin bölgedeki barış güçlerini artırabilecekleri bir platform sağlayacaktır yönündedir. (Jargalsaikhan, 2014) Alternatif ortaklıklar bağlamında ABD, Moğolistan ve Japonya arasında kurulabilecek üçlü bir ittifaka dikkat çeken konuşma, Moğolistan için hem siyasi hem de ekonomik yönde yapılan alternatif desteklerin kanıtı niteliğindedir. Kurum Moğolistan'ın madencilik sektörü üzerinden destekleyerek ekonomik kalkınmasına yardımcı olurken, farklı perspektiflerden sunduğu siyasi stratejik bakış açıları ile Moğolistan'ın dış politika yapım aşamasında da etkili olmaktadır. Bu durum da Moğolistan'ın hem ekonomik gelişimine hem de denge politikasına yardımcı olmaktadır.

Tezin önceki bölümlerinde incelenmiş olan yabancı yatırımlara yönelik mevcut yasa göz önüne alındığında, Moğolistan'ın hedeflenen ekonomik gelişimi tamamlaması; tamamen yabancı yatırımlara mecbur kalmadan, madenlerin çıkarılma ve işlenmesi sürecinde kendine yetebilen bir ekonomiye sahip olmasını sağlayacaktır. 2010 yılından bu yana, Moğolistan Cumhurbaşkanı, Parlamento üyeleri ve ardıl hükümet yetkilileri, 2006 Mineral Yasasının Moğolistan ulusal çıkarlarını yeterince koruyup korumadığını sorgulamıştır ve yabancı yatırımın Moğolistan'ın algılanan haklarından taviz vermemesi için Moğolistan'ın madencilik idaresini nasıl reforma tabi tutacakları konusunda uzun tartışmalara girmişlerdir. (Mongolia Investment Climate Statement; Economic and Commercial Section, 2013). Halen devam eden yabancı yatırıma yönelik tartışmalar için, Moğolistan'ın ekonomik yönden gelişerek, ulusal çıkarları doğrultusunda kendi bağımsız politikasını oluşturması gerekmektedir. Gelişmiş bir sanayi ve hizmet sektörü Moğolistan'ın madencilikten sağlayacağı yararı, yabancı yatırımlara bağlı kalmaksızın arttıracaktır. Bu sayede siyasi olarak uluslararası sistemde bağımsız bir aktör olma hedefi, ekonomik bağlamda da gerçekleşmiş olacaktır. Tüm bu stratejik hedeflerin gerçekleşmesi adına, ABD'den USAID gibi kurumların aracılığı ile sağlanan yardım programlarının önemi büyüktür. Siyasi açıdan olduğu gibi ekonomik politikada da Çin ve Rusya'ya alternatif bir üçüncü ittifak olarak ABD ve sağladığı destek Moğolistan için oldukça faydalı olmaktadır.

İki devlet arasındaki siyasi ve iktisadi yakın geçmiş ile güncel ilişkileri, Moğolistan'ın dış politikasında ABD'nin önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle Moğolistan'ın dış politika davranışı olarak ortaya koyduğu

denge politikasında ABD, Çin ve Rusya karşısında oldukça güçlü bir taraf oluşturmaktadır. Bu bağlamda Moğolistan'ın bölgesel güvenlik endişelerinin ortadan kaldırılmasında oldukça etkili olan ABD; Moğolistan'ın uluslararası sistemdeki güvenliği için de önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Moğolistan'ın Soğuk Savaş sonrası oluşturduğu dış politikada öne çıkan en önemli unsurun güvenlik ve stratejik ulusal çıkarları olması, iki devlet arasındaki ittifakın güncel ilişkilerde de sürekli olacağını göstermektedir. Sonuç olarak, Rusya ve Çin'e karşı hem siyasi hem de ekonomik konularda büyük bir güç olan ABD tarafından desteklenerek, yakın ilişkilere sahip olmak Moğolistan dış politikasının hedeflendiği doğrultuda devamlılığı için önem arz etmektedir.

SONUÇ

Moğolistan, bölgesinde ve uluslararası arenada büyük güçler olan Rusya ve Çin arasında sıkışıp kalmış; başka bir komşu devlete ve denize çıkışı bulunmayan küçük bir devlettir. Fiziksel ve coğrafi olarak değil, siyasi ve ekonomik gücü ile uluslararası sistemdeki ağırlığı uyarınca küçük devletler yaklaşımının tanımlarına uyan Moğolistan; dış politikasını oluştururken de küçük devletler yaklaşımına uygun kararlar almaktadır. Dış politikasında uyguladığı denge politikası, küçük devletler yaklaşımına tam olarak uymaktadır. Temel olarak Rusya, Çin ve ABD ile oluşturulan denge politikası, Moğolistan'ın uluslararası sistemde bağımsızlığını koruyarak güvenliğini sağlayacak bir unsurdur. Tezin üç bölümünde sırasıyla Çin ve Rusya ile olan yakın ilişkileri coğrafi komşuluk bağlamında ele alınırken, ABD ile olan ilişkilerinin üçüncü komşu politikası bağlamında nitelendirilerek ele alınması, Moğolistan'ın uluslararası arenada çok yönlü bir denge politikası kurduğunu ispatlamaktadır.

Üç bölümde ele alınan üç devlet ile mevcut siyasi ve ekonomik ilişkileri incelendiğinde, küçük devletler yaklaşımına uygun davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Birinci bölümde Çin ile olan 1990 sonrası siyasi ve ekonomik ilişkileri incelenirken, dış politikada Rusya etkisine alternatif olacak kararların hedeflendiği görülmüştür. 1990 öncesi siyasi hayatı Sovyetler Birliği ile sınırlandırılmış olan Moğolistan'ın bağımsızlıktan sonra aynı uydu devlet konumuna düşmemek için Çin ile olan siyasi ilişkilerine ağırlık verdiği görülmektedir. Bu bağlamda bölgede Rusya ile eşdeğer bir büyük güç olan Çin'e yaklaşmak, Moğolistan için denge politikasının ilk ayağını oluşturmaktadır. Siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerde sadece Rusya'nın değil Çin'in de yakın bir ortak oluşu, Moğolistan'ın dış politikada hedeflediği ulusal çıkarlarının korunması ve bağımsızlığının sürdürülmesi açısından önem taşımaktadır.

Tarihi dönemlerdeki Moğolistan ve Çin ilişkileri ele alındığında, Çin'in de Moğolistan'a baskı kurduğu ve Moğolistan'ı etkisi altında tutmak için sert gücünü uyguladığı görülmüştür. Bu duruma örnek olarak incelenen İç Moğolistan meselesi bağlamında, Moğolistan'ın bağımsızlığının uzun süre kabul edilmemesi, bu baskıcı etkinin ispatıdır. Fakat 1990 sonrası değişen uluslararası denklemin iki kutupluluktan çok kutupluluğa geçiş eğilimi Çin'in de dış politikasını etkilemiştir. Günümüzde Çin yumuşak güce ağırlık veren, siyasi alandaki gücünü ekonomisi ile desteklemeyi amaç

edinmiş bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu davranışlarına uygun olarak Moğolistan ile olan ikili ilişkileri de modernleşme sürecine girmiştir. İki devletin de ulusal çıkarlarına ve bölgesel politikalarına uygun olarak barışçıl ilişkiler geliştirmesi, tarihi dönemlerdeki ilişkileri ile kıyaslandığında büyük bir değişim olduğunu ortaya koymaktadır. Ekonomik üstünlük ve yumuşak güce yönelen Çin'in Moğolistan ile ilişkilerini de ekonomik tabana yaymıştır. Güncel verilerin incelenmesiyle Moğolistan'ın en büyük ithalat ve ihracat yaptığı ülke konumuna gelen Çin'in, bu konuda başarılı olduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde Moğolistan'ın da Çin'in ekonomik yatırımları ve projeleri ile hem ekonomik kalkınmasını arttırdığı hem de Rusya'dan başka bir devlete öncelik vererek denge politikasına uygun davrandığını gözlemlemekteyiz.

Moğolistan, yeraltı kaynaklarını akıllıca kullanmak adına yabancı yatırımlara ev sahipliği yapan bir devlettir. Özellikle madencilik bakımından zengin kaynaklara sahip olan Moğolistan'ın, Çin ile gerçekleştirdiği Oyu Tolgoi ve Tavan Tolgoi projeleri iki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerde önem taşımaktadır. Fakat Moğolistan'ın 1990 sonrası dış politikasının her türlü bağımlılığı reddetmesi gereğince, denge politikası üzerinden düzenlenmiş olması, Çin ile olan ekonomik ilişkilerinin boyutunu da etkilemiştir. Birinci bölümde örneklendirilen bu projelerin bağlı olduğu anlaşmalar, ikili arasındaki kuralları açıkça düzenlemektedir. Ayrıca bu projelerde farklı ülkelerin de yer alması, sadece ikili değil; farklı ülkelerin bir arada olduğu yatırımların gerçekleştirilmesi, Moğolistan'ın denge politikasını tüm alanlara uyguladığını ispatlamaktadır.

Moğolistan ve Çin ilişkilerini etkileyen önemli faktörlerden biri de Moğolistan'ın jeopolitik konumudur. Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi temel alınarak incelen jeopolitik durum, Moğolistan'ın tüm bu siyasi ve ekonomik ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi için önemli bir aktör olmasını desteklemektedir. Tarihi dönemlerden bu yana Moğolistan'ı Rusya ile arasında bir alan olarak değil de kendi parçası olarak gören Çin, Moğolistan'ın 1990 sonrası dış politikasına uygun bir biçimde ortaklığını sürdürmesindeki neden Moğolistan'ın hem birinci bölümde sayılan siyasi ve ekonomik sebepler hem de jeopolitik yerinin önemidir. İç Moğolistan meselesinde de görüldüğü üzere Çin Moğolistan ile olan bağına hiçbir zaman zayıflatmaktan yana

değildir; uzun yıllardır boyutları değişen fakat devam eden bir etkileşimleri söz konusudur. Bu yüzden birinci bölümde anlatıldığı üzere, Çin ve Moğolistan arasındaki ilişki 1990 sonrası değişen uluslararası sisteme ve Moğolistan'ın yeni dış politika stratejilerine uygun olarak düzenlenerek sürekliliğini sağlama yönünde adımlar atılmıştır.

Moğolistan'ın Rusya ile olan ilişkileri, 1990 öncesi ve 1990 sonrası dönemde birbirinden önemli farklarla ayrılmaktadır. 1990 öncesinde Sovyetler Birliği olarak, siyasi ve ekonomik bağlamda Moğolistan'ı kendi hakimiyetinde tutmakta olan bir Rusya karşımıza çıkmaktadır. 1910'larda Çin'in siyasi hükümlerlik baskısından kurtulmak amaçlı Ruslara yaklaşan Moğolistan, bağımsızlığını elde edeceğini planlarken Rusya'nın egemenliği altına girmiştir. 1921 Devrimi ile Moğolistan'ı ideolojik olarak etkisi altına almaya başlayan Rusya, sonraki dönemlerde Kızıl Ordu'su ile Moğolistan'ı bir uydu devlet niteliğinde etkileyerek, 1990'lara kadar bu durumu devam ettirmiştir. Sovyetler Birliği'nin etkisi ve baskısında geçirilen uzun yıllardan sonra bağımsızlığını elde eden Moğolistan, Rusya ile ilişkilerine temkinli yaklaşmıştır. Oluşturulan denge politikası, Çin'e ekonomik ve dolayısıyla siyasi olarak yaklaşılarak birinci dereceden ortaklıklar kurmasının temelinde Sovyetler Birliği dönemindeki Moğolistan olgusu yatmaktadır. Çünkü Moğolistan'ın 1990 sonrası dış politikasının temelini ulusal bağımsızlığının korunması ve uluslararası sistemde güven içinde var olabilme unsurları oluşturmaktadır.

1990 sonrası dönemde, Rusya'nın siyasi etkisi Moğolistan'ın üzerinden kalkınca; uluslararası sistemin ve Moğol dış politikasının değişimi doğrultusunda ilişkileri modernleşme sürecine girmiştir. Moğolistan'ın Çin ile Rusya'dan fazla oranlarda ticari ilişkilere sahip olması, ABD gibi farklı müttefikler edinmesi, uluslararası kuruluşlara üye olması gibi adımlar, Sovyetler Birliği dönemindeki Moğolistan'ın yapabileceği uygulamalar değil idi. Moğolistan uydu devlet olarak nitelendirilebilecek bu pozisyonuna tekrar dönmek adına geçmişinden dersler çıkararak, bağımsızlığından sonra dış politikasında kilit unsur olarak denge politikasını oluşturmuştur. Bu bağlamda Rusya'nın Moğolistan'ın demokratikleşme ve modernleşme sürecinde oldukça etkili bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır.

Güncel ilişkileri diğer devletlerle olduğu gibi demokratik bir çizgide ilerleyen Moğolistan ve Rusya, halen birbirleri için önemli birer yere sahiptir. Denge politikası uyarınca bölgedeki diğer önemli güç olan Çin'e karşı oldukça önemli bir alternatif olan Rusya, halen Moğol dış politikasının önemli bir aktörüdür. Moğolistan'ın da gerek jeopolitik yerinin önemi, gerekse askeri ve ekonomik bağlamdaki ilişkileri sonucu Rusya halen Moğolistan'ı bölgede kilit bir unsur olarak görmektedir. Çin'in Moğolistan'ı kendi parçası olarak nitelendirmesinin aksine Rusya, Moğolistan'ı Çin ile arasındaki bir tampon bölge olarak görmektedir. Ve bu tampon bölge, hem Asya'nın güneyine hem de doğrudan Çin'e açılan bir pencere olduğu için askeri bakımdan da önem taşımaktadır. Olası bir tehdit durumunda Moğolistan'ın konumlandığı yer bakımından, Rusya için elzem bir alan olduğu açıktır. Fakat bu stratejik planlar, güncel ilişkilerde Moğolistan'ın bağımsızlık sınırları ve oluşturduğu politikalar çerçevesinde şekillenmektedir. 1990 öncesi ve 1990 sonrası ilişkilerdeki en önemli fark; Moğolistan'ın da bağımsız bir aktör olarak denkleme katılmış olmasıdır.

1990 sonrası değişen uluslararası denkleme, Rusya önceki dönemde ABD ile iki kutbu oluştururken; çok kutuplu denkleme güçlü bir aktör olarak yer almaya başlamıştır. Bu değişim Rusya'nın kendi dış politika kararlarını da etkilemektedir. Ekonomik ilişkilere ve yumuşak güce ağırlık veren Çin gibi, Rusya da modernleşen karar alma mekanizması ile hareket etmektedir. Bu bağlamda Moğolistan ile barışçıl diplomatik ilişkiler geliştirip, siyasi ve askeri ortaklığa dayanan bir stratejik ilişki kurulmuştur. Moğolistan'ın yeniden yapılanma sürecinde önem arz eden ekonomik ortaklığa da ağırlık veren Rusya, iki devletin de ulusal ve bölgesel çıkarlarına uygun adımlar atmaktadır. Sovyetler döneminden bu yana devam eden ekonomik ilişkiler modernize edilmiş şekilde devam etmektedir. Madencilik oldukça önemli bir sektör olduğu Moğolistan'da, Rusya'nın desteklediği Erdenet Maden Şirketi ile kanıtlanmaktadır. Moğolistan'ın yıllık geliri için önemli bir orana sahip olana şirket, farklı ortaklıkları da içerdiğinden Moğolistan'ın uluslararası ortaklıklara geçişi için önem arz etmektedir.

Modernleşen siyasi ve ekonomik ilişkileri, Moğolistan'ın Rusya'yı denge politikasında; bölgesinde Çin başta olmak üzere, uluslararası sistemde de ABD'ye alternatif ve tarihi dönemlerden gelen bağlarıyla sürdürdüğü bir ortaklık olarak yer

vermektedir. Bağımsızlığından sonra aldığı rasyonel kararları ve oluşturduğu stratejik planlarına Rusya ile revize edilmiş ilişkileri de eklenince, Moğolistan'ın hem küçük devletler yaklaşımına hem de dış politikasına uygun ortaklıkları olduğu görülmektedir.

Rusya ve Çin ile tarihi dönemlerden bu yana süregelen ve 1990 sonrası modernleştirilen ilişkilerden bahsedilmesine karşılık, tezin üçüncü bölümünde yer alan Moğolistan'ın ABD ile ilişkileri oldukça yakın bir geçmişe sahiptir. Bu yüzden Moğolistan, ABD ile olan ilişkilerinde bağımsız bir aktör olarak var olmuştur. Denge politikasına ABD'nin dahil edilmesinin sebeplerinden biri de bu güven algısıdır. ABD uluslararası sistemde gerçek bir büyük güçtür ve Moğolistan'ın yer aldığı bölgede sistemin diğer önemli büyük güçlerinden olan Rusya ve Çin bulunmaktadır. Bu iki gücü dengeleyebilecek en etkili alternatifin ABD olması, tezde yer alan denge politikasının üçüncü aktörünü oluşturmaktadır. Moğolistan'ın küçük bir devlet olarak iki önemli gücün arasında konumlanması, ABD ile kuracağı ittifakın oldukça önemli olmasına neden olmaktadır.

Tezde ABD, Moğolistan'ın Üçüncü Komşu'su olarak nitelendirilmektedir. Coğrafi olarak komşu olmamalarına karşılık, kurdukları siyasi ve ekonomik ortaklık, iki devletin ittifaklarının Üçüncü Komşu Politikası bağlamında incelenmesine sebebiyet vermiştir. Moğolistan için küçük bir devlet oluşu, denge politikasına güçlü bir alternatif arayışı ve uluslararası sisteme adapte oluşu için önem taşıyan bu üçüncü komşuluk, ABD için de stratejik amaçlar içermektedir. Moğolistan'ın jeopolitik konumu Rusya ve Çin için olduğu kadar ABD için de önemlidir. ABD'nin Asya'da oluşturacağı stratejik planları için nitelikli bir müttefike ihtiyacı vardır. Avrasya'da Moğolistan kadar çabuk demokratikleşip, sisteme uyum sağlayan ve jeopolitik konumu da bölgenin güçleri olan Rusya ve Çin'e bu kadar yakın olan başka bir devlet bulunmamaktadır. Bu bakımdan Moğolistan yakın ilişkiler kurulabilecek tek devlet olmaktadır. Sonuç olarak üçüncü komşu politikası iki tarafın da stratejik planlarına ve devlet politikalarına fayda sağlayacak bir ortaklık çeşidi olarak kurulmuştur.

ABD'nin Moğolistan'ın demokratikleşmesi için verdiği siyasi ve ekonomik destekler, Moğolistan'ın dış politika hedeflerine ulaşmasında oldukça etkilidir. ABD Moğolistan'ın dış politikasına dair aldığı kararları destekleyip, uluslararası sistemde güçlü bir müttefik olmasının yanı sıra; çeşitli kuruluşlar ve yardım programları ile

Moğolistan'ın hedeflediği değişimi tabana yayarak kalıcı olmasına yardımcı olmaktadır. Moğolistan'ın diğer ilişkilerinde de ekonomik ve siyasi gelişimi için yapılan anlaşmalar ve ticari ortaklıklar yardımcı olmaktadır. Fakat ABD hem devlet destekli hem de sivil toplum kuruluşları aracılığı ile verdiği eğitimler, seçim süreçlerindeki açıklamaları ve demokratikleşmeyi desteklemesi adına kampanyalara yaptığı yardımlar gibi farklarla öne çıkmaktadır. Rusya ve Çin'in de ekonomik açıdan oldukça büyük katkılarının olmasına rağmen; ABD sadece ekonomik kazanca yönelik değil, sistemdeki eksiklikleri kapatıp, sürdürülebilir bir kalkınmayı gerçekleştirebilmek adına desteklerde bulunmaktadır. Yabancı yatırımlar olmadan da ileriki süreçlerde ekonomik sistemde Moğolistan'a yardımcı olabilecek sistemsel gelişmeleri destekleyen ABD, diğer ortaklıklardan farklı olarak sorunun tabanına inmektedir. Moğolistan'a sadece kazanç yardımından; hizmet, eğitim, sanayi gibi alanlardaki eksiklikleri kapatarak tam demokratikleşmiş ve serbest piyasa ekonomisini benimsemiş bir desteği hedeflemektedir. Bu noktada Moğolistan'ın tam demokratik ve bağımsız oluşu ABD için de önem taşıdığı için karşılıklı faydaları oldukça önemlidir. Bölgedeki yeri bakımından en önemli müttefiki olarak sayılabilecek Moğolistan'ın gelişerek çevresine bağımlılığının azalması; ABD 'nin bölgeye ait stratejik planlarında Moğolistan'dan maksimum faydayı elde etmesini sağlayacaktır. Sonuç olarak ABD'nin bölgesel stratejilerinde Çin ve Rusya etkisinden uzaklaşmış bir Moğolistan ile kuracağı ortaklık amacı ile yaptığı gelişim destekleri; iki ülkenin de ulusal çıkarlarını gözetmektedir.

Moğolistan ABD'yi, Rusya ve Çin ile kurduğu denge politikasında üçüncü bir taraf oluşturacak şekilde dahil ederek; küçük ama akıllı devlet özelliği göstermektedir. Bu özellik, küçük devletlerin çevre aktörleri en stratejik şekilde kullanarak, ulusal çıkarlarını ve uluslararası güvenliğini sağlamasının en önemli yoludur. Bu bağlamda küçük devletler yaklaşımının işlevsel olarak kullanılması durumunda, güçlü devletlerle oldukça yakın ilişkiler kurulup; hem siyasi hem de ekonomik olarak kalkınmanın mümkün olduğunu ispatlamaktadır. Sovyetler Birliği döneminden sonra, siyasi ve ekonomik olarak yeniden yapılanan bir devlet olarak Moğolistan siyasi demokratikleşmesini hızla tamamlayıp, uluslararası sistemde bağımsız bir aktör olarak hedeflenen yere ulaşmıştır. Halen devam eden güncel ilişkilerde zaman zaman ortaya çıkan ekonomik bunalımlar ya da diplomatik gerilimlere rağmen ciddi sorunlarla karşılaşmadan, komşuları ve sistemdeki diğer devletler ile güvenliğini tehdit etmeyecek

şekilde bir yere sahip olması Moğolistan'ın denge politikasındaki başarısını göstermektedir. Aynı şekilde küçük bir devlet olarak, stratejik adımlar atarak kısa sürede uluslararası sisteme adapte olunmaya örnek teşkil etmektedir.

Tez çalışmasının hipotezini oluşturan küçük devletler yaklaşımına uygun şekilde dış politikanın Çin, Rusya ve ABD ekseninde gelişmesi, Moğolistan'ın denge politikası uyarınca rasyonel seçimler yaparak oluşturduğu siyaset ile başarı sağlamıştır. Moğolistan 1990 öncesi dönemdeki uydu devlet niteliğine geri dönmeden, tam olarak bağımsızlığını elde etmiş, demokratikleşmesini tamamlamış, ekonomik açıdan kendine yetebilen bir kazanca sahip, uluslararası sisteme adapte olarak; uluslararası kuruluşlara katılmış bir Moğolistan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu da uluslararası sistemdeki üç büyük güç olan Çin, Rusya ve ABD ile denge politikasında stratejik biçimde ortaklıklar geliştirerek yapmıştır. Sonuç olarak iki büyük gücün arasında sıkışmış bir konumu olan küçük bir güç olan Moğolistan, güncel ilişkilerinde stratejik kararlarını doğru uygulayarak, uzun yıllardır uğraşmış olduğu bağımsızlık mücadelesini kazanmış ve uluslararası sistemde bağımsız ve demokratik bir aktör olarak yerini almıştır.

KAYNAKÇA

2007 Declaration of Principles for Closer Cooperation Between the United States of America and Mongolia,

http://mongolianembassy.us/?attachment_id=1552#.WNpzcG_yjDc , 28.03.2017

“Amerika Birleşik Devletleri ve Moğolistan Arasındaki Uluslararası Ticaret ve Yatırımla İlgili Konularda Şeffaflık Anlaşması”, (24.09.2013),

<https://ustr.gov/sites/default/files/US-Mongolia%20Transparency%20Agreement-English-Final-As%20Posted.pdf> , 14.05.2017

AKHUNDOVA, Jale (2015), *Rusya'nın “Yumuşak Güç” Politikaları; Mevzuat, Kurumlar, Politikalar*, Ekin Yayınevi, Bursa, s. 48

AMARSAIKHAN, B. , “Mongolia-Russia Joint Military Exercise Ongoing”

<http://en.montsame.mn/politics/6819> , 09.02.2017

ARIUNZAYA, A. (2016), “Monthly Bulletin of Statistics, 12.09.2016” ,

<http://www.en.nso.mn/content/160> , 3.01.2017

ATWOOD, Christopher P. (2004) ; “Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire” , Facts On File Yayınları, New York, s. 245- 471

AVİM Konferans Kitabı (2016), “11. Asya - Avrupa Zirvesi Öncesi Moğolistan'daki Güncel Durum, Moğolistan'ın Bölgesel Potansiyeli ve Türk-Moğol İlişkileri”, Editörler: ELBİR H. Ç. , TAŞKENT A. M., AŞAN İ. , *AVİM (Avrasya İncelemeleri Merkezi) Konferans Kitabı*, No: 19 , s. 14

BADER, Julia (2015), *China' Foreign Relations and the Survival of Autocracies*, Routledge Yayınları, New York, s. 103

BATBAYAR, B.(2001) ; “Thoughts on Role of Mongolia in North East Asian Regionalism”, Editör: BATBAYAR T., *Role of Mongolia for Peaceful and Stable Development of Northeast Asia* , Mongolia Development Research Center, Ulaanbaatar, s.32

BATBAYAR, Nomin(2012), *Soğuk Savaş Sonrası Moğolistan'ın Dış Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.14

BATBAYAR, T.S. (1998), “Open Mongolia and Mongol-Russian Relations”, *The Mongolian Journal of International Affairs* , Sayı:5, s. 42

Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI) 2016, Bertelsmann Stiftung, BTI 2016 -Mongolia Country Report. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2016, s.33

Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sitesi

https://www.un.int/mongolia/statements_speeches/statement-hemr-nomtoibayar-nyamtaishir-minister-labour-and-social-protection , 11.05.2017

BONDAZ, Antonie (2014), “Mongolia: China’s Perfect Neighbour?” , *China’s Neighbourhood Policy*, Asia Center Yayınları, Şubat 2014, s.8

BREZINSKI, Z. (2008), “ Putin’s Choice”, Editörler: LENNON A.T.J. ve KOZLOWSKI A., *Global Powers in the 21st Century: Strategies and Relations*, MIT Yayınları, Cambridge, s. 194

BREZINSKI, Z. (1997), *Büyük Satranç Tahtası*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, s. 21- 63

BREZINSKI, Z. (2012), *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*, Timaş Yayınları, İstanbul, s.23

http://www.btiproject.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Mongolia.pdf , 12.02.2017

BUSH, Sarah Sunn (2015), *When and Why is Civil Society Support “Made-in-America”?* *Delegation to Non-State Actors in American Democracy Promotion*, Springer Science+Business Media, New York s.3-21

CAMPI, Alicia (2011), “Developing US- Mongolian Relations”, *East-West Center Asia Pacific Bulletin*, No: 116, 26 Mayıs 2011

CAMPI, Alicia (2014), “Mongolian Foreign Relations Surge Indicates New Activist Agenda for 2014”, *East-West Center Asia Pasific Bulletin*, No:254, 25 Mart 2014, s.2

CAMPI, Alicia (2005), “Mongolia in Northeast Asia- The New Realities”, *The Mongolian Journal of International Affairs*, No:12 s. 51

CAMPI, Alicia(2012), *The New Great Game: Potential Impact of Mongolia’s Mineral Development on China, Russia, Japan and Korea*, Video:

<http://www.eastwestcenter.org/node/33682> , 16.05.2017

CHANG, De –Yuan (2009), “A Brief Analysis of Mongolia’s Mining Industry Development and Related Problems”, *Mongolian and Tibetan Quarterly*, Vol.18, No.2, s.7

CIA Resmi İnternet Sitesi; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html> , 27.12.2016

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html> , 02.01.2017

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html> , 12.02.2017

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html> , 5.05.2017

<http://www.community-democracies.org/values/warsaw-declaration/> , 12.05.2017

<http://www.community-democracies.org/mongolia-pledges-usd-150-000-for-community-of-democracies/> , 12.05.2017

DASHTSEREN, Buyantyn (1997), “International Position of Mongolia: Historical Overview”, *The Mongolian Journal of International Affairs*, Sayı:4, s. 53

<http://data.worldbank.org/country/mongolia> , 06.01.2017

DUGIN, Aleksandr (1999), *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, Sekizinci Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, s. 172

DUNNE T., KURKI M., SMITH S. ; (2016) , *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik*, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya, s.359

DURDULAR, Arzu (2016), “Çin’in “Kuşak-Yol” Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi” , *T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdları* , Sayı: 49, No: 2016-1, s.82

<http://www.eastwestcenter.org/about-ewc/mission-and-organization> , 16.05.2017

Excerpts From Gorbachev’s Speech, Special to the New York Times Published: July 29,1986 <http://www.nytimes.com/1986/07/29/world/excerpts-from-gorbachev-s-speech.html> , 5.04.2017

https://www.erdenetmc.mn/en/about_us/ , 1.03. 2017

<https://www.erdenetmc.mn/en/operation/investment/> , 9.03.2017

<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav111700.shtml> , 09.02.2017

FIERKE, K. M. (2013), “Constructivism” , Editörler: DUNNE T. , KURKI M., SMITH S., *International Relations Theories, Discipline and Diversity*, Oxford University Yayınları, Oxford, s.192

http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/yzs_663350/gjlb_663354/2742_663488/ , 25.12.2016

http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wjzcs/t1143406.shtml ;(02.04.2014), 19.01.2017

FRANQUELLI, A. (2013), *Mongolia: A Success Story? An Analysis of the Democratization Process*, Tez, University of London, s.7

<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/mongolia> , 05.02.2017

GRIEGER, Gisela (2016), *One Belt, One Road (OBOR): China's Regional Integration Initiative*, European Parliament Briefing, s.4

HANTULGA, Shenhua; BHP, Vale, Peabody Eye Mongolia Mine-Sources, <http://www.business-mongolia.com/mongolia/2009/02/18/shenhuabhpvalepeabody-eye-mongolia-mine-sources/> , 07.01.2017

HARRIS, Stuart (2014) , *Çin Dış Politikası*, Birinci Baskı, Matbuat Yayın Grubu, İstanbul , s.150

HELBIG, Robert (2015), “NATO-Mongolia Relations: Limited in Scope, but with Room to Grow”, *Research Division- NATO Defense College*, No:116, s.4- 9

<https://history.state.gov/countries/mongolia> , 21.03.2017

HOSKING, G. (2006), *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, s.84- 842

“In the Senate of the United States Resolution” Resmi Belgesi, <https://mongolia.usembassy.gov/root/media/pdf/mdm11426.pdf> , 3.05.2017

JARGALSAIKHAN, Mendee (2011), *Anti-Chinese Attitudes In PostT-Communist Mongolia the Lingering Negative Schemas of the Past*, Yüksek Lisans Tezi, The University of British Columbia, s.15

JARGALSAIKHAN, Mendee (2012), “Finally A New Era in NATO-Mongolia Relations”, *Voices From Central Asia*, Sayı:1, Haziran 2012, s.4

JARGALSAIKHAN, Mendee (2014), *Beyond the Quagmire: The Future of Mongolia's United States and Japan Partnerships*, Video:

<http://www.eastwestcenter.org/events/beyond-the-quagmire-the-future-mongolia%E2%80%99s-united-states-and-japan-partnerships> , 16.05.2017

JANAR, Turtogtokh ve MYAGMARSUREN Dashzevge (2015), “Comparative Politics of Natural Resource-Dependent Countries: Mongolia in a Comparative Perspective”, *International Relations and Diplomacy*, Aralık 2015, Vol:3 , No:12, s. 836

PRESS G., BARNATHAN (2012), “ The Leader Can't Lead When The Followers Won't Follow”, Editörler: WILLIAMS K. P. , LOBELL S.E. , JESSE N.G, *Beyond Great Powers and Hegemons*, Stanford University Yayınları, Californiya, s.11-12-13

“Joint Statement Between the United States and Mongolia” Resmi Metni, 15 Temmuz 2004, Washington DC

KARACA, Ragıp Kutay (2008), *Güç Olma Stratejisi Çin*, İstanbul, s. 121

KAPLONSKI, C.(2002);” Thirty Thousand Bullets, Remembering Political Repression in Mongolia”, Editörler: CHRISTIE K. ve CRIBB R., *Historical Injustice and Democratic Transition in Eastern Asia and Northern Europe*, Routledge Curzon Yayınları, Londra, s. 159

KAPLONSKI, C. (2004), *Truth, History and Politics in Mongolia*, Birinci Basım, Taylor& Francis E-Library, s. 51

KISSINGER, Henry (2015), *Çin: Düünden Bugüne Yeni Çin*, Birinci Baskı, Kaknüs Yayınları, İstanbul , s. 23.

KRUSEKOPF, Charles (2015), *State Ownership and the Development of Natural Resources in Mongolia*, American Center for Mongolian Studies, s.14

LAWRENCE, Susan V (2011), *Mongolia: Issues for Congress*, Congressional Research Service Yayınları, s. 15- 21

LOUSIANIN, S.G. (2001) “ Economic Policy of Russia in the North-East Asia”, Editör: BATBAYAR, T., *Role of Mongolia for Peaceful and Stable Development on Northeast Asia*, s.35

MACKINDER, H.J. (1942), *Democratic Ideals and Reality*, National Defense University Yayınları, Washington, s.15-78

MCDUGALL, Derek (2007), *Asia Pacific in World Politics*, Lynne Rienner Yayınları, Colorado, s. 61

MEARSHEIMER, J.J. (2016), “Yapısal Realizm”, Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya s. 90

<http://www.mfa.gov.mn/?p=29545&lang=en> , 23.12.2016

<http://www.mfa.gov.mn/?p=29543&lang=en> , 07.02.2017

MILIATE, Brandon Joseph (2011), *Small Power: Mongolia’s Democratization and Foreign Policy Objectives*, Yüksek Lisans Tezi, University of Southern California s. 19

https://mongolia.usembassy.gov/20th_anniversary_usaid/mongolia2.html , ABD Resmi Arşivi, 5.05.2017

<http://mongolianembassy.us/trade-and-investment/#.WReR7fnyjDc> , 14.05.2017

http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85297.htm , NATO Resmi İnternet Sitesi, 26.04.2017

NYE, Joseph S. (2008), “Public Diplomacy and Soft Power”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 2008; 616;94, s. 94- 108

ÖZBAY, Fatih (2013) ; “Türkiye- Rusya İlişkilerinde İşbirliği ve Rekabet, 1992-2012”, *Türk- Rus İlişkileri Bilge Adamlar Kurulu Raporu 2013*, s.354- 355

PEDI, R.G. (2016), *Theory of International Relations: Small States in the International System*, Doktora Tezi, s.55-64-133

Pacific Forum CSIS Report, Sayı:52, s. 1

RADCHENKO, Sergey (2010), “Mongolia Between Russia and China” , The Great Fears of Afghanistan, No: 4: Haziran 2010, LSE Ideas Journal, s. 16

http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/Analysis-Archive/ideasToday/04/04_Mongolia.pdf 05.02.2017

REEVES, Jeffrey (2011), “Resources, Sovereignty, and Governance: Can Mongolia Avoid the ‘Resource Curse’?” , *Asian Journal of Political Science*, 19:2, 170-185

REEVES, Jeffrey (2009), *Mongolian State Weakness, Foreign Policy, and Dependency on the People’s Republic of China*, Doktora Tezi, The London School of Economics and Political Science, s. 128- 254

ROBBINS, Gerald(1994), “ Post- Sovyet Anayurdu: Mackinder’in Yeniden Değerlendirilmesi”, *Avrasya Etüdleri*, Cilt:1, Sayı:3, s. 44

ROSSABI, Morris (2005), *Modern Mongolia: From Khans to Commissors to Capitalists*, University of California Yayınları, Los Angeles, s.100

ROSSABI, Morris (1994), “All the Khan’s Horses”, *Natural History*, http://www.columbia.edu/itc/eacp/japanworks/mongols/conquests/khans_horses.pdf , 5.04.2017

ROUX, Jean- Paul (2001) , *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, Birinci Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 519

SANDERS, Alan J.K. (1996) , “Foreign Relations and Foreign Policy”, Editörler: BRUUN O. ve ODGAARD O. , *Mongolia in Transition*, Nordic Institute of Asian Studies, s.219- 242

SANDERS, Alan J.K. (2003) ; *Historical Dictionary of Mongolia*, İkinci Baskı, Scarecrow Yayınları, Boston, s. 1 (Kronoloji)

Sant Maral Foundation Mart 2014 Anketi; <http://www.santmaral.mn/sites/default/files/SMPBE14%20Apr.pdf> , 26.01.2017

SONI, Sharad. K.(2006) , *Mongolia- China Relations: Modern and Contemporary Times* , Birinci Baskı, Pentagon Yayınları, New Delhi, s. 75- 109- 221

SONI, Sharad. K. (2002) , *Mongolia- Russia Relations (Kiakhta to Viladivostok)* , Birinci Baskı, Shipra Yayınları, Delhi, s.35- 227

<https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2779.htm> , 25.03.2017

Statement by Tsakhjarghn Elbegdorj, President of Mongolia, At the General Debate of the 70th Session of the United Nations General Assembly, 29 Eylül 2015, New York

<http://www.tavantolgoi.mn/p/3#.WHFAb1OLTDD> , 07.01.2017

The UB Post 5.02.2017, <http://theubpost.mn/2017/02/05/erdenets-49-percent-stake-is-private-ownership/> , 9.03.2017

TOJE, Asle (2010), *The Tragedy of Small Power Politics: The European Union Under Multipolarity*, The Norwegian Atlantic Committee, 4-2010, s.14

TUMURCHULUUN, G.(1999), “Mongolia’s Foreign Policy Revisited: Relations with Russia and PRC into the 1990s”, Editörler: KOTKIN S. ve ELLEMAN B.A. *Mongolia in the Twentieth Century: Landlocked Cosmopolitan*, M.E. Sharpe Yayınları, New York, s. 278-279- 280- 283

TÜRK, Ömer Faruk (2013), “Moğolistan’ın Jeopolitiği, Ekonomisi ve Dış Politika Stratejisi”, *Bilge Strateji*, Güz- 2013, Cilt:5,Sayı 9, s.115

Uluslararası Kadın Liderliği Forumu Resmi Konuşması,
<http://www.cfr.org/women/clintons-remarks-international-womens-leadership-forum-july-2012/p28686> , 3.05.2017

United Nations Industrial Development Organization (2011), “Development Policy and Strategic Research Branch, Regional Strategies and Field Operations Division”, *Strategic Directions on Industrial Policy in Mongolia*, Şubat 2011

<https://www.un.int/mongolia/mongolia/mongolia-and-united-nations-0> , 11.05.2017

USAID Mongolia Country Profile Report 2016

<https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/mongolia> , 13.05.2017

USAID Country Profile Report 2017,
https://scms.usaid.gov/sites/default/files/documents/1861/Mongolia_Country_Profile_0.pdf , 9.05.2017

U.S. Embassy in Ulaanbaatar Mongolia, *2013 Mongolia Investment Climate Statement; Economic and Commercial Section*, 1.15.2013, s.9

VALİYEV, Ceyhun (2012); “Transition to Democracy in Post-Soviet States: Success or Failure: Case Study Analysis”, *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, s. 9

Voice of Mongolia, <http://en.vom.mn/i/18807> , 07.01.2017

YILMAZ, Salih (2015), “Yeni Avrasyacılık ve Rusya”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2015, Sayı: 34, s. 116

YİĞİT, Süreyya (2012), *Mongolia: A Developing Democracy And a Magnet For Mining*, ORSAM Raporu, No:113, s. 21

YİĞİT, Süreyya (2013), “Mongolia’s Path to Economic Prosperity and Political Liberalisation”, *Ortadoğu Analiz*, Eylül 2013, Cilt: 5, Sayı:57, s. 11

WACHMAN, Alan M. (2009), *Mongolia’s Geopolitical Gambit: Preserving a Precarious Independence While Resisting “Soft Colonialism”*, EAI Fellows Program Working Paper 18, s.12-14

WALTZ, K.N. (2013) , “Yeni Gerçekçilik Kuramına Göre Savaşın Kökeni”, Editör: Esra Diri, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kelimeler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, s. 174-176

WALTZ, K.N (2009), *İnsan, Devlet ve Savaş; Teorik Bir Analiz*, Asil Yayınları, Ankara, s. 201

ÖZGEÇMİŞ

Tuğçem Karaman, 1992 yılında Kırklareli’nde doğdu. İlk ve orta öğretimini Kırklareli Cumhuriyet İlköğretim Okulu’nda, liseyi Kırklareli Anadolu Lisesi’nde okudu. 2010’da Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde başladığı lisans öğrenimini 2015 yılında tamamladı. Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı’na 2015 yılında başladı. Halen Yalova Üniversitesi öğrencisidir.

